

T.C.
KUZEYDOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI

ERZURUM İLİ SOSYAL YAPI ANALİZİ

TRA1
2015
Her hakkı saklıdır.

İÇİNDEKİLER

1. DEMOGRAFİ	7
1.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKÂNSAL DAĞILIM	7
Nüfus	7
Göç.....	14
1.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	16
1.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	17
1.4. DEĞERLENDİRMELER	18
2. EĞİTİM.....	19
2.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKÂNSAL DAĞILIM	19
Okuryazarlık.....	19
Okulöncesi Eğitim	21
İlköğretim	22
Orta Öğretim	24
Yükseköğretim.....	27
2.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	30
2.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	31
2.4. DEĞERLENDİRMELER	32
3. SAĞLIK.....	34
3.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM	34
Temel Sağlık Bileşenleri	34
Aile Hekimliği Uygulamaları.....	37
Yaşam Süresi Ve Ölüm Oranları	38
Hastalıklar	41
3.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR.....	42
3.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	43
3.4. DEĞERLENDİRMELER	43
4. AİLE	44
4.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM, MEKÂNSAL DAĞILIM	44
4.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	46
5. GÜVENLİK VE ADALET	47
5.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM	47
5.2. ÖNCELİKLİ OLARAK ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR	48
5.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	49

6. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM	50
6.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA.....	50
İşgücüne Katılım Ve İşsizlik	50
İstihdam	51
6.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	56
6.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	57
6.4. DEĞERLENDİRMELER	58
7. SOSYAL GÜVENLİK	59
7.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKÂNSAL DAĞILIM.....	59
7.2. ÖNCELİKLİ OLARAK ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR	60
8. GELİR DAĞILIMI VE FIRSAT EŞİTLİĞİ	61
8.1. MECUT DURUM, EĞİTİM VE MEKANSAL DAĞILIM.....	61
Gelir Dağılımı	61
İşletmelerin Durumu Ve Sektörel Dağılım	61
Sosyal Hizmet Kurumlarının Mekansal Dağılımı	65
8.2. ÖNCELİKLİ OLARAK ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR	65
9. KONUT	66
9.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM.....	66
9.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	68
9.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	68
10. YOKSULLUK	69
10.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM.....	69
10.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	70
11. SOSYAL YARDIMLAR	71
11.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM.....	71
11.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	74
11.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	75
12. SOSYAL HİZMETLER	76
12.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA	76
13. SİVİL TOPLUM VE SOSYAL HAREKETLER	78
13.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA	78
13.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR	78
13.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR	78
14. KÜLTÜR	79
14.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA	79

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Erzurum'un kır-kent nüfus oranlarının yıllara göre değişimi, 1975-2012 (TÜİK 2014)	8
Şekil 2. Erzurum'un son 5 yıllık nüfus eğilimi	9
Şekil 3. Nüfus Yoğunluğunun mekânsal dağılımı.....	10
Şekil 4. TRA1 Düzey 2 Bölgesine ve Erzurum'a ait nüfus piramidi	12
Şekil 5. TRA1 Bölgesi 65 Yaş Üzeri Nüfusun 5 yıllık seyri.....	12
Şekil 6. Bölge ilçelerinin toplam nüfuslarının yaş aralıkları dağılımı	13
Şekil 7. Erzurum ilçeleri yaş bağımlılık oranları	14
Şekil 8. TRA1 Bölgesinde net göç hızı	15
Şekil 9. Eğitim durumuna göre 15 yaş ve üstü nüfusun dağılımı (TÜİK, 2013).....	19
Şekil 10. İlçelere göre 6 yaş ve üzeri nüfusun okuryazarlık oranları (TÜİK,2013).....	21
Şekil 11. TRA1 Bölgesi illerinde kadın ve erkek okuma yazma oranları (MEB, 2014-2015)	26
Şekil 12. Erzurum'da ortaöğretimde okullaşmanın yıllara göre seyri (MEB, 2014-2015)	27
Şekil 13. Erzurum ilinin yatak sayısı değişimi (SB, 2014)	35
Şekil 14. Erzurum'da 2000-2013 yılları arasında sağlık personeli sayısının seyri (SB, 2014).....	36
Şekil 15. Düzey 1 Bölgelere göre sağlık personelinin nüfusa oranı istatistikleri (SB, 2014)	37
Şekil 16. Beklenen yaşam süresinin en yüksek ve en düşük olduğu 5 il (TÜİK, 2013).....	38
Şekil 17. Erzurum'da bebek ölüm hızının 2009-2014 arasındaki değişimi (TÜİK, 2014)	39
Şekil 18. Anne ölüm oranı uluslararası karşılaştırması (SİY, 2013).....	39
Şekil 19. İBBS-1 e Göre Anne Ölüm Oranı, 100.000 Canlı Doğumda (SİY, 2013).....	40
Şekil 20. Yıllık toplam ölüm sayılarının mekânsal farklılaşması.....	41
Şekil 21. Erzurum'da 2007-2014 yılları arasında evlenme ve boşanma hızlarının seyri (TÜİK, 2014)...	45
Şekil 22. 2008-2013 yılları arası Erzurum'da işgücüne katılma, istihdam, işsizlik oranları (İŞKUR 2013)	51
Şekil 23. Erzurum'da yer alan firmaların sektörel dağılımı (BTSB, 2012)	63
Şekil 24. Oturdukları konutta ev sahibi olan hane halkının oranları (TÜİK, 2011)	66
Şekil 25. 2008-2014 yılları arası Erzurum'da konut satış miktarı (İŞKUR 2014)	67

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Erzurum iline ait bazı nüfus istatistikleri (TÜİK 2014).....	7
Tablo 2. TRA1 Bölgesi ve Erzurum'un nüfus projeksiyonu.....	10
Tablo 3. Bölge kaba doğum hızı (TÜİK, 2014).....	11
Tablo 4. Yaş Bağımlılık İstatistikleri	13
Tablo 5. Ülke, Bölge ve iller özelinde göçün seyri (TÜİK 2014)	15
Tablo 6. Erzurum'un en çok göç aldığı ve verdiği 5 il (TÜİK,2014)	16
Tablo 7.Okuryazarlık durumuna göre nüfus, 6 yaş ve üzeri (TÜİK 2013a)	20
Tablo 8. TRA1 ve Erzurum okul öncesi okullaşma oranları (MEB, 2014-2015)	21
Tablo 9. TRA1 ve Erzurum okul öncesi eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015).....	22
Tablo 10. Erzurum ili ilköğretim net okullaşma oranları (MEB Eğitim İstatistikleri, 2014-2015)	23
Tablo 11. TRA1 ve Erzurum ilköğretim eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015)*	23
Tablo 12. Erzurum ili ortaöğretimde net okullaşma oranları (MEB Eğitim İstatistikleri, 2014-2015)...	24
Tablo 13. TRA1 ve Erzurum genel ortaöğretim eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015).....	24
Tablo 14. TRA1 ve Erzurum mesleki ve teknik ortaöğretim eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015).....	25
Tablo 15. İlk ve orta öğretimde okuyan, yeni kayıt ve mezun öğrenci sayıları (MEB, 2012-2014)	25
Tablo 16. Erzurum'da yükseköğretim programına yerleştirilen öğrenci sayısı (ÖSYM, 2014)	25
Tablo 17. Bölgede yer alan üniversitelerin öğrenci, öğretim üyesi ve akademik birim sayıları*	28
Tablo 18. Bölgedeki sağlık kurumu ve yatak sayıları (SB, 2014).....	34
Tablo 19. Sağlık personeli sayısı (TUIK, Yayınlanmış İstatistikler, 2014)	36
Tablo 20. Aile hekimliği verileri	37
Tablo 21. Günlük ve aylık bebek ölümleri 2009 ve sonrası (SİY, 2013)	38
Tablo 22. Bölgemizdeki kaba intihar hızı (TÜİK, 2014)	40
Tablo 23. Bölgede Ölümüne Sebep Olan Hastalıklar (TUIK, 2014).....	42
Tablo 24. Psikiyatri hastası mevcut ve planlanan yatak sayıları (TUIK, 2014).....	42
Tablo 25.Ortalama hanehalkı büyüklüğü (TÜİK, 2014)	44
Tablo 26. Evlenme İstatistikleri (TÜİK, 2014)	44
Tablo 27. Boşanma İstatistikleri (TÜİK, 2014)	45
Tablo 28. İkamet İstatistikleri (TÜİK,2014).....	46
Tablo 29. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi suç çeşidi ve görülme sıklığı (TUIK 2009)	47
Tablo 30. IBBS 3 Düzeyinde mahkeme türüne göre ceza mahkemelerindeki dava sayısı, 2013	48
Tablo 31. IBBS 3 düzeyine göre ceza mahkemelerine açılan davalardaki suç sayısı (Aİ, 2013)	48
Tablo 32.İllerin Türkiye'deki suç oranı sıralaması	48
Tablo 33. İstihdamın sektöre dağılımı (TÜİK 2014)	52
Tablo 34. Sektörlere ve cinsiyete göre çalışan sayıları (İPTA, 2014)	53
Tablo 35. Meslek gruplarına göre çalışan sayısı (İŞKUR 2014)	54
Tablo 36. İŞKUR hizmetlerinden yararlanan işyeri sayısı ve oranları (İŞKUR 2014)	54
Tablo 37. Sosyal güvenlik kapsamındaki nüfus bilgileri (SGK, 2014).....	59
Tablo 38. SGK İstatistikleri(2014)	59
Tablo 39. Erzurum'da aktif çalışanlar ve emekliler (SGK, 2014).....	60
Tablo 40. Turistlerin ortalama geceleme ve kalış süreleri (TÜİK, 2013).....	64
Tablo 41.Bölge illeri ve Türkiye'nin 2009 yılı tesis doluluk oranları(KTB 2011)	64
Tablo 42. Yoksunluk boyutları ve yoksunluk sıralaması (ZANBAK, 2011)	69
Tablo 43. Sosyal yardım sistemine dahil olan kuruluşlar (ASPB M. Ç., 2013)	71

Tablo 44. Sosyal yardımlar ve dağılımı	72
Tablo 45. Erzurum ili sosyal güvenlik bilgileri.....	73
Tablo 46. İlçeler bazında SYDV'lere aktarılan paylar (2014).....	74
Tablo 47. Engellilerin bakım merkezlerinde bakımı	76
Tablo 48. Erzurum'da yürütülen kadına yönelik sosyal hizmetler (EASPİM, 2015)	77
Tablo 49. Çocuk hizmetleri kuruluş kapasiteleri ve kalan sayıları	77

1. DEMOGRAFİ

1.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKÂNSAL DAĞILIM

NÜFUS

2014 yılı ADNKS'ye göre 1.067.560 kişilik nüfusa sahip olan TRA1 Düzey 2 Bölgesi Türkiye nüfusunun %1,4'ünü oluşturmaktadır. Bölge nüfusu içerisindeki en büyük pay %71,5 ile Erzurum'a aittir. Erzurum 763.320 kişilik nüfusu ile alan ve nüfus bakımından bölgenin en büyük ili konumundadır.

Bölgede en geniş yüzölçümüne sahip olmasına karşın Erzurum, bölge illeri içerisinde en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip ildir. 2014 yılı ADNKS verilerine göre Erzurum'un nüfus yoğunluğu 30 kişi/km² ile bölge genelinden ve diğer bölge illerinden (Erzincan 19 kişi/km², Bayburt 22 kişi/km²) yüksektir. 2014 yılında Türkiye genelinde nüfus yoğunluğunun 101 kişi/km² olarak gerçekleştiği göz önüne alındığında Erzurum bölge içerisinde en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olmasına karşın ülke genelinde düşük nüfus yoğunluklu iller arasındadır. Doğu Anadolu'nun en büyük şehirlerinden birisi olmasına rağmen il nüfus büyüklüğü açısından 81 il içinde 28. sıradadır (Tablo 1).

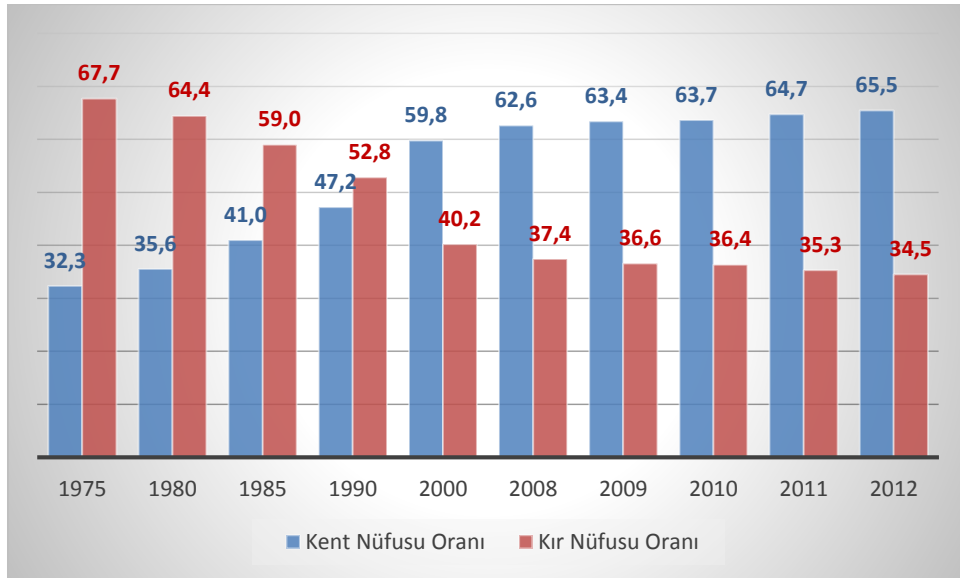
Tablo 1. Erzurum iline ait bazı nüfus istatistikleri (TÜİK 2014)

Parametre	Yıllar	Erzurum	Erzincan	Bayburt	TRA1	TR
Toplam (kişi)	2011	780.847	215.277	76.724	1.072.848	74.724.269
	2012	778.195	217.886	75.797	1.071.878	75.627.384
	2013	766.729	219.996	75.620	1.062.345	76.667.864
	2014	763.320	223.633	80.607	1.067.560	77.695.904
Kentli nüfus (kişi)	2011	505.254	125.324	40.354	670.932	57.385.706
	2012	509.474	129.439	40.564	679.477	58.448.431
	2013	766.729	126.120	40.836	933.685	70.034.413
	2014	763.320	129.575	45.488	938.383	71.286.182
Nüfus yoğ. (kişi/km ²)	2012	31	19	20	26	98
	2013	30	19	20	26	100
	2014	30	19	22	26	101
Kentli nüfus (%)	2012	65	59	54	63	77
	2013	100	57,33	54	87,89	91,35
	2014	100	57,94	56,43	87,9	91,75

2000'li yıllarda şehirleşmenin belirgin hale gelmesiyle kent nüfusunda ciddi bir artış kaydedilen Erzurum'da ilk defa kırsal nüfus oranı %40.20'ye düşmüştür. Bu dönem yaşanan kent nüfusundaki artışın en önemli sebebi çevreden gelen göçler ile bazı yerleşmelerin ilçe merkezi (Karaçoban, Köprüköy, Pazaryolu ve Uzundere) durumuna getirilmiş olmasıdır.

2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre il nüfusu en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2000-2008 yılları arasında il nüfusunda sürekli bir azalma meydana gelmiş, böylece hem kırsal nüfus hem de şehirli nüfus miktarında önemli düşüşler görülmüştür. Erzurum ili nüfusunda sekiz yıllık bir süre içerisinde %17'lik bir azalma olmuştur. Bu sayım dönemine (2008) kadar ilin kırsal nüfusunda azalma olurken, şehir nüfusunda sürekli bir artış gözlenmiştir. 2008 yılı sonrası hem kırsal nüfusta hem de şehir nüfusunda düşüş meydana gelmiştir. Bu dönemde Hınıs, İspir, Karaçoban ilçelerinin nüfusu on binin altına inmiştir.

2012 yılında Türkiye'de kentli nüfusun oranı %77 iken bu oran Erzurum'da %65,5'e kadar düşmektedir. Bununla beraber Erzurum bölgenin kentli nüfus oranı en yüksek ilidir. Kır-kent nüfusu takibi Büyükşehir Yasasıyla beraber 2013 yılından itibaren takip edilememekte olup büyükşehir statüsündeki Erzurum'un kırsal nüfusu kentsel nüfusa dönüşmüş durumdadır (Şekil 1).

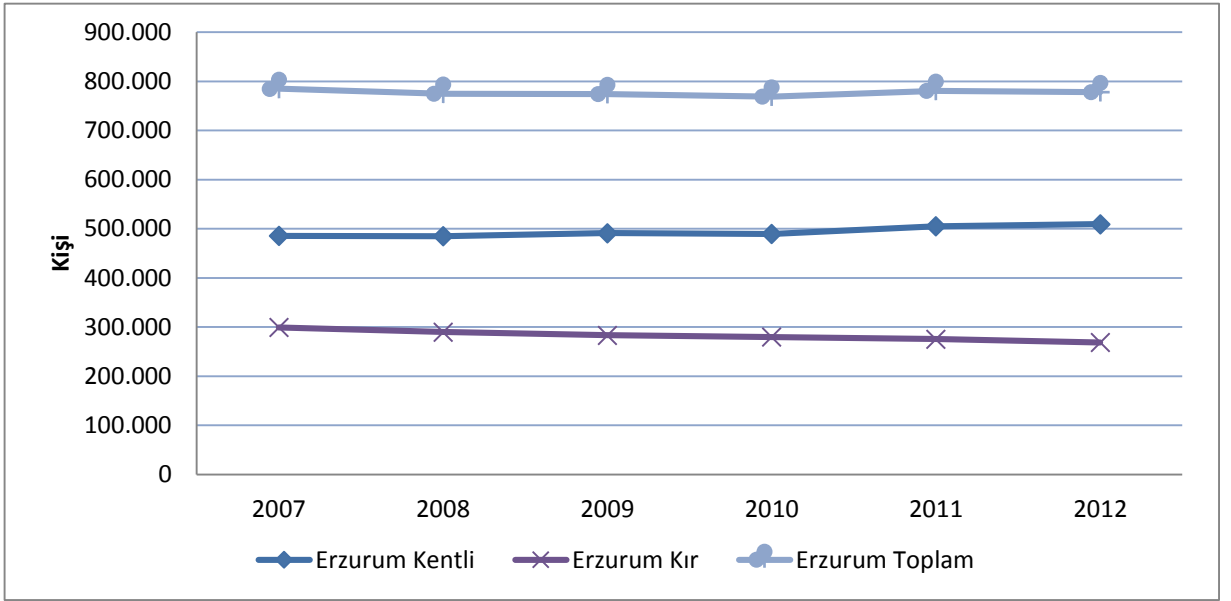
Şekil 1. Erzurum'un kır-kent nüfus oranlarının yıllara göre değişimi, 1975-2012 (TÜİK 2014)

Erzurum ili nüfusundaki kır-şehir nüfus değişimi incelendiğinde Erzurum ilinin kentli nüfus oranının Türkiye ortalamalarının altında kaldığı görülmektedir. Bu durumu oluşturan temel etkenler arasında şehirleşmeyi hızlandıran; sanayileşme, hizmetler, ticari faaliyetler ve

şehirleşmeyi teşvik eden diğer şehirsal fonksiyonların il genelindeki yetersizliği olarak ifade edilebilir.

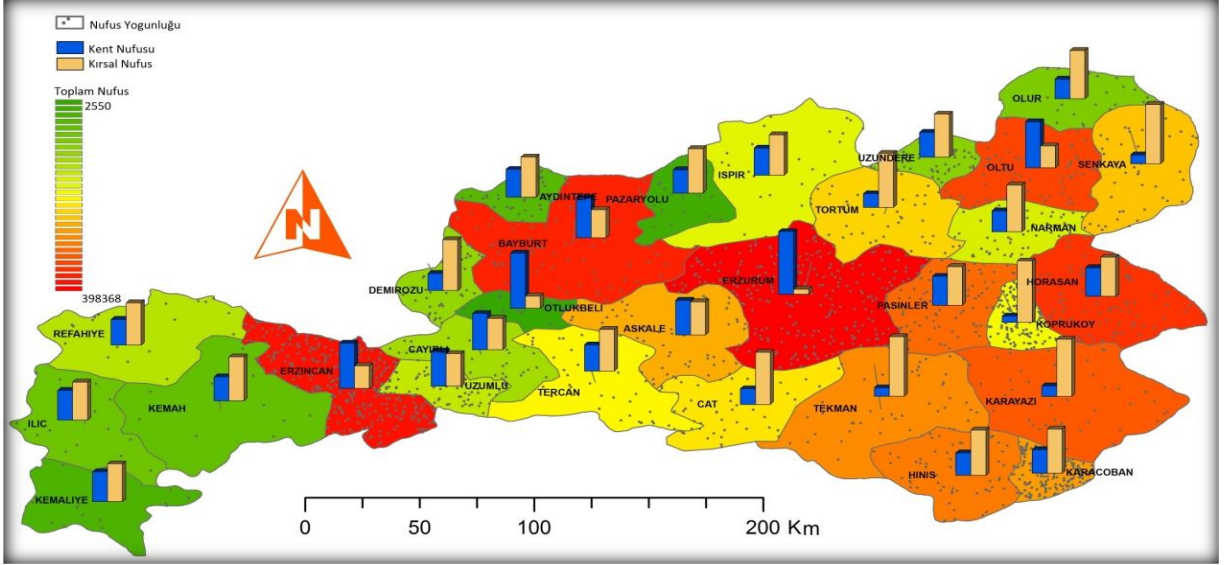
Son beş yıllık nüfus hareketleri incelendiğinde tüm bölge genelinde olduğu gibi Erzurum'da da nüfusun azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Kentli nüfusun artışına rağmen kır nüfusundaki düşüş sebebiyle il genelinde nüfus azalma eğilimi göstermektedir. Bölgenin en fazla nüfusa sahip olan ili 2010'da Erzurum iken 2014 yılı sonunda bu durum değişmemiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Erzurum'un son 5 yıllık nüfus eğilimi

Kent ve kır nüfusu ile nüfus yoğunluğunun mekâna dağılımı incelendiğinde merkez ilçe, Oltu ve Aşkale dışında tüm ilçelerde kırsal nüfusun kent nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Oltu ve Aşkale'nin mevcut sanayi yatırımları ve üniversite altyapısıyla sunum merkezi konumunda olması bu ilçelere kırdan göçü artırmaktadır. Nüfus yoğunlukları nüfusu 10.000'in altında olan ilçelerde ve nispeten daha geniş yüz ölçüme sahip olan ilçelerde nüfus oldukça düşüktür (Şekil 3).

İlçeler özelinde kırsal nüfus daha yüksek olsa da şehir merkezlerine olan nüfus akını kentli nüfusun kırsal nüfustan fazla olmasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Erzurum kır nüfusunu kentsel alana ve bölge dışına kaybeden ve toplam nüfusta negatif eğilim gösteren bir il özelliği göstermektedir.

Şekil 3. Nüfus Yoğunluğunun mekânsal dağılımı

TÜİK'in 2012 ADNKS sonuçlarına göre hazırladığı nüfus projeksiyonuna göre ilin toplam nüfusunda 2023 yılında az da olsa artış öngörülmektedir. 10 yıllık nüfus projeksiyonlarında bölgenin diğer illerinde olduğu gibi çok büyük bir değişim görülmemekte ve Erzurum'un nüfusunun zaman içinde stabil kalacağı öngörülmektedir (Tablo 2). Türkiye toplam nüfusu için beklenen artış hızıyla bölge için tahmin edilen oran arasındaki fark doğal doğum oranındaki düşüş ve göç kaynaklı olurken TRA1 Düzey 2 Bölgesi nüfusunun Türkiye toplam nüfusu içerisindeki payının 2023'e kadar azalma göstermesi beklenmektedir.

Tablo 2. TRA1 Bölgesi ve Erzurum'un nüfus projeksiyonu

Yıllar	Erzurum	Erzincan	Bayburt	TRA1	TR	TRA1/TR*100
2016	786659	225527	75068	1087254	78.965.645	1,4
2017	788538	227451	74830	1090819	79.766.012	1,4
2018	790306	229384	74589	1094279	80.551.266	1,4
2019	791979	231320	74330	1097629	81.321.569	1,3
2020	793541	233277	74050	1100868	82.076.788	1,3
2021	794956	235204	73746	1103906	82.816.250	1,3
2022	796213	237119	73408	1106740	83.540.076	1,3
2023	797241	239010	73041	1109292	84.247.088	1,3
Sıra	28	69	81			

TRA1 Düzey 2 Bölgesi yüksek doğurganlık hızına sahip bölgelerden biridir. Ortalama kaba doğum hızı verileri incelendiğinde (Tablo 3) Erzurum'da doğum hızının bölgedeki diğer illerden

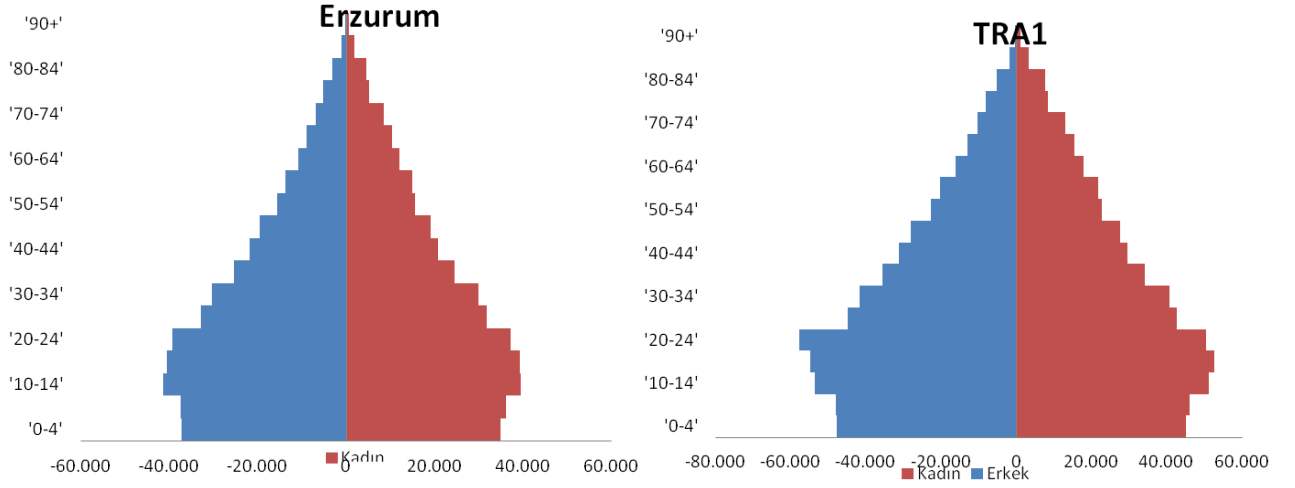
ve Türkiye ortalamasından daha yüksek olduğu görülür. İlin güneyinde yer alan Çat, Hınıs, Tekman, Karaçoban, Karayazı ilçelerinde bu oran daha da artmaktadır. Erzurum'un kaba doğum hızında yıllar itibariyle küçük dalgalanmalar olsa da 2013 yılına doğru hafif düşüşler yaşanmıştır.

Tablo 3. Bölge kaba doğum hızı (TÜİK, 2014)

Yerleşim	2009	2010	2011	2012	2013	Ort.	Sıra
TR	17,5	17,2	16,8	17	16,9	17,1	
TRA1	19,3	19	19	18,8	18,5	18,9	7
Erzurum	20,8	20,6	20,8	20,3	19,9	20,5	19
Erzincan	14,2	13,9	13,8	14,4	14,5	14,2	50
Bayburt	18,1	17,6	16,3	16,8	15,8	16,9	27

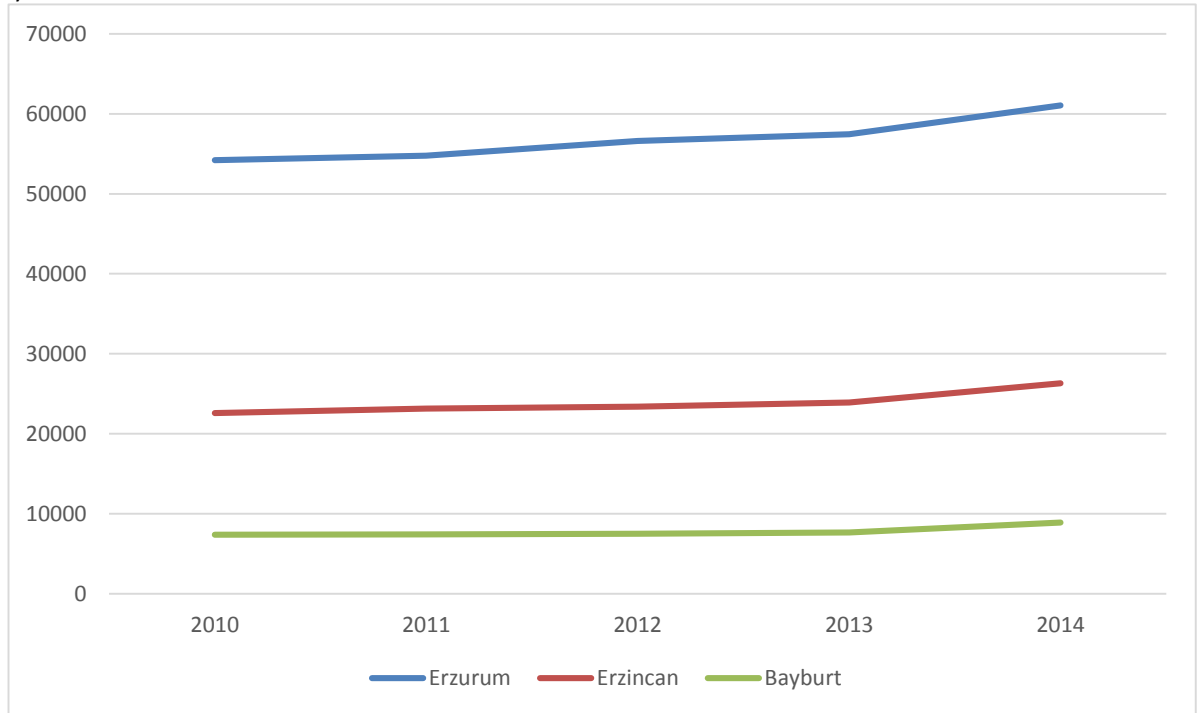
Bölgenin doğurganlık oranları ile nüfus artış oranları arasındaki ilişkiye bakıldığında son dört yıllık ortalamalarda doğurganlık hızı en yüksek il olan Erzurum'un nüfus artış hızının düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum ilin yaşadığı bölge dışına ve büyük kentlere göçün önemli bir sonucudur.

Erzurum'un toplam nüfusu yaş aralıklarına göre değerlendirildiğinde yüksek doğurganlık oranının etkisi net olarak görülmektedir. 2012 yılı verilerine göre 0-29 yaş aralığındaki nüfus toplam nüfusun %62,3'ünü oluşturmaktadır. İlde 0-14 yaş aralığındaki genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %31,53 ile Türkiye ortalamasından (%36,91) düşüktür. 14-24 yaş aralığındaki nüfusta yaşanan artış ise bölge dışından gelen üniversite öğrencilerinin fazlalığından kaynaklanmakta olup 25 yaşın üstündeki nüfusta göç ve mezuniyet nedeniyle bir azalma gözlenmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. TRA1 Düzey 2 Bölgesine ve Erzurum'a ait nüfus piramidi

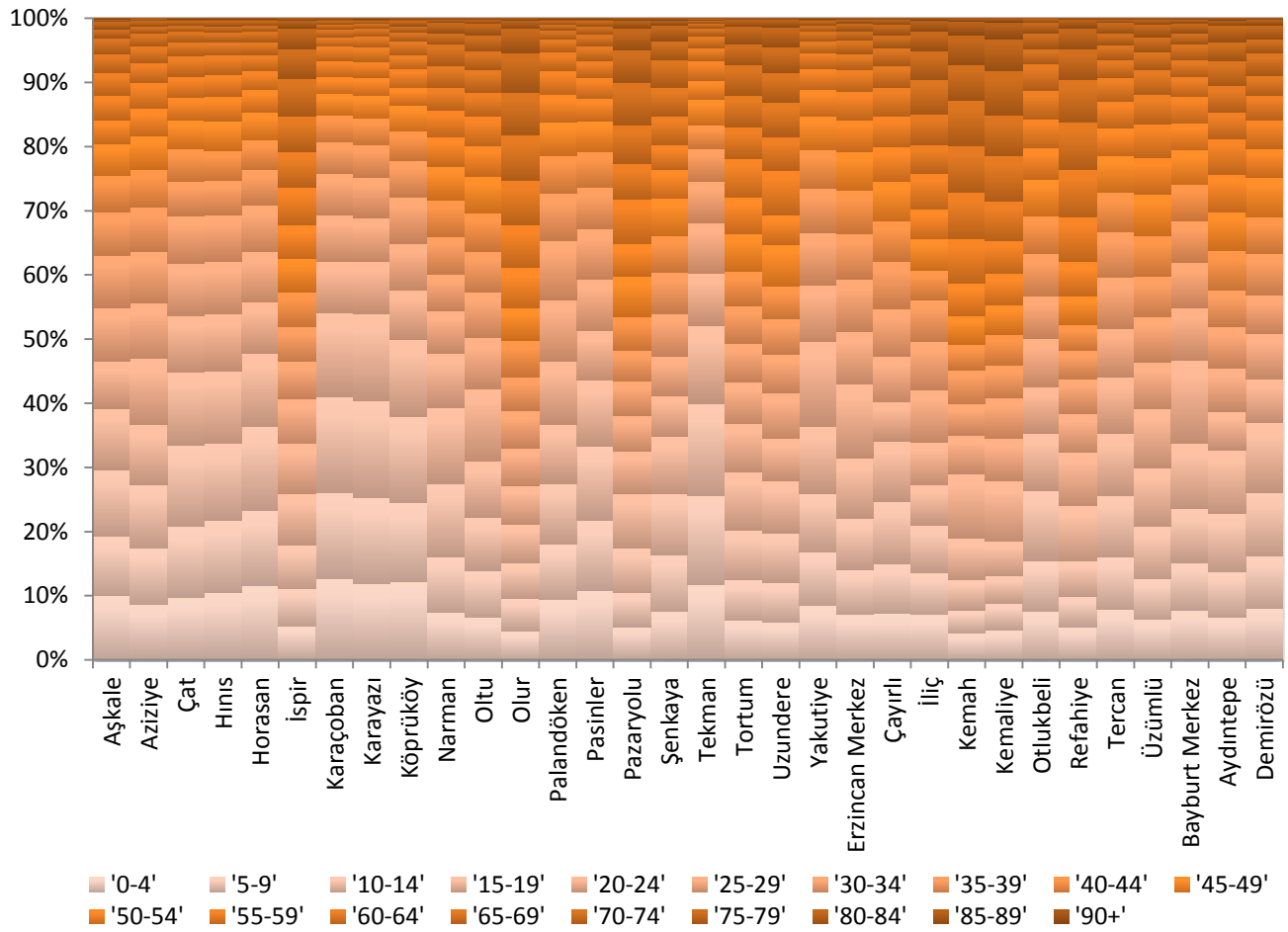
Nüfus yaş aralıklarının son altı yıllık seyrine bakıldığında 0-14 yaş aralığında sürekli belirgin bir azalışın, 15-64 yaş aralığında durağanlığın, 65+ yaş aralığında ise devamlı bir artışın varlığı gözlenmektedir. 2012 yılı ADNKS verilerine göre toplam bölge nüfusu içerisinde 65 yaş ve üstü nüfusun oranı %8,2 ile ülke ortalaması olan %7,5'in üzerindedir. 2007 – 2012 yılları arasını kapsayan altı yıllık dönemde, bölgede 65 yaş ve üstü nüfus oranındaki artış belirgindir (Şekil 5).

Şekil 5. TRA1 Bölgesi 65 Yaş Üzeri Nüfusun 5 yıllık seyri

65 ve üstü yaş nüfus 2007 yılından 2012 yılına kadar bölge genelinde %10,3 oranında artarken bu oran ülke bazında %13,6'dır. Bu yaş aralığının artış oranı Erzurum'da % 9,0 olup bu artışta bölgede yaşayan nüfusun yaşlanmasına ilave bölge dışına önceden göç nüfusun emekli olup

geri dönmesi de etkilidir. Geri göç etkisinin en çok yaşandığı ve yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler İspir, Olur, Şenkaya, Tortum ve Pazaryolu olarak görülmektedir (Şekil 6).

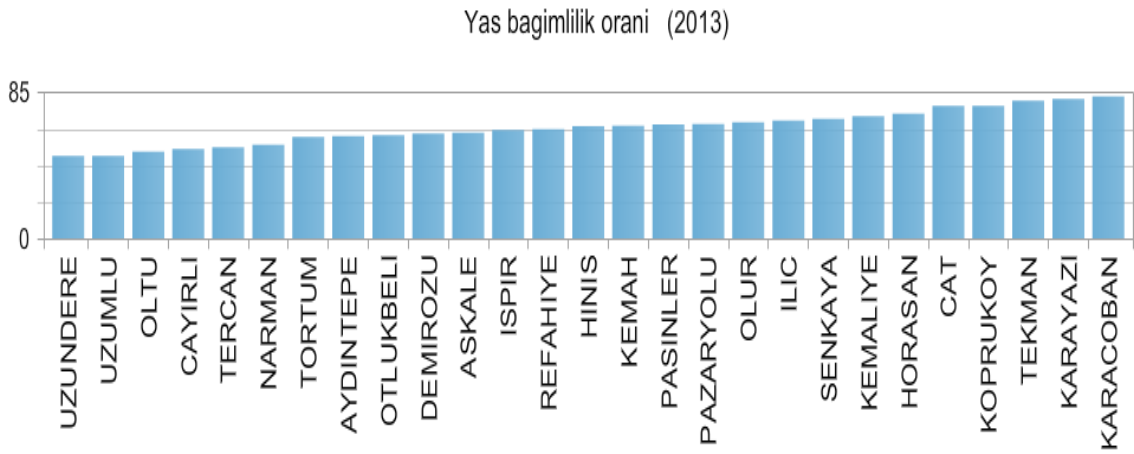
Şekil 6. Bölge ilçelerinin toplam nüfuslarının yaş aralıkları dağılımı

TRA1 Bölgesinin hem genç hem yaşlı bağımlılık oranları Türkiye ortalamasından yüksek olup bölgenin bağımlı nüfusu fazladır. Erzurum %56,27 oranıyla diğer bölge illerinden daha yüksek yaş bağımlılık oranına sahiptir (Tablo 4).

Tablo 4. Yaş Bağımlılık İstatistikleri

YIL	BÖLGE ADI	15-64 yaş grubu nüfus	65 yaş ve üzeri nüfus	Toplam yaş bağımlılık oranı	Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)
2014	Türkiye	52.640.512	61.929.62	47,6	11,76
2014	Erzurum	488.465	61.031	56,27	12,49
2014	Erzincan	151.660	26.324	47,46	17,36
2014	Bayburt	53.426	8.910	50,88	16,68

2012 yılı verilerine göre ildeki ortalama hane halkı büyüklüğü 4,7 ile ülke ortalamasının çok üzerinde olup hane halkı büyüklüğüne göre iller sıralamasında 17. Sırada yer almaktadır (TÜİK 2012). Ortalama hane halkı büyüklüğü özellikle Erzurum'un güneyinde yer alan kırsala yakın ilçelerde bölge ortalamasının iki katına yakın seyrederken Erzurum'un kuzey ilçelerinde düşüş görülmektedir. Hane halkı büyüklüklerine paralel olarak toplam yaş bağımlılık oranları da bahsi geçen ilçelerde oldukça yüksek olup %85'e ulaşmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Erzurum ilçeleri yaş bağımlılık oranları

GÖÇ

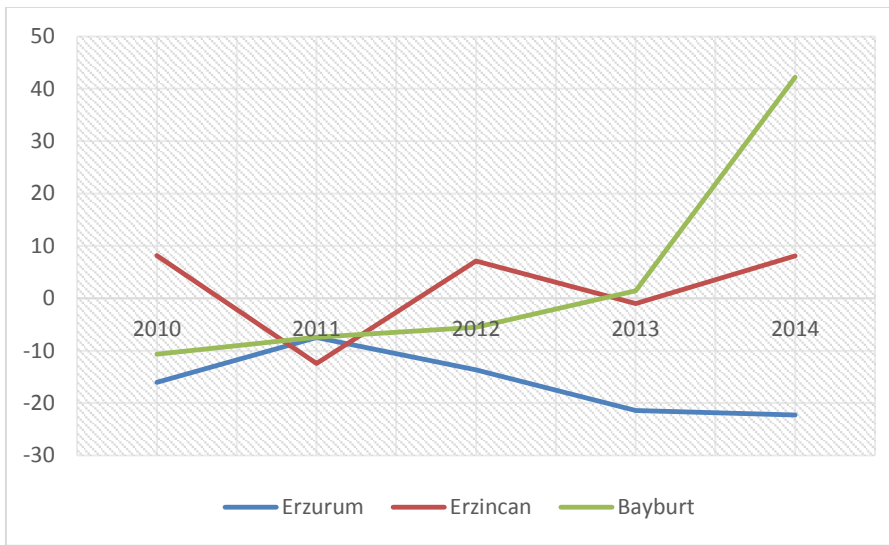
Türkiye’de kentleşmenin hızla arttığı ve kırsaldan kente göçün belirgin olduğu 1975-2000 yılları arasındaki dönemde Erzurum ilinden 374.717 kişi göç etmiş ve göç yoluyla Erzurum’a 145.090 kişi gelmiştir. 1995 - 2000 dönemindeki net göç hızına göre iller arasında 68. sırada yer alan ilde bu dönem sonrasında göç hızlanarak devam etmiştir. 2000 yılında 937.389 ile en yüksek seviyesine ulaşan il nüfusu 2008 yılına kadar %17’lik bir kayıp yaşayarak 774.967’e gerilemiştir. Aynı süreçte kentten önemli ölçüde göç yaşanmış ve kent nüfusu 359.752’ye gerilemiştir.

2009-2010 döneminde % -1,6’ya kadar düşen net göç hızı 2010-2011 döneminde % -0,75’e kadar yükselmiştir. 2013-2014 yılları arasında 17.215 kişi ilden göç ederken net göç hızı % -2,23’e kadar artmıştır (Tablo 5). Net göç hızına bakıldığında ise Erzurum ülke içerisinde en yüksek göç hızına sahip 12. ildir. Verilen ve alınan göçün yüksek olması Erzurum’u net göç konusunda Türkiye ortalamasının üzerine taşıyarak 81 il içinde en çok göç veren 6’ncı il konumuna getirmiştir.

Tablo 5. Ülke, Bölge ve iller özelinde göçün seyri (TÜİK 2014)

	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (binde)
2008-2009	24.830	33.681	- 8.851	-11,4
2009-2010	23.294	35.711	- 12.417	-16,0
2010-2011	27.719	33.599	- 5.880	-7,5
2011-2012	22.551	33.234	- 10.683	-13,6
2012-2013	23.398	39.997	- 16.599	-21,4
2013-2014	27.994	45.209	- 17.215	-22,3

Bölge illerinin son beş yıldaki net göç hızları incelendiğinde ise Erzurum negatif yönde değişim gösterirken Erzincan ve Bayburt'ta ise belirgin bir artış görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. TRA1 Bölgesinde net göç hızı

2008-2012 döneminde göç verilen iller incelendiğinde ilk sırada İstanbul'un yer aldığı onu sırasıyla Bursa, Ankara, İzmir ve Kocaeli'nin izlediği görülmektedir. Özellikle sanayi merkezlerine ve büyükşehirlere doğru bir göç olduğu ve bunun temel sebepleri arasında ilde yaşanan istihdam eksikliğinin olduğu söylenebilir. Aynı dönemde Erzurum'un göç aldığı iller ise başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir, Bursa ve Kocaeli olarak sıralanmaktadır (Tablo 6).

Kırsal kesimdeki nüfus kaybı ise kent merkezlerine göre daha hızlı gelişmektedir. Özellikle ilin kuzeyinde bulunan ve tarım arazileri oldukça sınırlı olan; İspir, Olur, Oltu, Tortum, Pazaryolu, Uzundere ve Şenkaya ilçelerine ait köylerin pek çoğu yaşanan göç sonucu boşalmıştır. 2008 öncesinde Erzurum il merkezi ve ilçelerine olan göçler, bu kez hemen tümüyle il dışına ve özellikle ülkenin batısında bulunan illere doğru gerçekleşmiştir.

Tablo 6. Erzurum'un en çok göç aldığı ve verdiği 5 il (TÜİK,2014)

Alınan Göç (kişi)		Verilen Göç (kişi)	
İstanbul	6007	İstanbul	9814
Ankara	1959	Bursa	3985
İzmir	1906	Ankara	3457
Bursa	1454	İzmir	2782
Kocaeli	1038	Kocaeli	2136

Bölge illeri arasında da göç mevcuttur. Erzincan her yıl ortalama 526, Bayburt ise 177 kişiyi Erzurum'a göç verirken Erzurum'dan ortalama 742 kişi Erzincan'a göç etmektedir. Erzincan'ın aldığı göçün ortalama %3'ü (7883 kişi) Erzurum'dan olurken, Bayburt'un aldığı göçün %10'u bölge içerisinde dir.

Erzurum'un aldığı göçün %48,3'ünü 15-29 yaş grubu oluşturmakta olup lise ve üniversite mezunlarının alınan göç içindeki oranı ise %61'dir. Alınan göçün çoğunlukla eğitim düzeyi yüksek ve gençlerden oluşmasının temelinde, Erzurum'a yükseköğretim ile kamu kurumu ve özel sektör kuruluşlarının bölge idarelerinde çalışma amaçlı gelen öğrenci, memur ve asker nüfusun fazla olması bulunmaktadır. Verilen göçün de %57,4'lük bir bölümü lise ve üniversite mezunlarından oluşmaktadır (TÜİK 2014).

1.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

Erzurum'un genel nüfus yaş dağılımı dikkate alındığında, doğurganlık oranının özellikle güney ilçelerde yüksek olmasına rağmen nüfus artış hızının ülke genelinin altında seyrettiği görülmektedir. Bu durum net bir biçimde özellikle kırsaldan kent merkezlerine ve bölge dışına olan göçü göstermektedir. Tarımda makinalaşmanın ve arazi paylaşımının etkisiyle daralan istihdam imkânlarına bağlı olarak kırsaldan kent merkezine sürekli artan bir göç mevcuttur. Erzurum'un en büyük sorunlarından birisi dışarıya nitelikli göç verip dışarıdan niteliksiz göç almasıdır. İlde göç eden nüfusun bir bölümünün gelir düzeyi yüksek ailelerden oluşması önem arz etmektedir. Göç etmediği takdirde, Erzurum'a yatırım yapabilecek sermaye sahibi kentli nüfus göç yolu ile ili terk etmektedir. Buna karşılık kırsal alandan göçle gelen eğitim seviyesi düşük, vasıfsız ve ekonomik imkânları iyi olmayan nüfusun hızla artması şehrin ekonomik ve sosyo- kültürel yapısını, yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Erzurum'da kamu çalışanı olarak bulunan nüfusu fazla olmasına rağmen burada yetişen, kendini geliştiren ve görev süresini tamamlamış olanlar ilden ayrılmaktadır. Erzurum 100 binin üzerinde üniversite öğrencisine sahip bir üniversite kenti olmasına rağmen bu yetişen öğrencileri bölgede tutup onlara istihdam olanakları sağlamakta güçlük çekmektedir.

Bunun yanında, Erzurum'da göç sonrası kalan nüfusun yaş ortalamasının giderek arttığı, kır nüfusunun yaş ortalamasının yüksekliği, yaş bağımlılık oranının ülke geneline göre yüksek oluşu gibi sorunlar il ve bölge özelinde çözülmesi gereken sorunlar arasındadır. Kır nüfusunun göç eden yaş aralığının genç nüfus özelliğinde olmasına rağmen özellikle kuzey ilçelerde (Olur, Oltu, Şenkaya, Narman) tersine göçle gelen bir 65+ üstü bir nüfus artışı belirginleşmektedir.

1.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

Sosyoekonomik kalkınmanın kilit unsuru olan beşeri sermayesini her geçen gün kaybeden Erzurum'un kısa vadede bu kaynağını tutan uzun vade de ise kaybettiğiyle beraber dışarıdan özellikle beyin göçü de alan bir cazibe merkezine dönüşmesi il ve bölge için ortaya konulan hedefler arasındadır. Bu açıdan bakıldığında, ilde kır ve kentte müdahale edilmesi gereken bir dizi öncelikli alan mevcuttur. Bunların başında ise kır nüfusunu kırdaki kaliteli ve bol miktarda üretim yaptırarak refah ve mutluluk içinde yaşatan bir kurgunun oluşturulması kentte ise iç ve dış yakın coğrafyası için hizmet sunum odağı haline gelmiş bir kent alanı oluşturarak yetişmiş nitelikli nüfusun durak ve dönüş yeri olacak bir Erzurum oluşturmak hedefi konulmalıdır.

Göçün nispeten yavaşlatılması ve azaltılması amacına dönük olarak kırsalda yaşanabilirlik göstergelerinin iyileştirilmesi, gençleri tarımsal üretim ve kırsal turizm gibi kırsalda geçim kaynağı olabilecek faaliyetlerin tasarlanması (yaşlı nüfusa yönelik yenilikçi ekoköy tasarımı, genç çiftçilerin desteklenmesi programı gibi) gerekmektedir.

Erzurum'un öncelikle yaşanabilirliği artırılmalıdır, dışarıdan gelen memur kesime hitap edilecek tesislerin sayısı arttıkça Erzurum dışı daha açık bir toplum olacaktır. Sosyal yaşam alanları artırılarak insanların şehirde kalması sağlanmalıdır. Yaklaşık 7-8 ay kötü hava şartlarına sahip Erzurum'da sosyal kapalı mekânların sayısı oldukça azdır bunlar artırılmalıdır. Dışarıdan gelenlerin şehri sevmesi sağlandığı takdirde göç tersinir olacaktır.

Doğurganlık hızının yüksek oluşu, genç nüfusun yüksek yüzdesi, 65+ nüfusta tersine göçün başlaması Erzurum için nüfus açısından fırsat olarak değerlendirilebilir. Erzurum'a her

dönemde dışarıdan çok fazla memur, öğrenci ve asker gelmesi şehir için özellikle hizmetler sektörünü geliştiren önemli bir fırsattır. Erzurum'un yakın coğrafyada yer alan diğer illere göre daha gelişmiş olması da özellikle hafta sonu ziyaretçi sayısını artırmaktadır.

1.4. DEĞERLENDİRMELER

Doğu Anadolu'nun en büyük şehirlerinden Erzurum demografik açıdan değerlendirildiğinde yüksek doğurganlık hızına sahip olmasına rağmen nüfus yoğunluğu düşük, bölge dışına ve büyük kentlere sürekli göç veren yapıdadır.

Kent merkezinin kırsaldan sürekli niteliksiz göç alması, kent merkezinde yaşayan eğitimli ile yatırım yapabilecek özellikteki sermaye sahibi nüfusun kenti terk etmesi kentin sosyo-ekonomik yapısını değiştirmektedir.

Üniversite kenti olan Erzurum'un mezun olan öğrencileri ilde tutması ve onlara istihdam olanakları sağlaması önemlidir. Başta kırsal alanlar olmak üzere Erzurum'da yaşanabilirlik göstergelerinin iyileştirilmesi, sosyal ve kültürel yaşamın canlandırılmasına yönelik altyapının geliştirilmesi göçün tersinir kılınmasında önemli bir tedbir olarak ele alınmalıdır.

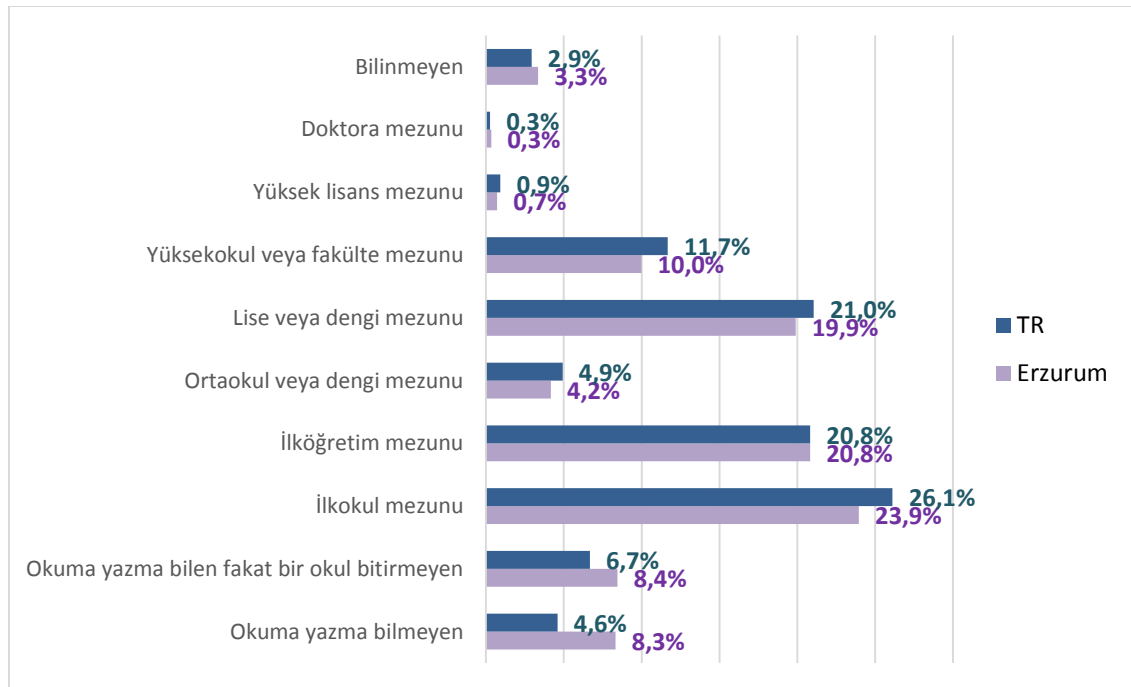
2. EĞİTİM

2.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKÂNSAL DAĞILIM

OKURYAZARLIK

Okuryazar olmayan nüfusun oranının yüksekliği az gelişmişliğin bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın en temel altyapısı olan eğitim düzeyinin artırılmasında okuryazar nüfusun irdelenmesi önemlidir. Kadınların eğitim düzeyinin ekonomik, sosyal ve politik hayata katılımlarını doğrudan etkilediği düşünülürse bir bölgenin eğitim altyapısının tanımlanması açısından kadın okuryazarlığı da dikkate alınmalıdır.

Erzurum'da 6 yaş ve üzeri nüfus için okuma yazma bilmeyen nüfusun toplam nüfusa oranı %6,9'dur. Çalışabilir yaştaki nüfusun okuryazarlığına bakıldığında ise nüfusun %8,3'ü okuma yazma bilmemekte, %8,4'ü de okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerden oluşmaktadır (Şekil 9). Kadın okuryazarlığında ise Erzurum'da okuma yazma bilmeme oranı %11,6'ya çıkmaktadır (TÜİK, 2013). Okuma yazma bilmeyen kadınların %41,4'ü 50 yaş üstü grupta yer almaktadır (TEPAV, 2012).

Şekil 9. Eğitim durumuna göre 15 yaş ve üstü nüfusun dağılımı (TÜİK, 2013)

Erzurum okuma yazma oranlarında TRA1 Bölgesi'nde yer alan Erzincan ve Bayburt illeri ile yakınlık göstermesine rağmen %3,9 olan Türkiye ortalamasının üstündedir. Kadın okuryazarlığında da benzer şekilde okuma yazma bilmeyen kadın nüfusun oranı %11,0 olan bölge ortalamasına yakın ancak Türkiye ortalamasının çok üstünde gerçekleşmektedir. Kadın okuryazarlığının en düşük olduğu büyükşehirler sıralamasında Erzurum ikinci sırada yer almaktadır (MEB, 2012-2013; Tablo 7).

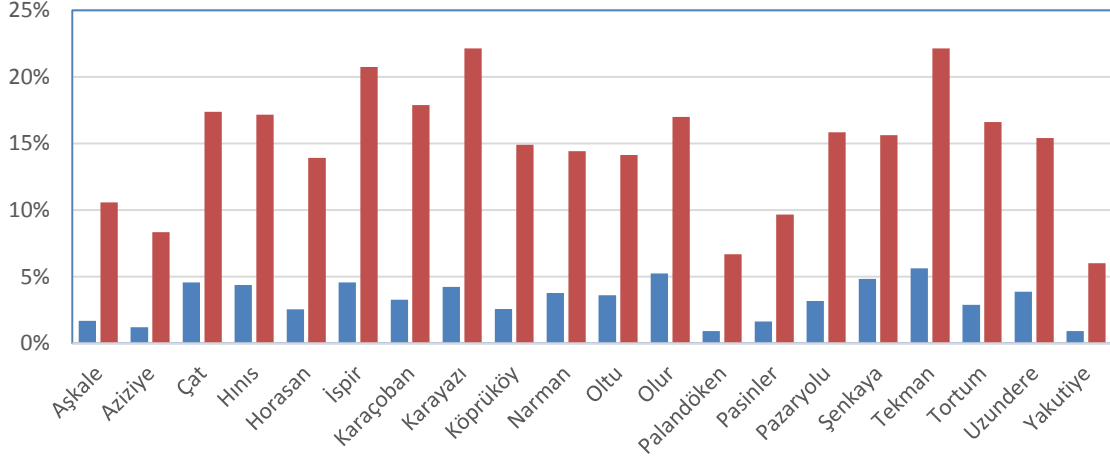
Tablo 7.Okuryazarlık durumuna göre nüfus, 6 yaş ve üzeri (TÜİK 2013a)

Bölge Adı	Okuma yazma bilmeyen oranı Toplam	Okuma yazma bilmeyen oranı Erkek	Okuma yazma bilmeyen oranı Kadın	Okuma yazma bilen oranı Toplam	Okuma yazma bilen oranı Erkek	Okuma yazma bilen oranı Kadın
Türkiye	3,86	1,31	6,43	93,66	96,16	91,15
TRA1	6,58	2,15	11,00	90,77	95,35	86,15
Erzurum	6,70	2,22	11,16	90,59	95,22	85,98
Erzincan	6,50	2,16	10,97	90,87	95,37	86,25
Bayburt	5,67	1,46	10,10	92,23	96,65	87,61

Okuma yazma bilmeyen nüfusun 2009-2013 yılları arasındaki değişimine bakıldığında toplam okuryazar olmayan nüfus oranının %10,8'den %6,9'a gerilediği görülmektedir. Aynı dönemde okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı ise %17,5'den %11,5'e düşüş göstermiştir.

Kentsel alanlarda genelde %90'ın hemen altında seyreden kadın okuryazarlığı merkez ilçelerin kırsal alanlarında bile aniden %80'ler civarına düşmekte ve nüfus artış hızı yüksek olan ve göç veren ilçelerde daha düşük oranlarla karşılaşılmaktadır. Bu durum erkek okuryazarlık oranında tam tersi bir seyir izleyerek bu ilçelerde yüksektir.

İlçelere bakıldığında kadın okuryazarlığının %20'lerin üstünde bir değerde en düşük görüldüğü ilçeler Karayazı, Tekman ve İspir ilçeleridir (Şekil 10). Ulaşılabilirlik açısından dezavantajlı konumda olan, nüfusu hızlı artan ve çok göç veren ilçelerde okuryazarlık oranının düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 10. İlçelere göre 6 yaş ve üzeri nüfusun okuryazarlık oranları (TÜİK,2013)

OKULÖNCESİ EĞİTİM

Okul öncesi eğitim örgün eğitime temel oluşturması ve bireylerin toplumsal uyumu için sağlıklı bir gelişim ortamı oluşturulması açısından önemli bir eğitim göstergesidir. Ulusal eğitim stratejilerinde okul öncesi eğitime katılımın artırılması öncelikli olarak ele alınmaktadır.

Erzurum ilinde okul öncesi eğitimde okullaşma oranı tüm yaş aralıklarında Türkiye ortalamasına yakın bir değer göstermektedir (Tablo 8).

Tablo 8. TRA1 ve Erzurum okul öncesi okullaşma oranları (MEB, 2014-2015)

Okullaşma Oranı Net			
	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş
Erzurum	27,90	35,91	41,94
Erzincan	39,00	48,97	59,53
Bayburt	29,11	36,85	45,90
TRA1	36,27	38,86	46,09
Türkiye	27,71	37,46	42,54

Okul öncesi eğitimde 2014-2015 döneminde Erzurum ilinde hizmet veren okul, derslik ve öğretmen sayılarına bakılırsa sırasıyla ülke değerlerine yakın ve üstünde bir seyirle derslik başına düşen öğrenci sayısının 20,2 ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının ise 18,0 olduğu görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 9. TRA1 ve Erzurum okul öncesi eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015)

	Okul	Şube	Derslik	Öğrenci	Öğretmen	Öğretmen başına düşen öğrenci	Derslik başına düşen öğrenci
Erzurum	378	633	526	10.632	590	18,02	20,21
Erzincan	103	206	186	3297	203	16,24	17,73
Bayburt	42	63	59	970	63	15,40	16,44
TRA1	523	902	771	14.899	856	17,41	19,32
Türkiye	26.972	67.387	52.788	1.156.661	68.038	17,00	21,91

Erzurum'da en yüksek okulöncesi net okullaşma oranı %41,9 ile 5 yaş grubunda görülmektedir. Ancak tüm yaş gruplarında okullaşma oranı bölge ortalamasının ve diğer bölge illerinin altında yer almaktadır.

Erzurum'da okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarının yıllara göre değişimi incelendiğinde tüm yaş aralıklarında artış eğilimi görülmektedir. 2013-2014 öğretim yılında okul öncesi eğitimde 5 yaş grubunda net okullaşma oranı %32,6 iken 2014-2015'de %41,9'a yükselmiştir (MEB, 2014-2015).

Merkez ilçelerde okul öncesi eğitime katılma oranı daha yüksek, merkeze uzak ilçelerde ise daha düşük olmaktadır. Uzundere ilçesi 2014-2015 öğretim yılında 3-4 yaş aralığında %50,4; 4-5 yaşta %59,3 ve 5 yaş grubunda %63,5 değerleriyle en yüksek okullaşma oranına sahip ilçe olarak öne çıkmaktadır. Kırsal nüfusun yoğun olduğu ve merkeze en uzak ilçelerden Karayazı, Karaçoban ve Hınıs'ta ise okul öncesi okullaşma oranı daha düşüktür. Derslik başına düşen öğrenci sayısı merkez ilçelerden Palandöken ve Yakutiye'de 27 olup il ortalamasının üzerindedir. Horasan ise derslik başına düşen öğrenci sayısının 24 ile en fazla olduğu ilçedir (MEB, 2014-2015).

İLKÖĞRETİM

İlköğretimde okullaşma oranında TRA1 Bölgesi 2012-2013 döneminde %97,7 değeri ile 26 Düzey 2 Bölgesi içerisinde 10. sırada yer almaktadır. Erzurum'da da bölgeye paralel olarak ilköğretimde okullaşma oranları ülke ortalamasına yakın seyretmektedir (MEB, 2014-2015). Erzurum'da ilköğretimde okullaşma oranı 2014-2015 öğretim yılında %97,2 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 10). Diğer eğitim göstergelerine bakıldığında öğretmen başına düşen öğrenci sayısının 16,3 ve derslik başına düşen öğrenci sayısının ise 23,4 olduğu görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 10. Erzurum ili ilköğretim net okullaşma oranları (MEB Eğitim İstatistikleri, 2014-2015)

	2012-2013 (%)	2013-2014 (%)	2014-2015 (%)
Erzurum	97,51	99,00	97,23
Erzincan	98,21	99,28	96,74
Bayburt	98,24	98,93	92,33
TRA1	97,67	99,04	96,85
Türkiye	98,80	99,31	97,10

İlköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ortalaması Türkiye için 18 iken TRA1 Bölgesinde 15,3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 11). Erzurum için bu değerler bölge ortalamasının üzerinde seyretmesine rağmen Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durum bölge genelinde ve Erzurum'da ilköğretimde derslik ihtiyacının yüksek olmadığını göstermektedir.

Tablo 11. TRA1 ve Erzurum ilköğretim eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015)*

	Okul	Şube	Derslik	Öğrenci	Öğretmen	Öğretmen başına düşen öğrenci	Derslik başına düşen öğrenci
Erzurum	1.119	7.009	5.307	124.046	7.632	16,25	23,37
Erzincan	186	1.377	1.596	25.488	2.002	12,73	15,97
Bayburt	120	718	676	9.699	770	12,60	14,35
TRA1	1.425	9.104	7.579	159.233	10.404	15,30	21,01
Türkiye	44.513	456.671	385.453	10.712.257	591.317	18,12	27,79

*İlköğretim değerleri ilkököl ve ortaokulu kapsamaktadır.

Son üç öğretim yılı için ilköğretimde okullaşma oranları Erzurum için %97'lerin üzerinde gerçekleşmektedir ve önemli bir artış ya da azalış eğilimi göstermemektedir.

İlköğretimde okullaşma oranı tüm ilçelerde %91'in üzerinde gerçekleşmektedir. Merkez ilçelerden Palandöken (%94,7) ve Yakutiye'de (%93,4) okullaşma oranı il ortalamasının altındadır. Olur (%95,4) ve Pazaryolu (%96,0) ilçeleri ise ortalamadan yüksek değerler göstermektedir. Tortum (%93,4) ve Uzundere (%91,4) ilçeleri ise 2014-2015 öğretim yılında ortalamadan daha düşük değerler göstermiştir. Burada okul öncesine katılım oranı en yüksek olan Uzundere'de ilköğretim okullaşma oranının en düşük olarak gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Öğretmen başına düşen öğrencinin en fazla olduğu ilçeler Tekman (27), Karaçoban (27) ve Karayazı (24) olarak görülmektedir. Bu değerler il ortalamasının çok üzerindedir (MEB, 2014-2015).

ORTA ÖĞRETİM

Erzurum’da 2014-2015 öğretim yılı istatistiklerine göre ortaöğretimde toplam net okullaşma oranı %68,1’dir (Tablo 12). Ortaöğretimde erkek ve kız çocuklarının okullaşma durumlarına bakıldığında genel olarak erkek çocuklarının kız çocuklarından biraz daha yüksek okullaşma oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Büyükşehirler içerisinde %67,4 değeri ile Erzurum kız çocuklarında ortaöğretimde okullaşma oranının en düşük olduğu büyükşehirdir. Erzurum’da erkek çocuklarında bu oran %68,8’dir (MEB, 2014-2013).

Tablo 12. Erzurum ili ortaöğretimde net okullaşma oranları (MEB Eğitim İstatistikleri, 2014-2015)

	Orta Öğretim Toplam (%)	Genel Orta Öğretim (%)	Mesleki ve Teknik Orta Öğretim (%)
Erzurum	68,11	34,66	33,45
Erzincan	87,39	39,92	47,47
Bayburt	83,34	41,55	41,79
TRA1	73,16	36,19	37,09
Türkiye	79,37	35,35	44,02

Erzurum’da öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ortaöğretimde hizmet veren genel orta öğretim kurumlarında 24,3; mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında ise 15,5 olarak gerçekleşmiştir. Derslik başına düşen öğrenci sayıları ise genel ortaöğretim kurumlarında 45,9; mesleki eğitim veren ortaöğretim kurumlarında ise 30,2’dir (Tablo 13 ve Tablo 14).

Tablo 13. TRA1 ve Erzurum genel ortaöğretim eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015)

	Okul	Şube	Derslik	Öğrenci	Öğretmen	Öğretmen başına düşen öğrenci	Derslik başına düşen öğrenci
Erzurum	43	957	715	32.851	1.353	24,28	45,95
Erzincan	17	260	279	8.593	429	20,03	30,80
Bayburt	5	100	95	3.365	140	24,04	35,42
TRA1	65	1.314	1.089	44.809	1.922	23,31	41,15
Türkiye	3.955	80.665	67.826	2.902.954	123.160	23,57	42,80

Tablo 14. TRA1 ve Erzurum mesleki ve teknik ortaöğretim eğitim göstergeleri (MEB, 2014-2015)

	Okul	Şube	Derslik	Öğrenci	Öğretmen	Öğretmen başına düşen öğrenci	Derslik başına düşen öğrenci
Erzurum	64	1.192	886	26.796	1.733	15,46	30,24
Erzincan	27	503	337	8.081	623	12,97	23,98
Bayburt	10	166	136	2.903	224	12,96	21,35
TRA1	101	1.861	1359	37.780	2.580	14,64	27,80
Türkiye	5.106	119.674	83.835	2.788.117	175218	15,91	33,26

İş gücü ve istihdam açısından önemli olan ilköğretimden ortaokula ve ortaokuldan yükseköğretime geçiş oranları incelendiğinde Erzurum ilinde 2012/2013 döneminde ilköğretimden mezun olan 14.672 öğrenciden 10.304'ü orta öğretime devam etmektedir. İlköğretimden mezun olan öğrencilerin %29,8'ine karşılık gelen 4.368 öğrenci eğitim hayatından tamamen ayrılmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. İlk ve orta öğretimde okuyan, yeni kayıt ve mezun toplam öğrenci sayıları (MEB, 2012-2013-2014)

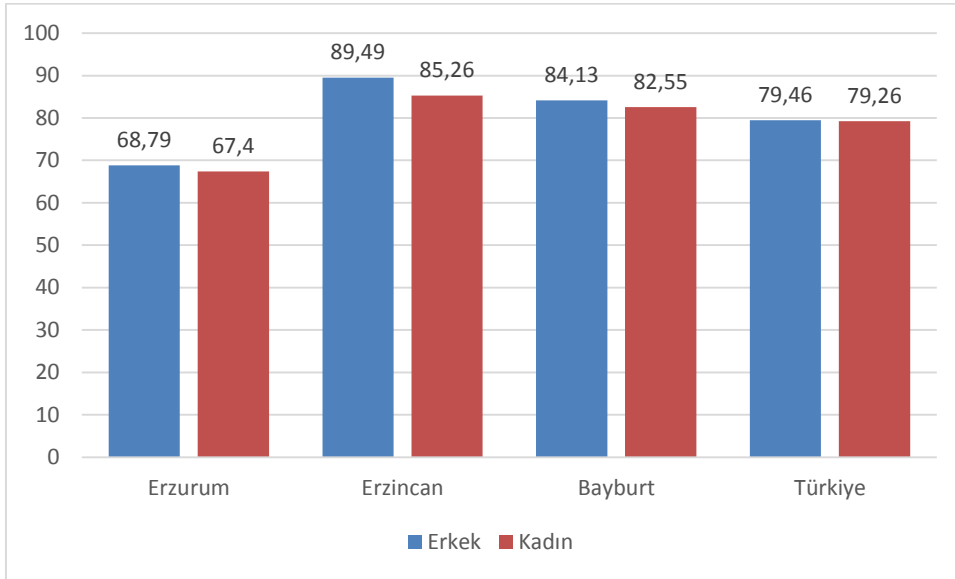
Öğretim yılı	İlköğretim			Orta öğretim			Mesleki ve teknik orta öğretim		
	Okuyan	Yeni Kayıt	Mezun	Okuyan	Yeni Kayıt	Mezun	Okuyan	Yeni Kayıt	Mezun
2012-2013	-	-	14.672	-	-	3.863	-	-	2.662
2013-2014	135.452	15.490	-	29.008	5.711	-	19.973	4.593	-

2014 yılı yükseköğretim yerleştirme sonuçlarına göre Erzurum'da sınava giren öğrencilerin %27,4'ü lisans, %6'sı ön lisans ve %2,4'ü de açık öğretim programlarına yerleşmiştir. 2013 yılı yükseköğretime geçiş sınavında illerin başarı sıralamasına göre Erzurum 22. sırada yer almaktadır (Tablo 16).

Tablo 16. Erzurum'da yükseköğretim programına yerleştirilen öğrenci sayısı (ÖSYM, 2014)

	YGS'ye Giren Öğrenci	Yerleşen Öğrenci			Yerleşme Oranları		
		Lisans	Lisans	Önlisans	AÖF	Önlisans	AÖF
Erzurum	7.667	2.100	2.100	457	27,4%	6,0%	2,4%
Erzincan	2.818	630	262	46	22,4%	9,3%	1,6%
Bayburt	918	215	84	17	23,4%	9,2%	1,9%
Türkiye	799.869	209.205	60.182	19.814	26,2%	7,5%	2,5%

TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde ortaöğretimde net okullaşma oranı %73,2 değerindedir. Ortaokulda okullaşma oranı bölge içinde en düşük olan il %68,1 değeri ile Erzurum'dur. Kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma oranı ise ülke ortalamasının ve diğer bölge illerinin çok altında oluşmaktadır. Erzincan ve Bayburt'ta kız çocuklarında ortaöğretimde okullaşma oranı %80'lerin üzerindedir (Şekil 11). Bunun yanında, ilde ilköğretimden sonra ayrılma oranı da ülke ortalaması olan %15,3'ten yüksektir.

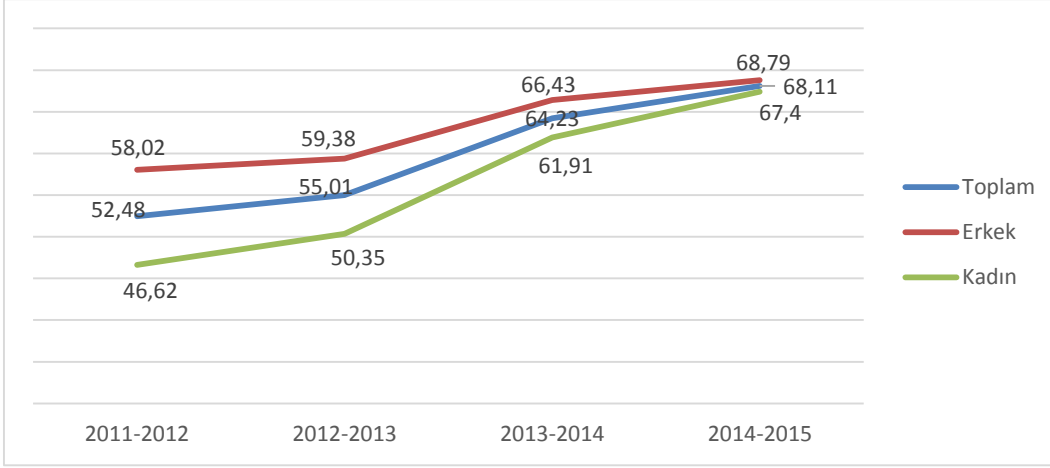

Şekil 11. TRA1 Bölgesi illerinde kadın ve erkek okuma yazma oranları (MEB, 2014-2015)

Eğitim altyapısı ile ilgili göstergeler incelendiğinde ise Erzurum'da genel orta öğretimde derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının ülke ve bölge ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde ise bu değerler azalarak ülke ortalamasının altında yer almaktadır.

Türkiye genelinde sınava giren öğrencilerin lisans, ön lisans ve açık öğretim programlarına yerleşme oranlarının sırasıyla %26,2; %7,5 ve %2,5 şeklinde gerçekleştiği göz önüne alındığında il genelinde yükseköğretim programlarına yerleştirme oranları ülke ortalamasına yakın seyretmektedir.

Erzurum'da ortaokulda okullaşma oranı 2011-2012 öğretim yılından itibaren son dört eğitim yılında hızlı bir artış eğilimindedir. 2011-2012 döneminde okullaşma oranı %52,5 iken bu değer 2014-2015 eğitim yılında %68,1'e yükselmiştir. Ülke ve bölge ortalamasının oldukça altında kalan kız çocuklarında ortaöğretim okullaşması ise bu dönemde %20,8'lik bir artış göstermiştir (Şekil 12).

Şekil 12. Erzurum'da ortaöğretimde okullaşmanın yıllara göre seyri (MEB, 2014-2015)

Ortaokulda toplam net okullaşma oranının en düşük olduğu ilçeler Çat (%25,7), Karaçoban (%21,0), Karayazı (%18,6) ve Tekman (%18,1)'dir. Bu ilçeler kız çocuklarının okullaşma oranında il ortalamasının çok altındadır.

YÜKSEKÖĞRETİM

Bireylere teknik ve bilimsel beceriler yanında kültürel ve beşeri kazanımlar sağlayan yükseköğretim programları sosyo-ekonomik gelişme açısından büyük önem taşımaktadır.

Erzurum'da nüfusun eğitim durumu incelendiğinde en düşük oranın yükseköğretimi bitirenlere ait olduğu görülmektedir. 15 yaş üzeri nüfusun %10'u yüksekokul veya fakülte mezunu, %0,7'si yüksek lisans ve %0,3'ü de doktora mezunudur. Büyükşehirlerde üniversite mezunu kadın ve erkek oranları arasında makasın en çok açıldığı iller sıralamasında Erzurum %7,1 değeri ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Yükseköğretim altyapısı açısından incelendiğinde ise TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nin en gelişmiş ili Erzurum'dur. İlde ülkenin köklü üniversitelerinden Atatürk Üniversitesinin yanı sıra ikinci üniversite olarak Erzurum Teknik Üniversitesi kurulmuştur. TRA1 Bölgesinde ve Erzurum'da yer alan üniversitelere ait öğrenci, öğretim görevlisi ve akademik birimler Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Bölgede yer alan üniversitelerin öğrenci, öğretim üyesi ve akademik birim sayıları*

Üniversitenin Adı	Atatürk Üniversitesi	Bayburt Üniversitesi	Erzincan Üniversitesi	Erzurum Teknik Üniversitesi	Toplam
Fakülte Sayısı	20	4	7	3	34
Yüksekokul Sayısı	3		2		5
MYO Sayısı	12	2	11		25
Enstitü Sayısı	7	2	3	1	13
Araştırma ve Uygulama Merkezleri Sayısı	22	-	-	-	22
Öğrenci Sayısı	83362	5257	15334	462	104415
Akademik Personel Sayısı	2545	203	1349	71	4168
Profesör	439	5	680	6	1130
Doçent	304	1	28	6	339
Yrd. Doç.	584	38	29	18	669
Öğretim Görevlisi	111	37	209	0	357
Araştırma Görevlisi	924	106	133	39	1202
Okutman	119	14	239	2	374
Uzman	64	2	31	0	97
Diğer		-	11	0	11

*Üniversitelerden resmi yazı ile talep edilen bilgilerden derlenmiştir.

Atatürk Üniversitesi bölgenin yetişmiş insan kaynağı açısından en önemli kurumlarından. 2012- 2013 eğitim öğretim döneminde 83824 kişi olan öğrenci sayısının yeni açılan birimlerin kurumsallaşmasını tamamlamasıyla artacağı düşünülmektedir.

Atatürk Üniversitesinde öğretim görevlisi başına düşen öğrenci sayısı 32,8'dir. Hala kurumsallaşma çalışmaları devam eden ve bazı bölümlerinde öğrenci olmayan Erzurum Teknik Üniversitesinde ise bu değer 6,6 olarak görülmektedir.

Erzurum %11'lik yükseköğretimi bitirme oranı ile ülke (%12,9) ve bölge (%11,4) ortalamasının altında yer almaktadır. Kadın nüfusun yükseköğretimi bitirme oranı erkek nüfusa göre %5,4 daha azdır. Bu değerle büyükşehirlerde üniversite mezunu kadın ve erkek oranları arasında makasın en çok açıldığı iller arasında Erzurum da yer almaktadır (TÜİK, 2013).

Yükseköğretim altyapısı açısından ise Erzurum son derece avantajlı konumdadır. Erzurum Atatürk Üniversitesi üniversitelerin bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliği, girişimcilik ve yenilikçilik kültürü altında 23 göstergeden oluşan Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2013 sıralamasına göre 126 üniversiteden ilk elli içerisine (37'inci sırada) girmektedir. 2014 yılında ise 53. sıraya gerilemiştir.

Yükseköğretimi bitiren nüfusun 2009-2013 yılları arasındaki değişimi incelendiğinde %3,8'lik bir artış gözlenmektedir. 2009 yılında 15 yaş üzeri nüfusun %7,3'ü yükseköğretim mezunu iken bu oran 2013 yılında %11,0'e yükselmiştir. Yine aynı yıllar arasında eğitim düzeyi yükseköğretim olan kadın nüfusun oranında ise sadece %3,1 oranında artış sağlanmıştır.

Eğitim seviyesi yükseköğretim olan nüfusun oranı ülke ortalaması altında oluşan ilde mevcut üniversite altyapısı yeni açılan teknik üniversitenin kurumsal kapasitesinin tamamlanmasıyla güçlenecektir. Bunun yanında ilde mevcut üniversiteler dışında özel ve vakıf üniversitelerinin kurulması da planlanmaktadır.

Merkez ilçeler yükseköğretimi bitiren nüfus oranının en yüksek olduğu yerleşimlerdir. Bu oran merkez ilçelerden Palandöken'de %18, Yakutiye'de %16 ve Aziziye'de %11 değerlerindedir. Yüksekokul ya da fakülte bulunan Oltu (%10), Uzundere (%7), İspir (%7), Aşkale (%6), Narman (%7) ve Tortum (%6) ilçelerinde ise yükseköğretimi bitiren nüfus oranı diğer ilçelere göre yüksektir.

Yükseköğretim altyapısı bakımından Atatürk Üniversitesine bağlı fakülte ve yüksekokuluyla Oltu ilçesi gelişmiş olup çevresindeki ilçeler için bir hizmet sunum merkezi görevi görmektedir.

2.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

Erzurum'da okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı ülke ortalamasının üzerindedir. İl genelinde dezavantajlı gruplardan kadınların okuma yazma bilmeme oranı ülke ortalamasından yüksektir. Kırsal alanda bu oran kentsel alana göre daha yüksektir. Okuma yazma bilmeyen erkek ve kadın nüfus arasında Türkiye genelinde var olan fark Erzurum'da daha da açılmaktadır.

Erzurum okul öncesi eğitim göstergelerinde bölge illerine göre daha geri durumdadır. Okullaşma oranı tüm yaş gruplarında ülke ortalamasına yakın seyretmesine rağmen bölge genelinde düşüktür. Erzurum bölgenin en gelişmiş ili olmasına rağmen derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları bölgenin diğer illerine göre yüksektir. Eğitim kalitesinin göstergesi olan bu değerlerin Türkiye ortalamasının altında seyretmesi okul öncesi eğitimde özellikle de merkez ilçelerde derslik ihtiyacının bulunduğu bir göstergesidir.

Kırsal alandan yoğun göç alan ilçelerde okullaşma oranı diğer ilçelere göre düşük olmasına rağmen Erzurum genelinde iyi durumdadır. Ulaşılabilirlik açısından dezavantajlı konumda olan Tekman, Karaçoban ve Karayazı ilçelerinde öğretmen ihtiyacı bulunmaktadır. Yine Karaçoban, Olur ve Uzundere ilçelerinde ilköğretimde derslik sayısı yetersizdir.

Erzurum ortaöğretimde okullaşma oranı açısından ülke ve bölge illerine göre düşük bir profil göstermektedir. Özellikle kız çocuklarının ortaöğretime devam etmemesi önemli bir sorundur. İl genelinde kız çocuklarının ortaöğretim okullaşma oranı ise çok düşüktür. Özellikle merkeze uzak güney ilçelerde (Tekman, Karayazı, Çat ve Karaçoban) bu oran %20'lerin altında seyretmektedir.

Erzurum yükseköğretim altyapısı güçlü olmasına karşın yükseköğretime bitiren nüfus açısından ülke ortalamasının gerisindedir. Kentsel nüfusta kadın ve erkek nüfusun yükseköğretim oranları arasında fark vardır. Kırsal nüfusta ise kadınların yükseköğretim oranı çok düşüktür. Yükseköğretim altyapısı mevcut ilçelerde ise öğrencilerin barınma ve sosyal faaliyetleri için gerekli donatıların (yurt, spor salonu, kütüphane, park vb.) eksikliği görülmektedir.

2.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

Okuryazar olmayan nüfusun kırsal alanlarda yoğunlaştığı ve kadın okuryazarlığının bu alanlarda düşük olduğu göz önüne alındığında kırsalda özellikle kız çocuklarının okula gönderilmesine ve devam etmesine yönelik bilinçlendirme ve takip çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

Okur-yazarlık oranının yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, okuma yazma bilmeyen nüfusun belirli bir yaşın üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kadınlarda okuma yazma bilmeyen nüfusun yarısına yakını 50 yaşın üzerindedir. Genç kadınlarda okuryazarlığın yüksek olması ve yıllara göre artış eğiliminde olması önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında, son yıllarda eksikleri giderilen fiziki altyapının ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının göreceli olarak iyi durumda olmasının da il için fırsat olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla ailelerin bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik eğitim ve seminerler yaygınlaştırılmalıdır. Kırsal alanlarda okul öncesi eğitim altyapısının güçlendirilmesi, derslik sayısının artırılması ve mevcut donanımların güçlendirilmesi gerekmektedir.

İlde özellikle erişimin daha zor olduğu kuzey – güney aksının güneyinde yer alan ilçelerde (Hınıs, Tekman, Karayazı ve Karaçoban) kır nüfusu (ilçe merkezi dışındaki) ve doğurganlık oranı ilin ve bölgenin geri kalanından daha yüksektir. Bu da beraberinde özellikle okul öncesi eğitimin gerekliliğini göstermektedir. Yeterli ve kaliteli okul öncesi eğitim ile yüksek oranlı 3-5 yaş arası grubun eğitimi bölgenin geleceği açısından bir fırsata dönüşebilir.

Kırsal alanlarda özellikle derslik ve öğretmen ihtiyacının mevcut olduğu ilçelerde ilköğretim altyapısının güçlendirilmesi, derslik sayısının artırılması ve mevcut donanımların güçlendirilmesi gerekmektedir.

Doğurganlık hızı yüksek olan ilçelerde ilköğretimde okullaşma oranının artması ve öğretmen ve derslik başına öğrenci sayısının azaltılması sağlandığında gelecekte nitelikli insan kaynağı açısından bir fırsat yakalanmış olacaktır.

Kırsal alanda eğitime devam etmemenin en önemli sebepleri zorunlu ilköğretimden sonra çocukların ücretsiz aile işçisi olarak tarımsal faaliyetlerde çalıştırılmaları ve kız çocuklarının ise

erken yaşta evlendirilmeleridir. İlköğretimden sonra eğitime devamın artırılmasına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmelidir.

Ortaöğretimde okullaşma oranının artırılması genç nüfus açısından daha olumlu özellikler gösteren Erzurum'un güney ilçelerinde kaliteli insan kaynağına dönük önemli fırsatlar sağlayacaktır.

Özellikle merkezde ve üniversite altyapısı bulunan ilçelerde yaşayan yüksek öğretim öğrencileri bu alanların sosyoekonomik açıdan gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. Bu bakımdan erişilebilirliği düşük olan ve merkezden hizmet almada dezavantajlı konumda olan ilçelerde yükseköğretim altyapısının geliştirilmesi bu alanlarda hizmet sektörünün gelişmesi ve yeniliklere kapalı toplum yapısının değişimi açısından önemlidir.

Başta ilçeler olmak üzere yükseköğretim öğrencilerine yönelik barınma ve iyi vakit geçirmeye amaçlı hizmet altyapısının geliştirilmesi gerekmektedir.

Erzurum güçlü üniversite altyapısıyla eğitim merkezi konumundadır. Yetişmiş insan kaynağı sağlayan en önemli kurumsal yapılar yükseköğretim kurumlarıdır. Üniversitelerin öğrencisi, personeli ve kurumsal olarak kendisinin bölgeye doğrudan sağladığı insan hareketliliği bölgenin sosyoekonomik gelişmesini tetiklemektedir. Yükseköğretim kurumlarının statik ve dinamik (doğrudan sıcak para aktarımı ve dolaylı olarak Ar-Ge ve teknoloji üretimi) olarak bölgeye katkılarının artırılması durumunda Erzurum'un yakın iç ve dış coğrafya için eğitim ve teknoloji konusunda cazibe merkezi olma potansiyeli coğrafi ve altyapı konusunda mevcuttur.

2.4. DEĞERLENDİRMELER

2014 yılı ADNKS'ye göre bölge nüfusunun %71,5'ini barındıran Erzurum'da toplam nüfusun eğitim seviyesine bakıldığında; en yüksek oranın lise ve dengi okul mezunlarında olduğu görülmektedir. İkinci en yüksek eğitim seviyesi aralığı olan okuma – yazma bilen ancak okul bitirmemiş nüfusun varlığı ise ilköğretim çağındaki nüfusun yüksek oranından kaynaklanmaktadır. En düşük oran yüksek lisans ve doktora mezunlarında görünse de Türkiye ortalamasından yüksek bir seyrin görülmesi bölgede güçlü olan üniversitelerin varlığı nedeniyledir.

Kadın nüfusun eğitim durumuna bakıldığında Erzurum'da ülke ortalamasından daha düşük eğitim düzeyi ve oranıyla karşılaşılmaktadır. Bölge genelinde kadınların en yüksek oranda ilkokul mezunu olduğu bunu okuma yazma bilen ancak okul bitirmemiş grubun takip ettiği ve ardından da lise mezunlarının geldiği görülmektedir. Bu duruma neden olarak kız çocuklarının ilköğretimden sonra eğitime devam edememesi ve ilköğretim çağındaki nüfusun oranının yüksekliği gösterilebilir.

Çalışabilir yaştaki nüfusun ağırlıklı kısmını lise altı eğitilmişler oluşturmaktadır. İl okuryazar olmayanlar, okuryazar olup bir okul bitirenler ve lise altı eğitilmişler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye ortalamasından daha düşük bir eğitim seviyesine sahiptir.

3. SAĞLIK

3.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM

TEMEL SAĞLIK BİLEŞENLERİ

Erzurum'a ait sağlık verileri sağlık hizmetleri, sağlık altyapısı ve personeli yeterliliği bakımından Türkiye ortalamasının üzerindedir.

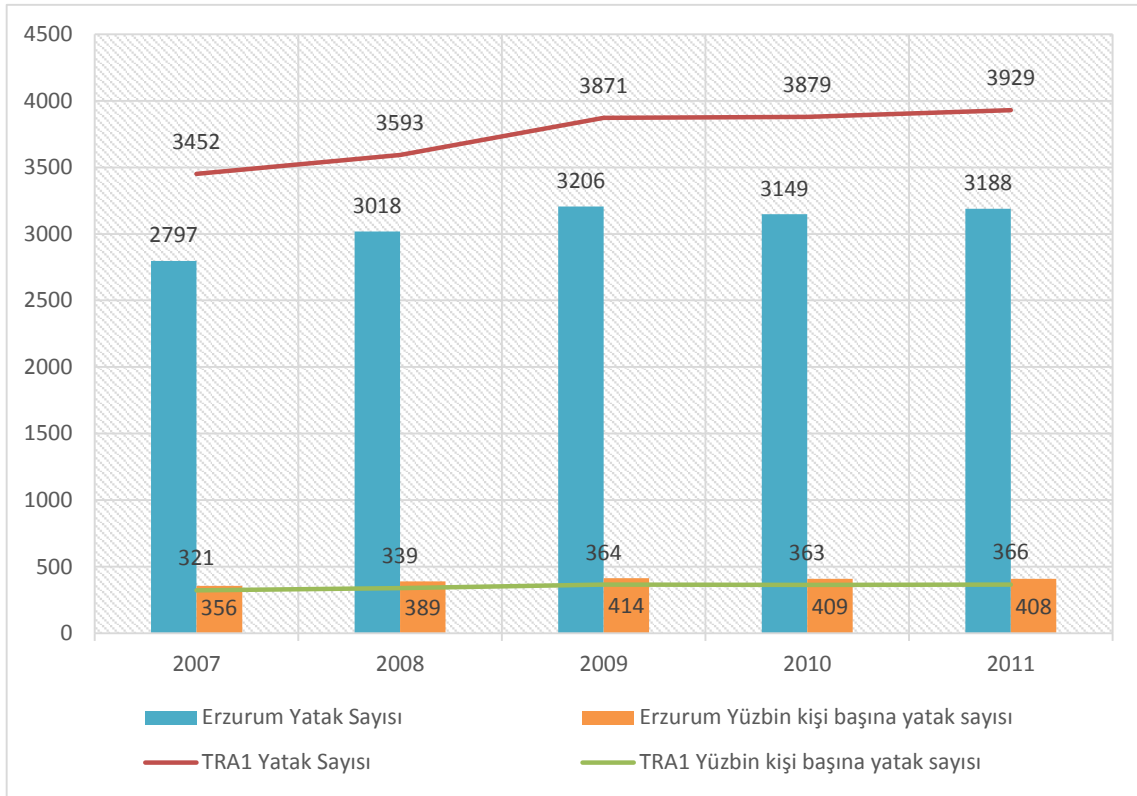
İlde 20'si kamu, 1'i üniversite ve 2'si de özel olmak üzere toplam 23 hastane bulunmaktadır. Böylelikle Türkiye'deki hastanelerin % 1,6'sının Erzurum'da yer aldığı söylenebilir. İldeki tüm sağlık kuruluşlarının toplam yatak kapasitesi 3.188 olup Türkiye'deki toplam yatak sayısının %1,7'sini oluşturmaktadır. Hastane ve yatak sayıları değerlendirildiğinde Erzurum'daki hastanelerin Türkiye'deki hastane başına düşen ortalama yatak sayısından fazla yatağa sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı 252 iken Erzurum için bu değer 408'dir.

Bölge ve iller özelinde 2011 yılına ait sağlık kuruluşları ile yatak kapasitelerine ait veriler Tablo 18 verilmiştir. Buna göre TRA1 Düzey 2 Bölgesi sağlık kurumları açısından kamu, üniversite, özel ve toplam sağlık kurumlarının sırasıyla %3,7; 1,5; 0,4 ve 2,4'ünü; yatak sayısının ise %2,1; 3,4; 0,5 ve 2,1'ine sahiptir. Bölgede yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı 366'dır. Bölge içerisinde Erzurum 408 yatak ile ülke ortalamasının üzerindedir.

Tablo 18. Bölgedeki sağlık kurumu ve yatak sayıları (SB, 2014)

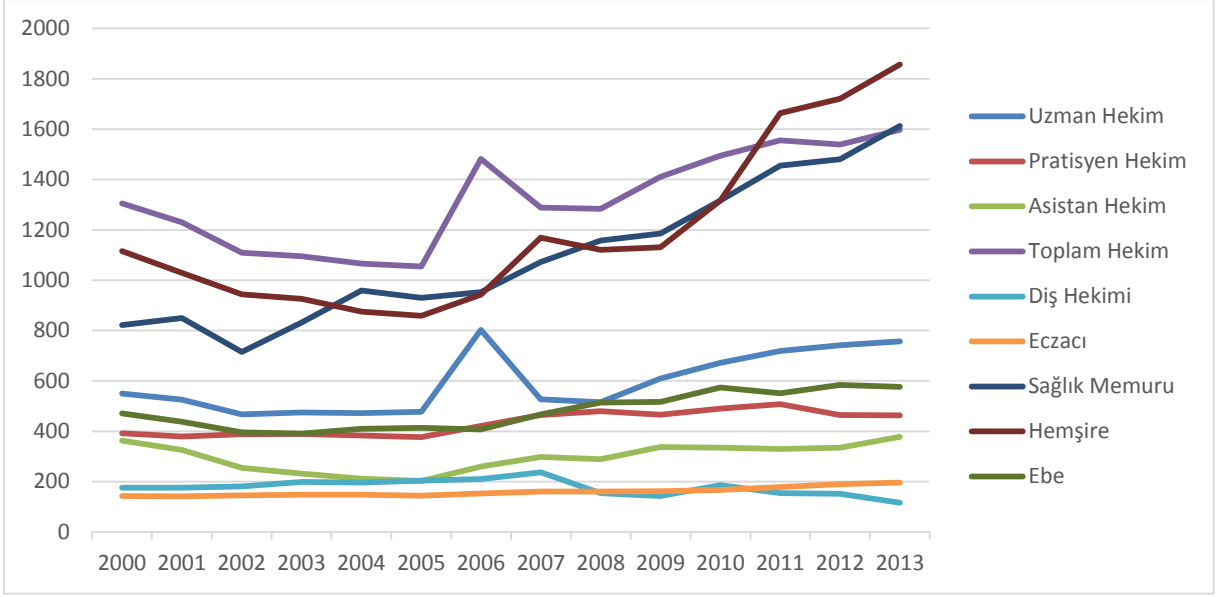
		Toplam	Kamu	Üniversite	Özel	Diğer Kamu
Sağlık Kurumu Sayısı	TR	1410	840	65	503	2
	TRA1	34	31	1	2	-
	Erzurum	22	20	1	1	-
Yatak Sayısı	TR	188.047	121.297	34.802	31.648	300
	TRA1	3.929	2.569	1.188	172	-
	Erzurum	3.188	1.903	1.188	97	-
Yatak Sayısı/ yüz bin	TR	252				
	TRA1	366				
	Erzurum	408				

2007 – 2011 yılları arasındaki yatak sayısı değişimi incelendiğinde Erzurum ilinde hastane ve yatak sayısında bölgeye paralel şekilde düzenli bir artışın olduğu görülmektedir (Şekil 13).

Şekil 13. Erzurum ilinin yatak sayısı değişimi (SB, 2014)

Bölgede sağlık personeli sayısının 2000 – 2013 yılları arasındaki seyrine bakıldığında her personel grubunda devamlı bir artış gözlenmektedir. Özellikle 2009 yılından sonra ilde istihdam edilen toplam hekim, sağlık memuru ve hemşire sayılarında son dönemde belirgin artışlar olmuştur (Şekil 14).

Şekil 14. Erzurum'da 2000-2013 yılları arasında sağlık personeli sayısının seyri (SB, 2014)

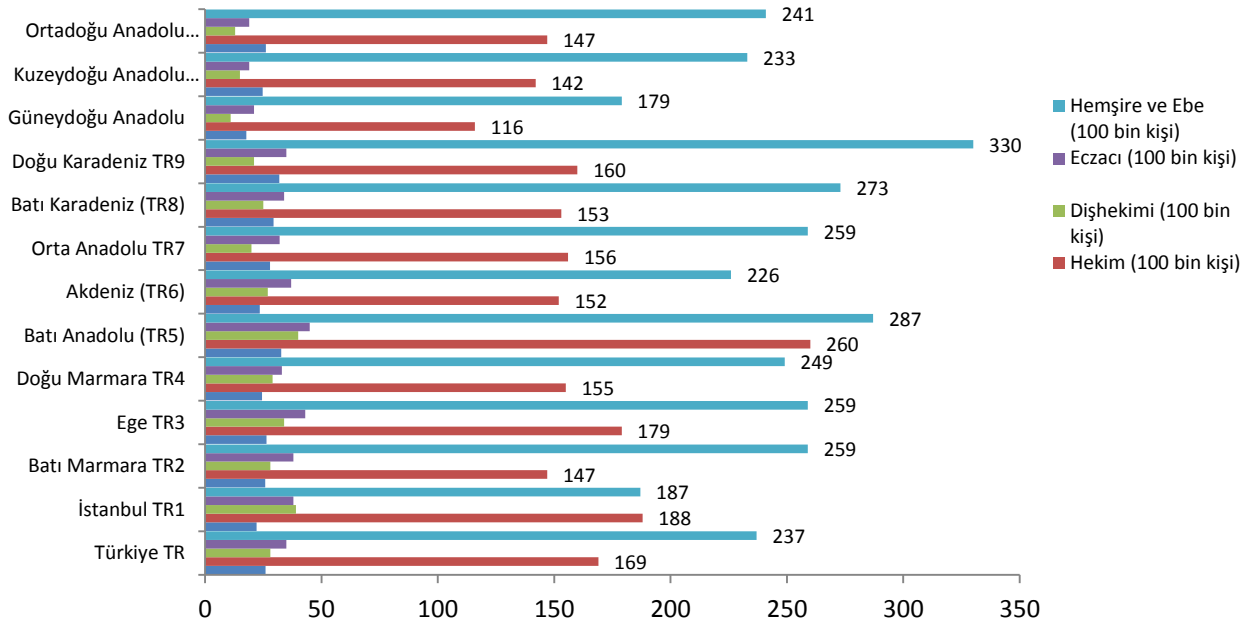
Bölgede ve ilde bulunan sağlık personelinin 2014 yılı verilerine göre sayısı Tablo 19'da verilmiştir. Buna göre bölge ülkede yer alan toplam hekim sayısının %1,6; diş hekimi sayısının %1,0; eczacı sayısının %1,0; sağlık memuru sayısının %1,9; hemşire sayının %1,8 ve ebe sayının %1,6'sını barındırmaktadır.

Tablo 19. Sağlık personeli sayısı (TUIK, Yayınlanmış İstatistikler, 2014)

	Hekim				Diğer				
	Uzman	Pratisyen	Asistan	Toplam	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru	Hemşire	Ebe
TR	75.251	39.045	21.320	135.616	22.996	27.199	149.616	142.432	52.838
TRA1	918	648	428	1.994	193	272	2.626	2.507	823
Erzincan	156	144	20	320	53	60	593	494	213
Erzurum	712	449	408	1.569	123	196	1.769	1.855	546
Bayburt	50	55	0	105	17	16	264	158	64

Bölge genelinde olduğu gibi Erzurum kamuya ait sağlık kurumları ve sağlık personeli açısından ülke ortalamasına göre daha iyi durumda bulunmasına rağmen özel hastanelerin bölgede sayı ve kapasite bakımından yeterli olmayışı önemli bir eksiklik. Bunun yanında ortalamaların yüksek olmasının nedeni bölgede Sağlık Bakanlığı sağlık kurumlarına ilave olarak çok önemli bir üniversitenin tıp fakültesinin varlığıdır. Ancak ilçeler ölçeğine inildiğinde bu olumlu durumun sağlık personelinin homojen dağılımının sağlanamaması nedeniyle devam etmediği görülmektedir.

Sağlık Bakanlığının Sağlık İstatistiklerine (SB, 2014) göre Düzey 1 Bölgeleri özelinde verilen sağlık personeli istatistiklerinden TRA1 Düzey 2 Bölgesi'ni içine alan Kuzeydoğu Anadolu (TRA) Bölgesi nüfusa göre sağlık personeli sayısı bakımından ülke ortalamalarına yakın olsa da diğer bölgelere göre son sıralarda yer almaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. Düzey 1 Bölgelere göre sağlık personelinin nüfusa oranı istatistikleri (SB, 2014)

AİLE HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

Sağlık Bakanlığı tarafından 2003 yılında başlatılan Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) kapsamında aile hekimliği uygulaması tüm ülke geneline yaygınlaştırılmıştır. Bu doğrultuda Erzurum'da 2008 yılında aile hekimliği uygulamasına geçilmiştir.

Erzurum'da 239 aile hekimliği birimi yer alırken aile hekimine düşen nüfus sayısı 3.208 ile Türkiye ortalamasının üstündedir (Tablo 20). Ancak Sağlık Bakanlığının 2023 hedefi olarak ortaya koyduğu aile hekimi başına yıllık 2000 hasta ve günlük 66 vizite hedefine henüz ulaşamamıştır.

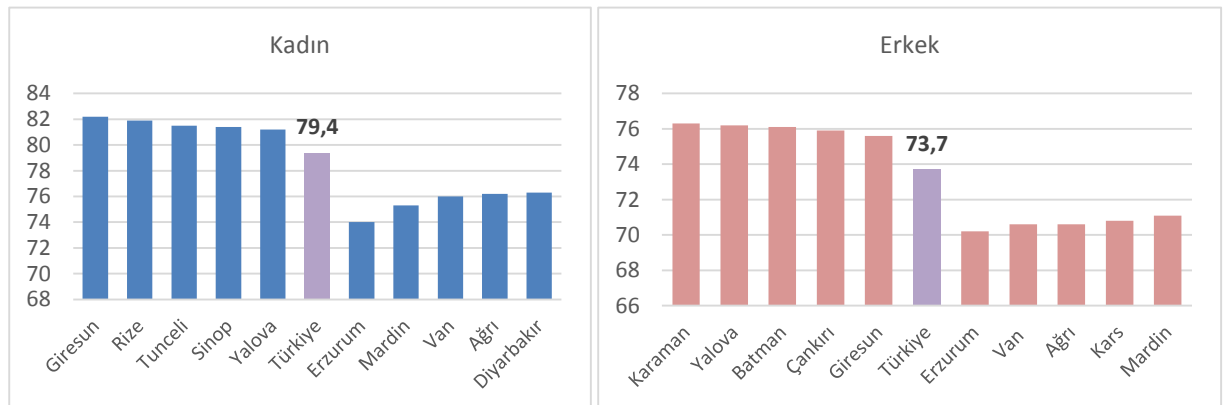
Tablo 20. Aile hekimliği verileri

İl	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Aile Hekimliği Birim Sayısı	Aile Hekimi Başına Düşen Nüfus Sayısı
Erzincan	11	644	70	3.143
Erzurum	24	3.586	239	3.208
Bayburt	1	150	26	2.908

Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Bülteni'nde bildirilen (SB, 2009) Aile hekimliği uygulamasında 2017 yılından itibaren yeni sözleşme imzalayacak hekimlerin aile hekimliği uzmanı olması uygulaması birinci basamak sağlık hizmetinin geleceği için atılmış önemli bir adım olmasına rağmen bölgemizin AH uygulamasında ne tür bir değişikliğe sebep olacağı bakımından 2017 yılı izlenmesi gereken kritik bir yıl olarak görülmektedir.

YAŞAM SÜRESİ VE ÖLÜM ORANLARI

Doğumda bir insanın ortalama ne kadar yaşayabileceğini belirtmek için kullanılan **beklenen yaşam süresi** farklı cinsiyetler ve coğrafyalar için değişiklik göstermektedir. 2013 yılı verilerine göre doğu'da beklenen yaşam süresi ülke ortalaması erkeklerde 73,7 ve kadınlarda 79,4'dür. Ülke genelinde Yaşam süresinin en düşük olduğu il 72,1 yıl ile Erzurum'dur. İl hem erkeklerde (70,2) hem de kadınlarda (74,0) en düşük beklenen yaşam süresine sahiptir (Şekil 16).

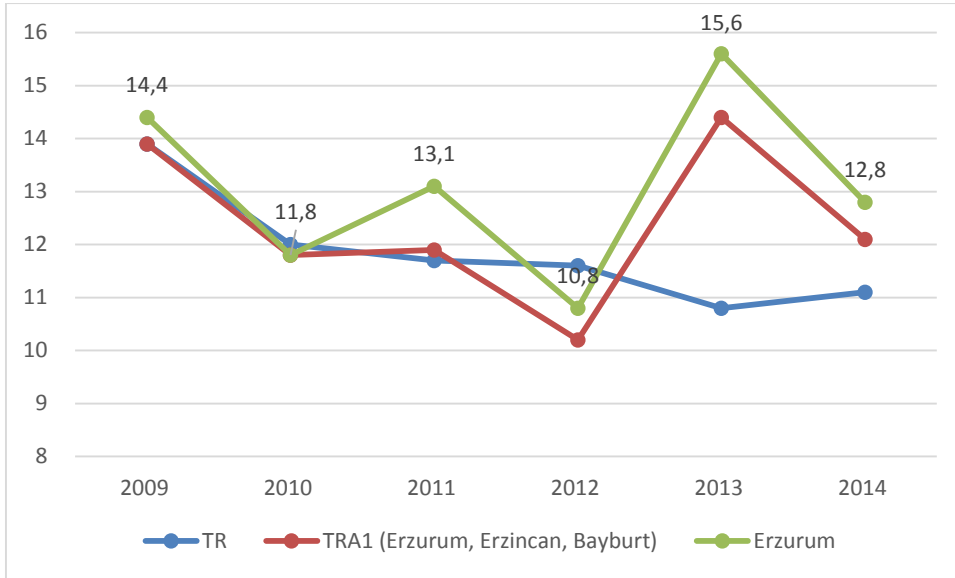
Şekil 16. Beklenen yaşam süresinin en yüksek ve en düşük olduğu 5 il (TÜİK, 2013)

OECD ve AB ülkelerinde binde 4 olan bebek ölüm oranı ülkemizde binde 10,8 olarak gerçekleşmiştir. Bebek ölüm oranı Erzurum'da binde 15,6'lık bir değerle ülke ortalamasının üzerindedir. İlde yıllık ortalama 242 günlük ve aylık bebek ölümü meydana gelmektedir. Günlük bebek ölümlerinin %20'si yeni doğanlardır. En fazla bebek ölümü 1-6 günlük bebek grubunda, aylık bebek ölümlerinin ise % 56'sı 1-4 aylık bebek grubunda görülmektedir (Tablo 21).

Tablo 21. Günlük ve aylık bebek ölümleri 2009 ve sonrası (SiY, 2013)

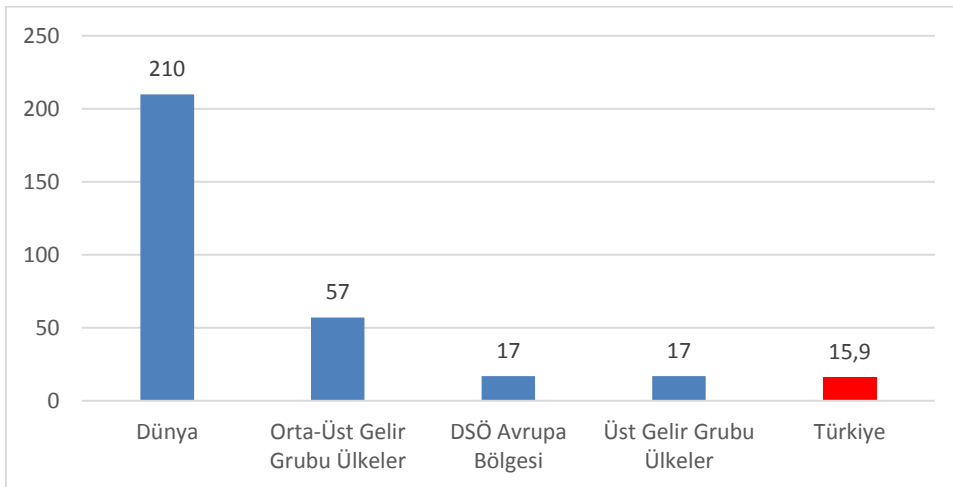
BÖLGE ADI	Günlük bebek ölümleri					Aylık bebek ölümleri			
	Toplam	Toplam	0	1-6	7-29	Toplam	1-4	5-8	9-11
Erzurum	242	152	50	57	45	90	51	26	13
Erzincan	34	24	4	16	4	10	3	7	-
Bayburt	9	4	-	-	4	5	5	-	-

Bebek ölüm hızının son beş yıllık gelişimi incelendiğinde düşüş kaydedilmiştir. 2012 yılında bebek ölüm hızı binde 10,8'e kadar gerilemiş ve ülke ortalamasının altına inmiş olmasına rağmen 2013 yılında binde 15,6 değeri ile son beş yılın en yüksek değerine çıkmıştır. 2014 yılında binde 12,8 değerine düşmesine rağmen ilde yaşanan bebek ölüm hızı ülke ortalamasının üzerinde gerçekleşmektedir (Şekil 17).

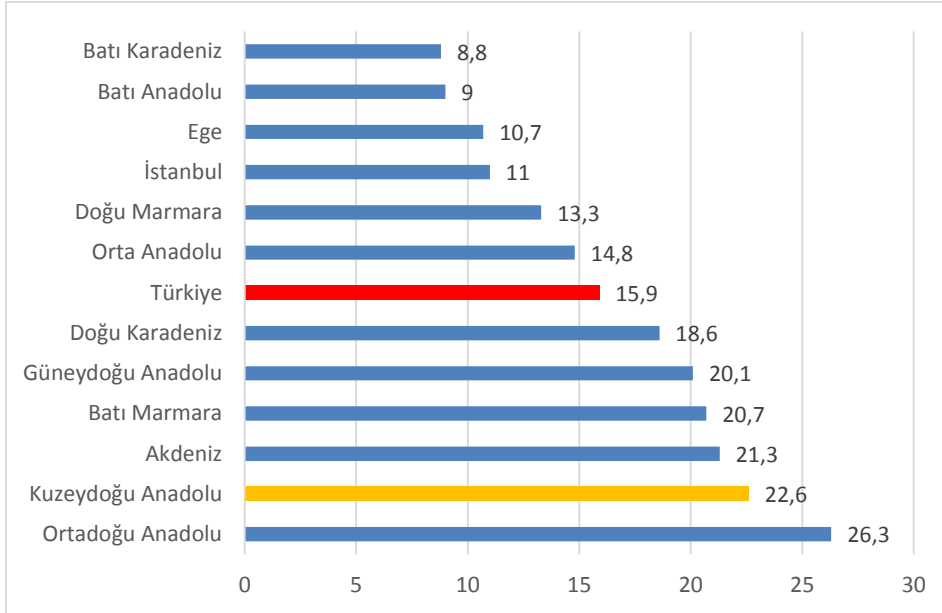
Şekil 17. Erzurum'da bebek ölüm hızının 2009-2014 arasındaki değişimi (TÜİK, 2014)

Anne ölüm oranı; bir toplumda bir yılda gebelik nedeniyle ölen anne sayısının aynı toplumda aynı yılda canlı doğan bebek sayısına oranının 100.000 ile çarpımı sonucu elde edilir. Ülkemiz anne ölüm oranları bakımından dünya geneliyle karşılaştırıldığında (Şekil 18) iyi durumda olduğu söylenebilir.

Şekil 18. Anne ölüm oranı uluslararası karşılaştırması (SiY, 2013)

Ancak Türkiye içerisinde TRA1 Bölgesini diğer bölgeler ile birlikte değerlendirdiğimizde binde 22,6 değeriyle sonuç başarısızdır. Bu değer dünyadaki üst gelir seviyesi ülkeler ortalamasının oldukça ancak orta gelir seviyesi ülkelerden ise iyi durumdadır (Şekil 19).

Şekil 19. İBBS-1 e Göre Anne Ölüm Oranı, 100.000 Canlı Doğumda (SiY, 2013)

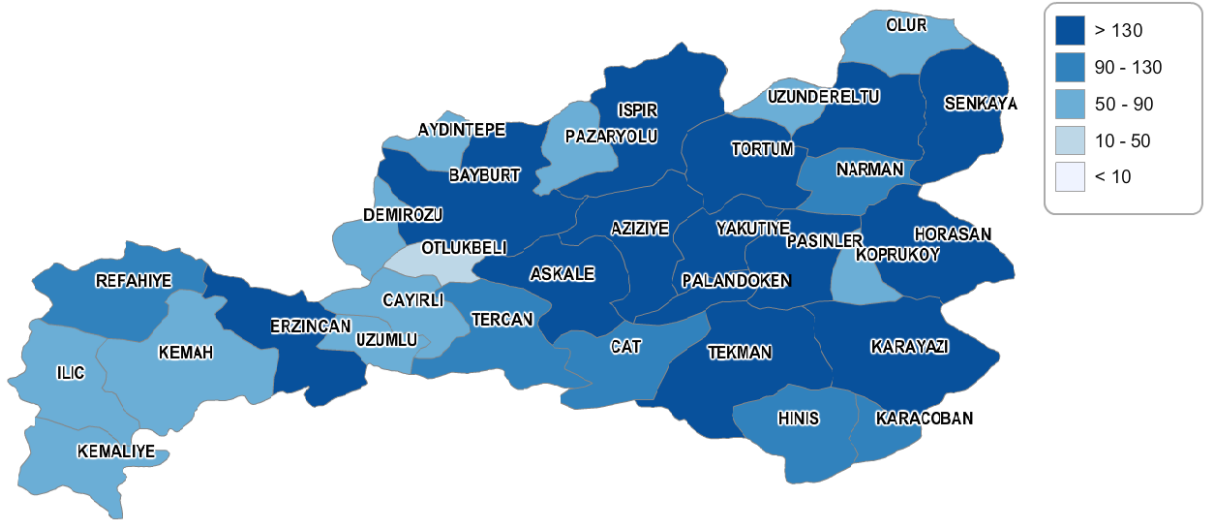
Şiddetin bir nevi olarak kabul edilen intihar oranlarında bölge yüz binde 3,47 ile Türkiye ortalamasına yakın bir değere sahiptir. Erzurum da ise bu oran 3,21'dir (Tablo 22).

Tablo 22. Bölgemizdeki kaba intihar hızı (TÜİK, 2014)

YIL	İller	Kaba intihar hızı (%000)	Erkek %	Kadın %
2013	Erzurum	3,21	76	24
2013	Erzincan	4,57	50	50
2013	Bayburt	2,64	50	50

Erzurum ilinde toplam ölüm sayısı bakımından en düşük Köprüköy ilçesidir. Bunu Köprüköy Olur, Uzundere ve Hınıs ilçeleri izlemektedir. Erzurum ilçelerinin yıllık toplam ölüm sayıları genelde birbirine yakın olduğu görülmektedir (Şekil 20).

Şekil 20. Yıllık toplam ölüm sayılarının mekânsal farklılaşması

HASTALIKLAR

Coğrafi konum ve sosyal yapı ile birlikte değişen şartlara karşı insanların adaptasyon ya da reaksiyon seviyeleri değişeceğinden, bölgelere göre sık görülen hastalıklarda bazı değişiklikler görülmektedir. Erzurum'da ölüme sebep olan sık görülen yedi çeşit hastalık rapor edilmektedir. Dolaşım sistemi hastalıkları %37 oranıyla en fazla ölüm sebebi olmakta, bunu sırasıyla %23,2 ile tümörler, %12,6 ile solunum yolu hastalıkları, %4,8 yaralanma ve zehirlenmeler takip etmektedir.

Bölgede yapılan bir çalışmada hastaların yarıya yakınının psikiyatri dışı uzmanlara başvurduğu, bu oranı sırası ile pratisyen hekimler, psikiyatrlar ve geleneksel tedavcilerin izlediği tespit edilmiştir (URSEP, 2011). Türkiye Ruh Sağlığı Araştırması'nın ortaya koyduğu göre; şehirlerde ruhsal hastalık görülme oranı, kasaba ve köylerden yüksektir, kadınlarda ruhsal rahatsızlık görülme oranı erkeklerden iki kat daha fazladır.

Bölgede sık görülen hastalıklar bakımından karşılaştırılma yapıldığında dolaşım sistemi hastalıkları Erzincan ve Bayburt'ta da ilk sırada görülmektedir. Erzurum'da görülen ölüme sebebiyet veren hastalıklar bölgedeki diğer illerde de aynı sıklıkta görülmekte olduğu söylenebilir (Tablo 24).

Tablo 23. Bölgede Ölüme Sebep Olan Hastalıklar (TUIK, 2014)

BÖLGE ADI	Toplam	Dolaşım sistemi hastalıkları	Tümörler	Solunum sistemi hastalıkları	Endokrin sistemi hastalıkları	Sinir sistemi hastalıkları	Yaralanma/zehirlenme	Diğer
Erzurum	3660	1358	849	462	153	116	175	547
Erzincan	1292	498	314	147	81	61	58	133
Bayburt	490	187	97	49	42	18	26	71

Ruh sağlığı sorunu yaşayan bireyler gerekli destekleri almadıkları takdirde istihdamdan uzaklaşmak durumunda kalmalarının bir sonucu olarak gelir yoksulluğu riski ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bununla birlikte, ciddi gelir yoksulluğu yaşayan bireylerin ruhsal sorunlar yaşamaları da olasıdır. Bu bağlamda bölgede ruhsal sorunlar yaşayan bireylere yönelik olarak barınma, istihdam ve gelir desteği sağlamak oldukça önemli görülmektedir (IBU, 2012). Bu anlamda ruh hastalıklarına yönelik sağlık yatırımlarının artırılması önem arz etmektedir. Erzurum'da psikiyatri hastalarına yönelik kurulu yatak kapasitesi 400 iken planlanan yatak sayısı ise 20'dir (Tablo 24).

Tablo 24. Psikiyatri hastası mevcut ve planlanan yatak sayıları (TUIK, 2014)

İl	Hastane	Mevcut	Planlanan	Planlanan Psk.Ytk.	T.Psk.Ytk.	Psk Ytk/100 Bin Kişi
Erzincan	Erzincan D.H.	400	385	20	20	9,4
Erzurum	Erzurum		1300	80	80	10,3
Bayburt	Bayburt D.H.	150	150	10	10	13,3

3.2. ÖNCELLİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

Bölge kamuya ait sağlık kurumları ve sağlık personeli açısından ülke ortalamasına göre daha iyi durumda bulunmasına rağmen özel hastanelerin bölgede sayı ve kapasite bakımından yeterli olmayışı önemli bir eksikliklerdir. Bunun yanında ortalamaların yüksek olmasının nedeni bölgede Sağlık Bakanlığı sağlık kurumlarına ilave olarak çok önemli bir üniversitenin tıp fakültesinin varlığıdır. Ancak ilçeler ölçeğine inildiğinde bu olumlu durumun sağlık personelinin homojen dağılımının sağlanamaması nedeniyle devam etmediği görülmektedir.

Aile hekimliği uygulamasının her geçen gün etkinliği ve yaygınlığı artmasına rağmen aile hekimi başına düşen hasta sayısı ya da günlük bir doktora düşen vizite sayısı bakımından istenilen düzeye henüz gelememiştir.

Yüksek güvenilirlikli psikiyatri hastaneleri açılması kapsamında finans sorunları, adli psikiyatride çalışabilecek uzman sayısının yetersizliği, doktor dışı personelin adli psikiyatri biriminde çalışmak istememesi gibi sorunlar Erzurum için çözülmesi gerek alt yapı sorunlarıdır.

3.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

Erzurum sağlık alanında yapılan ve yapımı devam eden yatırımlarla çevresindeki iller ve yakın coğrafyası için sağlık hizmeti sunum merkezi olma yönünde ilerlemektedir. Bu alandaki en önemli yatırımlardan biri tamamlandığında Doğu Anadolu'nun en büyük ve modern hastane kompleksi olma özelliğine sahip Erzurum Sağlık Kampüsü projesidir.

Yapımına 2011 yılında başlanan ameliyathane ve yoğun bakım üniteleriyle birlikte toplam 1200 yatak kapasitesine sahip sağlık kampüsünde, 150 yataklı kadın doğum, 150 yataklı çocuk hastalıkları, 100 yataklı onkoloji, 150 yataklı göğüs hastalıkları, 150 yataklı kalp ve damar cerrahi hastaneleri hizmet verecektir.

Bölge özellikle Erzurum'da oluşturulan fiziksel ve insan kaynağı altyapısı ile kamu hastanelerine ilave olarak özel sektör hastanelerini de çekmeyi başarması durumunda Sağlık Bakanlığının stratejik hedefleri doğrultusunda sağlık turizmine yönelik önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

3.4. DEĞERLENDİRMELER

Sosyal yapı perspektifinden sağlık olgusuna baktığımızda, Erzurum'a ait sağlık verileri, gerek altyapı seviyesi olarak, gerek sağlık personeli yeterliliği bakımından Türkiye ortalamasının üzerindedir. Hastane ve yatak sayıları değerlendirildiğinde Erzurum'daki hastanelerin Türkiye'deki hastane başına düşen ortalama yatak sayısından fazla yatağa sahip olduğu görülmektedir. Ancak ilçeler ölçeğine inildiğinde bu olumlu durumun sağlık personelinin homojen dağılımının sağlanamaması nedeniyle devam etmediği görülmektedir. Bölge kamuya ait sağlık kurumları ve sağlık personeli açısından ülke ortalamasına göre daha iyi durumda bulunmasına rağmen özel hastanelerin bölgede sayı ve kapasite bakımından yeterli olmayışı önemli bir eksikliklerdir.

4. AİLE

4.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM, MEKÂNSAL DAĞILIM

Ortalama hane halkı büyüklüğü Erzurum’da 4,7 ile ülke ortalamasının üzerindedir. Özellikle ilin güneyinde yer alan kırsala yakın ilçelerde bölge ortalamasının iki katına yakın seyrederken Erzurum'un kuzey ilçelerinde hane halkı büyüklükleri ülke ortalamasının altına düşmektedir. Hane halkı büyüklüklerine paralel olarak toplam yaş bağımlılık oranları da güneyde bulunan ilçelerde oldukça yüksek olup bölgenin kuzey ve batısına doğru gidildikçe bu oranın yarı yarıya azaldığı gözlenmektedir (Tablo 25).

Tablo 25.Ortalama hanehalkı büyüklüğü (TÜİK, 2014)

Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	
Erzurum	4,7
Erzincan	3,5
Bayburt	4,1
TR	3,8

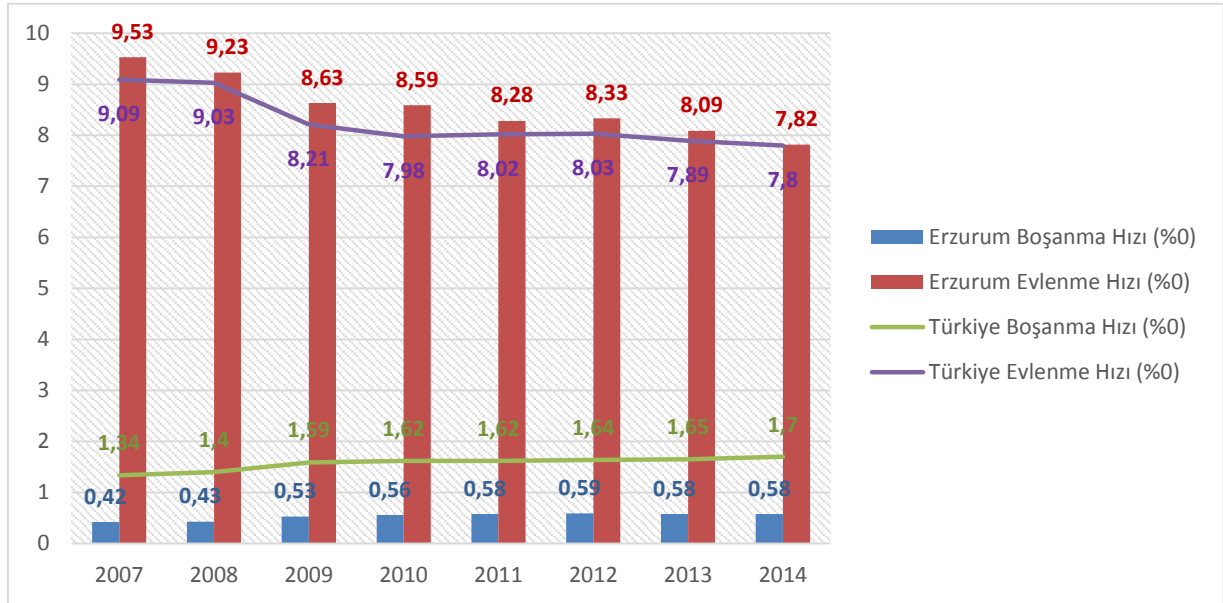
Belli bir nüfus içinde her bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızına baktığımızda Erzurum’un %7,82 ile ülke ortalamasına hemen hemen eşit olduğu görülmektedir. Son yedi yıllık dönemde kaba evlenme hızı Türkiye genelinde olduğu gibi Erzurum’da azalma eğilimindedir. İlde 2007 yılında %9,53 olan evlenme hızı 2014 yılında %7,82’ye gerilemiştir. Bu azalmada genç nüfusun göç etmesine bağlı nüfus kaybının yanında işsizlik ve geçim sıkıntısının artması da etkili olmaktadır.

Ortalama evlenme yaşı Erzurum’da 27,7 ile diğer bölge illerinden ve Türkiye ortalaması olan 29’un altındadır. Ortalama gelin evlenme yaşı ise Türkiye’de 23,7 olup Erzurum ve Bayburt bu ortalamaya yakınken, Erzincan bu ortalamasının yaklaşık 2 yaş üzerindedir. Ortalama ilk evlenme yaşları ise gelin ve damat için de Türkiye ortalamalarına yakın olup TRA1 Bölgesi illeri arasında da bu yakınlık söz konusudur (Tablo 26).

Tablo 26. Evlenme İstatistikleri (TÜİK, 2014)

BÖLGE ADI	Kaba evlenme hızı (%)	Damat / Toplam	Evlenme yaşı / Damat	Evlenme yaşı / Gelin	İlk evlenme yaşı / Damat	İlk evlenme yaşı / Gelin	Gelin / Toplam
Erzurum	7,82	6.108	27,7	23,4	26,6	22,9	6.108
Erzincan	6,79	1.500	29	25	27,1	23,8	1.500
Bayburt	6,99	528	28	23,2	26,6	22,5	528
Türkiye	7,8	599.704	29	23,7	26,9	23,7	599.704

Boşanma oranlarının ülke ortalamalarının altında kalmasına rağmen Erzurum’da son yedi yıllık yaşanan boşanmalarda dönemde genelinde görüldüğü gibi artış görülmektedir. 2004 yılında %0,42 olan kaba boşanma hızı 2014 yılında %0,58’e yükselmiştir (Şekil 21).

Şekil 21. Erzurum'da 2007-2014 yılları arasında evlenme ve boşanma hızlarının seyri (TÜİK, 2014)

Boşanma istatistikleri açısından değerlendirildiğinde Erzurum’da ülke ortalamasının altında boşanma gerçekleşmektedir. 2014 yılında ilde 453 boşanma gerçekleşmiş olup, bu değer tüm Türkiye’de gerçekleşen boşanmaların %3,6’sını oluşturmaktadır. Belli bir nüfusta her bin kişi içinde gerçekleşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızlarına bakıldığında 2014 yılında Erzurum’da %0,58 olan boşanma hızının Türkiye ortalaması olan %1,7’ye göre oldukça düşük olduğu görülmektedir (Tablo 27).

Tablo 27. Boşanma İstatistikleri (TÜİK, 2014)

YIL	BÖLGE ADI	Kaba boşanma hızı (%)	Boşanma sayıları (Erkek) Toplam	Boşanma sayıları (Kadın) Toplam
2014	Türkiye	1,7	130913	130913
2014	Erzurum	0,58	453	453
2014	Erzincan	1,2	265	265
2014	Bayburt	0,85	64	64

Ülkemizde ev sahibi olma oranı %67,3’tür. Yani ortalama 100 hane halkından 67’sinin kendi evi bulunmaktadır. TRA1 Bölgesinde ise bu oran Türkiye ortalamasından yüksek olup Erzurum’da %74,6, Erzincan’da %72,4 ve Bayburt’ta %71,3’tür. Bölgede kiracı ortalamaları da Türkiye ortalaması olan %23,8’den düşük olup Erzurum %17,4, Erzincan %19,2 ve Bayburt

%18,3'tür. Bölgedeki kiracıların profili çoğunluğu dışarıdan bölgeye gelen devlet çalışanlarıdır. Erzurum'un Erzincan ve Bayburt'a göre daha merkezi olmasından dolayı burada çalışan memur, öğretmen, asker ve sağlık çalışanı sayısı daha fazladır (Tablo 28).

Tablo 28. İkamet İstatistikleri (TÜİK,2014)

BÖLGE ADI	Ev sahibi	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Kiracı	Lojmanda oturan	Ev sahibi değil ama kira ödemiıyor
Türkiye	67,3	3,8	23,8	1,5	7,3
Erzurum	74,6	4,7	17,4	3,7	4,3
Erzincan	72,4	3,5	19,2	4,4	4
Bayburt	71,3	4,1	18,3	2,6	7,8

Yaşlı nüfus genelde ilçelerde ve kırsal alanlarda yaşarken şehir merkezinde çoğunlukla genç nüfus yaşamaktadır. Kırsal alandaki nüfusun yaşlanması ve genç nüfusun kentsel alanlara taşınmasıyla çiftçilikle uğraşanlar genelde 40 yaşın üzerindedir.

4.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

Bölge genelinde olduğu gibi hanehalkı büyüklükleri Erzurum'da da Türkiye ortalamasından büyüktür. Özellikle Erzurum'un güney ilçelerinde hanehalkı sayıları Türkiye ortalamasının, hayli üzerinde olup burada genç bağımlı nüfus sayısı oldukça fazladır. Hane halkı büyüklüklerine paralel olarak toplam yaş bağımlılık oranları da bahsi geçen ilçelerde oldukça yüksek olup bölgenin kuzey ve batısına doğru gidildikçe bu oranın azaldığı gözlenmektedir.

İlçeler düzeyinde evlenme ve boşanma istatistikleri eksik olduğu için kırsal alanda sağlıklı yorum yapmak güçleşmektedir. Ancak alandaki tecrübeler sonucu Erzurum'da kırsal alanlarda özellikle güney ilçelerde erken yaşta kız çocukların evlendirilmesi rastlanılan bir durumdur. Bu alanlar aynı zamanda kız çocukların okula gönderilme oranlarının düşük olduğu, ekonomisi tarımsal üretime dayanan, yaşanabilirlik kriterlerinin düşük olduğu yerleşimlerdir.

5. GÜVENLİK VE ADALET

5.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM

TÜİK tarafından Düzey 1 Bölgeleri ölçeğinde yayınlanan suç verileri incelendiğinde Erzurum'un yer aldığı Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde hırsızlık, yaralama, dolandırıcılık, icra ve askeri kanuna muhalefet suçlarının ilk sıralarda geldiği görülmektedir (Tablo 29).

Tablo 29. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi suç çeşidi ve görülme sıklığı (TUIK 2009)

Kuzeydoğu Anadolu	2006	2007	2008
Öldürme	65	75	103
Yaralama	180	324	269
Cinsel suçlar	18	15	25
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	12	7	8
Hakaret	42	47	45
Hırsızlık	108	145	137
Yağma (Gasp)	17	21	26
Dolandırıcılık	123	149	171
Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti	32	36	41
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satın alma	2	-	-
Sahtecilik	25	31	37
Kötü muamele	9	18	5
Zimmet	3	2	4
Rüşvet	2	1	-
Kaçakçılık	64	110	42
Trafik suçları	6	37	19
Orman suçları	55	36	17
Ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar	108	89	74
İcra İflas Kanunu'na muhalefet	390	1174	230
Askeri Ceza Kanunu'na muhalefet	680	843	304
Diğer suçlar	225	292	254

2013 yılı adli istatistik verileri incelendiğinde ilde yürütülen davaların (9550 adet) asliye ceza mahkemesinde olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla sulh ceza (6872), icra ceza (2133) ve çocuk (1108) mahkemelerinde açılan davalar izlemektedir (Tablo 30).

Tablo 30. IBBS 3 Düzeyinde mahkeme türüne göre ceza mahkemelerindeki dava sayısı, 2013

İBBS3	Toplam	Geçen Yılda Devir	Yıl İçinde Gelen	Bozularak Giden	Karara Bağlanan Dava	Gelecek Yıla Devir
Asliye Ceza	9550	4536	4699	315	5970	3580
Sulh Ceza	6872	2394	4229	249	4740	2132
İcra Ceza	2133	295	1837	1	1806	327
Çocuk	1108	375	699	34	585	523

İlde ceza mahkemelerinde açılan suç sayıları ve dağılımları suçu işleyenlerin büyük kısmının kişiler olduğunu ve suçlu kadın sayısının erkeklere göre oldukça düşük olduğunu göstermektedir (Tablo 31).

Tablo 31. IBBS 3 düzeyine göre ceza mahkemelerine açılan davalardaki suç sayısı (Aİ, 2013)

	Toplam Suç Sayısı	Gerçek Kişi			Tüzel Kişi
		Erkek	Kadın	Bilinmeyen	
TRA11 Erzurum	28 801	26 533	2188	23	57
TRA12 Erzincan	8 211	7 499	709	1	2
TRA13 Bayburt	2 403	2 148	255	-	-

İllerin yaşanabilirliklerinin değerlendirildiği 2010 yılında gerçekleştirilen araştırma kapsamında toplam 37 parametrenin değerlendirilerek iller yaşanabilirlik puanlarına göre sıralanmıştır. İllerin suç parametresi esas alınarak yapılan sıralamada ise Erzurum 65. sırada yer almaktadır (Tablo 32).

Tablo 32.İllerin Türkiye'deki suç oranı sıralaması

	Suç Sıralaması	İşlenen Asayiş Suçu	Bin Kişiye Düşen Suç Sayısı
Erzurum	65	18186	23,65
Erzincan	62	5130	22,81
Bayburt	14	897	12,05

5.2. ÖNCELİKLİ OLARAK ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR

Erzurum suç parametresi göz önüne alınarak yapılan yaşanabilirlik sıralamasına göre güvenli sayılabilecek bir şehir özelliğindedir. Ancak kırsaldan kente hızlı göçün yaşandığı ilde özellikle kentsel dışlanmaya maruz kalan bölgelerde yığılmak üzere işlenen suç olayları görülmektedir.

5.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

Analiz değerlendirmeleri sonucu yerinde yapılan müdahaleler ile suç işlemeye karşı önceden tedbir alınması bunun sonucunda da suçun azaltılmasına yönelik çalışmalar suç işlemeyi büyük oranda azaltacaktır. Uygulanabilecek tedbirlerin başında; bireylerin altın ve para gibi değerli eşyalarının ev yerine bankalarda bulundurmasının özendirilmesi, komşuluk gözetimi, kanaat önderleri ve toplum üzerinde etkisi olan şahıslar tarafından bilinçlendirme yapılması, yetersiz ışıklandırmaların düzeltilmesi, hırsızlığa maruz kalan kurum veya kuruluşların tespit-ikaz ve kontrol merkezleri kurması ve konut güvenlik sistemlerinin artırılması gibi önlemler gelmektedir.

6. İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

6.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA

İŞGÜCÜNE KATILIM VE İŞSİZLİK

İşgücüne katılım oranı çalışma hayatına katılımı ölçer ve çalışma yaşındaki nüfusun ne kadarının ekonomik olarak aktif olduğunu gösterir. Mal ve hizmet üretiminde yer alacak işgücü arzını ifade etmesi anlamında incelenmesi gerekli bir göstergedir. İşsiz sayısının işgücü arzı içindeki yerini gösteren işsizlik ise hem ekonomik hem de sosyal açıdan önemlidir.

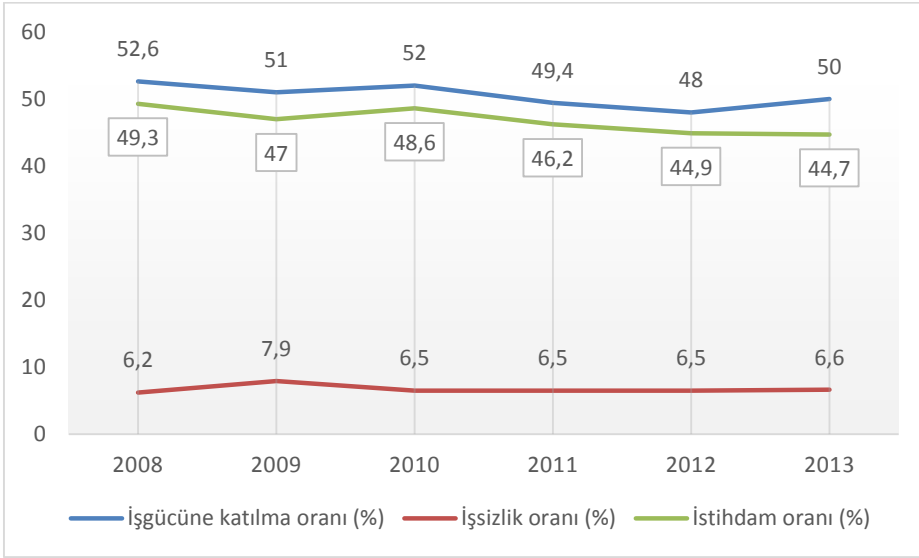
Mevcut işgücü piyasası göstergeleri ele alındığında dikkati çeken önemli bir husus Erzurum'da işsizlik oranının ülke ortalamasından düşük olmasıdır. 2013 yılı verilerine göre işsizlik oranı %6,6 ve iş gücüne katılım oranı ise %50'dir (TÜİK, 2013).

Erzurum'da 2014 yılı sonunda kayıtlı işsiz sayısı 25.479 kişidir. Kayıtlı işsizlerin %73'ü erkek, %27'si kadındır. Kayıtlı işsizlerin cinsiyet dağılımları Türkiye dağılımından farklılık göstermektedir. Türkiye ortalamasında erkeklerin payı %62, kadınların payı ise %38'dir (İŞKUR 2014).

TÜİK tarafından 2011 yılında yayınlanan Hane Halkı İşgücü Anketi çalışmasına göre bölgede en düşük işsizlik oranının %1,6 ile okuma yazma bilmeyen nüfusta olduğu görülmektedir. En yüksek işsizlik oranı %9,4 ile lise ve dengi okul mezunu çalışabilir nüfusta görülmektedir. Yaş gruplarına bakıldığında ise en yüksek işsizlik oranı 20-24 yaş aralığında görülmektedir. Lise ve dengi okul mezunu kadınların işsizlik oranı ise %15 gibi yüksek bir değerdedir.

TÜİK 2013 yılı işgücü piyasası verilerine göre Erzurum'da işgücüne katılım oranı Türkiye ortalaması olan %50,8'e yakın bir değerdedir. İşsizlik oranları ise %6,6 ile Türkiye ortalaması olan %9,7 değerinin altındadır. Bu değerlerle diğer bölge illerine benzer bir profil çizmektedir.

2008-2013 yılları arasında iş gücüne katılım oranı ülke genelinde artış göstermesine karşın Erzurum'da az da olsa düşüş göstermektedir. İşsizlik oranında ise yıllara göre önemli bir değişim olmamıştır (Şekil 22).

Şekil 22. 2008-2013 yılları arası Erzurum'da işgücüne katılma, istihdam, işsizlik oranları (İŞKUR 2013)

Erzurum'da ve bölge genelinde eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin istihdam oranları da artmaktadır. Kayıt dışılık ve tarım dışı istihdam oranı gibi göstergeler merkez ilçeler ile kırsal arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Erzurum'un ilçelerinde tarım dışı istihdam oranı %50'nin oldukça altında iken, merkez ilçelerde bu oran %50 – 60 arasındadır.

İSTİHDAM

İstihdam oranı nüfusun ekonomik faaliyetlere katılımını ve ekonomik faaliyetler içindeki aktif nüfusun bir göstergesi olması yanında sosyal yapı içindeki beşeri sermayeyi de tanımlamaktadır. İstihdamın sektörel ve meslek gruplarına göre dağılımına yönelik il düzeyinde veri üretilmemesi nedeniyle bu bölümde bölge düzeyinde elde edilen bilgiler ve İŞKUR tarafından gerçekleştirilen işgücü piyasası araştırma çalışması sonuçları göz önünde bulundurulmuştur.

TRA1 Bölgesi'nde istihdamının %10,8'ini okuma yazma bilmeyenler oluştururken %61,8'ini de lise altı eğitimliler oluşturmaktadır. Lise ve dengi okul mezunlarının istihdamdaki oranı %16,4, yükseköğretim mezunlarının oranı da %11,3'tür. 2014 yılı verilerine göre bölgede 15 yaş üstü erkek nüfusun istihdam oranı %65,3 iken kadınlarda ise %29,5'tir (TÜİK 2014). Nüfusun eğitim seviyesi yükseldikçe istihdam oranları da artmaktadır.

Bölge genelinde istihdamda tarım önemli bir yer tutmaktadır. 2013 yılında çalışanların %44,5'i tarım sektöründedir (Tablo 33).

Tablo 33. İstihdamın sektöre dağılımı (TÜİK 2014)

	TRA1			Türkiye		
	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)
2009	54	8,3	37,6	24,6	25,3	50,1
2010	56,5	7,9	35,6	25,2	26,2	48,6
2011	48,5	12,6	38,7	25,5	26,5	48,1
2012	41,8	12,1	46,4	24,6	26	49,4
2013	44,5	11,2	44,5	23,6	26,4	50,1

Bölge istihdamının %56,3'ü kayıt dışındadır. Bölgede kayıt dışı çalışma oranının en fazla olduğu sektör %89,9 ile tarım sektörüdür. Sanayi sektöründe %39,0 olan kayıt dışı çalışma oranı hizmet sektöründe %19,8'dir (İŞKUR 2013).

Bölgedeki istihdam yapısı özetle tarım ya da hizmetler sektöründe, lise altı eğitim almış, 25 – 54 yaş aralıklarında erkek çalışan şeklindedir. Lise üstü eğitim almış kadınların işgücüne tarım dışı sektörlerde katılımı bölge genelinde oldukça zayıftır.

İstihdamda tarım sektörünün payının yüksek olması ücretsiz aile işçiliğini beraberinde getirmektedir. TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketleri çalışmasına göre 2011 yılı verilerine göre bölgede toplam çalışanların %43,6'sı ücretli veya yevmiyeli, %28,5'i işveren veya kendi hesabına çalışmaktadır. Ücretsiz aile işçilerinin çoğunluğunu %63,5 oranıyla kadınlar oluşturmaktadır. Diğer taraftan erkeklerin %34,1'i işveren veya kendi hesabına çalışırken, bu oran kadınlarda %15,6'ya kadar gerilemektedir (İŞKUR 2013).

TRA1 Bölgesinde işgücü dışında bulunma nedenlerinde kadınlarda ilk sırada %63,4 ile ev işleri ile meşgul olma yer alırken, erkeklerde %33,7 ile öğrenciler yer almaktadır. Yükseköğretim mezunlarında bile ev işleri ile meşgul olma nedeniyle işgücüne dahil olmama sık görülmektedir.

Bölge düzeyinde işgücü göstergelerinde öne çıkan hususlar genel olarak Erzurum ilinde de geçerliliğini korumaktadır. İldeki istihdam oranı ise 2013 yılında %44,7 olarak gerçekleşmiştir.

İŞKUR tarafından yapılan 2014 yılı İşgücü Piyasası Analizi raporuna göre ilde istihdam yaratan sektörler incelendiğinde ilk üç sırada toptan ve perakende ticaret, inşaat ve imalat gelmektedir (Tablo 34). Bu işletmelerin %37,5'i on kişiden az; %53,8'i de 10-49 kişi çalıştıran büyüklüktedir.

Bu durum, Erzurum ilinin, özellikle (Kuzey)doğu Anadolu Bölgesi için ürün ve hizmet sunum merkezi konumunda olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 34. Sektörlere ve cinsiyete göre çalışan sayıları (İPTA, 2014)

Sektörler	Erkek	Kadın	Toplam
Madencilik ve taş ocakçılığı	512	2	514
İmalat	2.670	151	2.821
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	310	22	332
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi	12	0	12
İnşaat	6.881	212	7.093
Toptan ve perakende ticaret	5.675	759	6.433
Ulaştırma ve depolama	658	33	691
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	991	91	1.082
Bilgi ve iletişim	405	316	721
Finans ve sigorta faaliyetleri	560	474	1.034
Gayrimenkul faaliyetleri	21	1	22
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	541	173	714
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	2.757	330	3.087
Eğitim	731	397	1.128
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	467	631	1.098
Kültür, sanat eğlence, dinlence ve spor	27	0	27
Diğer hizmet faaliyetleri	1.032	196	1.228
Toplam	24.251	3.789	28.039

Meslek gruplarına göre çalışan sayılarının cinsiyetler arası dağılımına bakıldığında tüm meslek gruplarında erkek çalışan sayılarının kadınlardan daha yüksek yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Çalışanlar içinde kadınların oranı %13,5 olup, kadınların yoğunluklu olarak çalıştığı sektörler toptan ve perakende ticaret, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri ile finans ve sigorta faaliyetleri şeklindedir. Erkek çalışan sayısının en fazla olduğu üç sektör sırasıyla, inşaat, toptan ve perakende ticaret, idari ve destek hizmet faaliyetleridir. Bu sıralamalarda ildeki inşaat sektörünün hızlı büyümesi ve kurumsal çağrı merkezlerinin artması önemli rol oynamaktadır.

İlde çalışanların meslek gruplarına göre dağılımı ele alındığında erkek çalışanların nitelik gerektirmeyen meslekler ile hizmet ve satış elemanları meslek gruplarında yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Kadın çalışanlara bakıldığında ise büro hizmetlerinde çalışan elemanlar ile profesyonel meslek mensupları gruplarında yoğunlaşma görülmektedir (Tablo 35). Bu farklılığın nedeni, kadın çalışanlarda, erkeklerden daha fazla vasıf aranmasıdır.

Tablo 35. Meslek gruplarına göre çalışan sayısı (İŞKUR 2014)

Meslek Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	1.798	1.110	2.909
Hizmet ve satış elemanları	4.352	776	5.128
Nitelik gerektirmeyen meslekler	5.828	522	6.350
Nitelikli tarım, ormancılık çalışanları	30	0	30
Profesyonel meslek mensupları	1.729	895	2.625
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	4.114	47	4.161
Teknisyenler, teknikerler	2.145	331	2.476
Tesis ve makine operatörleri	3.293	8	3.301
Yöneticiler	962	98	1.059
Toplam	24.251	3.789	28.039

Sektörlere göre İŞKUR hizmetlerinden faydalanan işyeri sayılarının toplam işyeri sayısına oranına bakıldığında ilk üç sektör, %66,7 ile insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, %63,1 ile eğitim, %59,1 ile finans ve sigorta faaliyetleridir. İŞKUR hizmetlerinden faydalanan işyerleri sayısı son yıllarda hem sayısal olarak hem de sektör olarak ilerleme kaydetmiştir (Tablo 36).

Tablo 36. İŞKUR hizmetlerinden yararlanan işyeri sayısı ve oranları (İŞKUR 2014)

Sektör	İŞKUR Hizmetinden Faydalanan İşyeri Sayısı	Toplam İşyeri Sayısı	Oran
Madencilik ve taş ocaklığı	4	13	27,3%
İmalat	63	124	50,8%
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	2	9	22,2%
İnşaat	89	292	30,6%
Toptan ve perakende ticaret	149	363	41,1%
Ulaştırma ve depolama	14	50	28,1%
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	24	59	39,9%
Bilgi ve iletişim	5	13	41,7%
Finans ve sigorta faaliyetleri	13	22	59,1%
Gayrimenkul faaliyetleri	1	3	33,3%
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	9	40	22,2%
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	32	58	55,6%
Eğitim	25	39	63,1%
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	17	25	66,7%
Diğer hizmet faaliyetleri	17	30	55,1%
Toplam	463	1.144	40,5%

Erzurum işgücü piyasasında açık iş oranının en yüksek olduğu sektör bilgi ve iletişim sektörüdür. 2013 yılı açık iş oranı ile kıyaslandığı zaman, bilgi ve iletişim sektöründe %12,3'lük bir artış göze çarpmaktadır.

Erzurum İşgücü Piyasası Talep Araştırması sonuçlarına göre kayıtlı işyerlerinin %31,1'i eleman temininde güçlük çekmektedir. İlde eleman temininde en fazla güçlük çekilen sektör, %40,5 ile toptan ve perakende sektörüdür. Bu oran Türkiye'de %17,3'tür.

İlde 2014 yılında İŞKUR tarafından meslek eğitimi, iş başı eğitimi ve diğer alanlarda düzenlenen 201 kurs kapsamında toplam 990 kişiye eğitim verilmiştir (İŞKUR 2014).

Bölgede tarım istihdamı Türkiye ortalaması olan %23,6'nın çok üzerindedir. Sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam ise ülke ortalamasının altındadır. Bunun yanında, bölge kayıt dışı çalışma oranları itibariyle Türkiye ortalamasından %14,3 daha fazladır. Sanayi ve tarım sektöründe kayıt dışı çalışma oranı Türkiye ortalamasından yüksektir. Bunun nedeni sanayi sektöründe çalışanların daha düşük eğitimi olmasıdır. Buna karşılık hizmet sektöründe çalışanların eğitim seviyelerinin görece yüksekliği hizmet sektörü kayıt dışılık oranının Türkiye ortalamasından düşük olmasına yol açmaktadır.

2013 yılında %50 olan Erzurum ilindeki istihdam oranı ise %45,9 olan Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. İlin istihdam oranlarının seyrine bakıldığında 2008-2013 yılları arasında %49,3'ten %44,7'ye düşüş gözlenmektedir.

Sektörlere göre istihdam artışı incelendiğinde bölge genelinde hizmetler sektöründeki istihdam oranının 2009-2013 yılları arasında %10 artış gösterdiği görülmektedir. Aynı dönemde bölgede tarım istihdamında gerileme söz konusudur.

Erzurum'da İŞKUR tarafından yapılan işe yerleştirme sayılarında da yıllara göre artış gözlenmektedir. 2013 yılında 4262 olan işe yerleştirme sayısı, 2014 yılının Ocak - Ağustos döneminde 4661 olarak gerçekleşmiştir.

İstihdamın sektörel dağılımı, tarım dışı istihdam ve kadın istihdamı konusunda ilin kır sayılabilecek alanları ile kentsel alanlar arasında çok büyük farklılıklar mevcuttur. Tarımda istihdam ilçeler özelinde %50 – 75 arasında seyrederken kadınların tarım dışında istihdamı %20'lere kadar düşmektedir. Bölge ve il genelinde ürün ve hizmet sunum odakları olarak fonksiyon yüklenen ilçelerde (Oltu, Hınıs) özellikle nitelikli iş gücünün oluşturulması ve istihdamı bölgenin geleceği açısından önemlidir.

6.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

İşsizlik oranı ülke ortalamasının altında olan ilde en yüksek işsizlik oranı 20-24 yaş aralığında lise ve dengi okul mezunları arasında görülmektedir. Bu yaş ve eğitim grubunda kadın işsizlerin oranı ise daha yüksektir. İşsizlik oranının ülke ortalamasına göre düşük olması ilde çalışma çağındaki nüfusun çalışma isteğinin az oluşu, girişimcilik konusunda isteksiz oluşu, sosyal yardımlardan ve tarımsal destekler gibi doğrudan gelir elde edilen kaynaklardan yararlanmaktan kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, yoğun dışa göç nedeniyle kalan nüfusun zaten çalışan (kamu çalışanı veya öğrenci) veya kendi iş yerine sahip olması da işsizlik oranının düşük çıkmasında etkilidir. Mevcut durumda işsiz kalanlar ise nitelikli insan kaynağı olarak değerlendirilemeyecek durumda olan nüfustur. İlde girişimcilik kültürünün geliştirilmesi, nitelikli insan kaynağının özellikle hizmetler sektöründe (turistik anlamda yeme-içme ve konaklama tesislerinde) oluşturulması, başlangıçta üniversite öğrencilerinin nitelikli insan kaynağı olarak kullanılması il için öncelikli sorunlara çözüm olarak önerilebilir. Mevcut durumda özellikle hizmetler sektöründe çalışan nüfusun lise altı, 15-34 yaş arası erkek olması turizmden pay almaya çalışan bir il için oldukça dezavantajlı bir durumdur. Bu durumun ortadan kaldırılması için özellikle kadınların hizmetler sektöründe istihdamı hayati önem arz etmektedir.

Bölgede işsiz nüfus içerisindeki en büyük pay lise ve dengi okul mezunu nüfusa aittir. Yükseköğretim mezunu kadınlarda da yüksek işsizlik oranı görülmektedir. Lise üstü eğitim almış kadınların işgücüne tarım dışı sektörlerde katılımı bölge genelinde istenen seviyede değildir. Tarım sektöründe kayıt dışı istihdam yüksektir. İstihdamın yapısına bakıldığında çalışan nüfusun genelde tarım ya da hizmetler sektöründe, lise altı eğitim almış, 25 – 54 yaş aralığında erkek olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle gelişen hizmet sektörü içerisinde nitelikli personel ihtiyacının artmasına sebep olmaktadır.

Son yıllarda istihdam edilen nüfus oranı azalsa da en önemli sektör olarak duran tarımsal üretimin bölgede sürdürülebilirliği hızlı göç ve mevcut durumda tarımla uğraşan nüfusun yaş ortalamasının 43'ün üzerinde olması ve genç nüfusun tarımsal üretimle ilgilenmemesi nedeniyle tehdit altındadır.

6.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

İlde girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması, insanların ortak iş yapabileceklerinin, insanların tamamının kamuda istihdam edilmeden (masa başı) de çalışıp para kazanabileceklerinin, mesleki eğitimle iş sahibi olunabileceğinin gösterilmesi önemli bir durumdur. İş-Kur işbaşı eğitimleri, meslek edindirme kursları, istihdam fuarları, üniversite – özel sektör iş birlikleri sadece isim olarak bahsi geçen konu başlıkları olup etkin bir işbirliğinin kurumlar arası koordinasyon ile sağlanması şarttır.

2010 yılından beri Ajansın yapmaya çalıştığı, ancak ortak iş yapma kültürünün kamu kurumlarında bile benimsenmediği bir ortamda, bölge aktörleri arasında koordinasyonun sağlanması henüz gerçekleşmiş bir durum değildir. Bu konuda Ajans dışında özellikle Bölge Kalkınma İdaresine de büyük görevler düşmektedir.

Çalışma çağındaki genç nüfusun (15-34 arası) yüksek oranı çok önemli bir fırsattır. Bu nüfusun niteliğinin artırılarak ilde kalmasının sağlanması il ve bölgenin geleceği için hayati önem arz etmektedir. Bunun yanında, yine genç ve nitelikli insan kaynağı olan üniversite öğrencilerinin sayısının fazla olması yüksek bir potansiyeldir (60 bin üzerinde). Bu nedenle, bu potansiyelin hem il için tanıtım konusunda hem de nitelikli insan kaynağı olarak kullanılması, okulu bitirdikten sonra ilde kalmalarının sağlanması açısından olumlu özelliklerin geliştirilmesi ve istihdam olanakları ile iş fırsatları verilmesi ilin cazibe merkezine dönüşmesi açısından son derece önemli bir durumdur. Bu durumun önemi ve uygulanacak stratejiler (yaşanabilirliğin artırılması vb.) Bölge Planı (2014 – 2023) ve Bölgesel Turizm Stratejisinde detayları ile verilmiştir.

Ayırt edici özelliği olan hizmet kollarının geliştirilmesi ile bölgede hizmetler sektöründe yeni istihdam imkânlarının sağlanması açısından önemlidir. Kadınların özellikle hizmetler sektöründe istihdamına yönelik algı değiştirecek bilinçlendirici faaliyetler yürütülmelidir. İş verenler de dahil olmak üzere uygulamalı, iş başı, istihdam garantili ve uygulama örneği gösterilen eğitimler yaygınlaştırılmalıdır. Başta kadınlar olmak üzere girişimcilik konusunda bölge halkının harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bölge kadınının iş hayatına sokulması en önemli öncelik olarak durmaktadır. Bunun yanında, özellikle yaşanabilirliğin artırılması ile insanların evlerinden eğlence ve dinlence amaçlı çıkarılması da insan ve ekonomik hareketlilik

getireceği için kent ve il özelinde bir uyanış ve silkinış oluşturacaktır. Genç çiftçi yetiştirme programı tasarımı tarımsal üretimin canlanmasına olanak sağlayacaktır.

İlde özellikle kent merkezinde yeni gelişen ve ayırtedici özelliğe sahip olan hizmetler sektörü alanları mevcuttur. Özellikle Ajansın öncülük ettiği sonrasında Valilik ve Belediyenin sahiplendiği yüksek irtifa kamp merkezi (futbol, atletizm vs.), apiterapi (arı ürünleri tedavi) merkezi, kış sporları malzemeleri üretimi, yaşlılar için tasarlanmış köy tiplerinde hafif tarımsal üretimden yüksek gelir elde etme ve tersine göçün oluşması ve sağlık (hastane) turizmi gibi alanlarda çok önemli fırsatlar yakalamaya müsait bir ortam mevcuttur.

Erzurum Türkiye'nin doğu sınırından girişte ilk en büyük ticari, eğitim ve kültür merkezi olup yakın dış coğrafya ile kültürel yakınlığa da sahiptir. Bu nedenle; özellikle kış ve spor (yüksek irtifa sporcu kampı), doğa macera, eko-agro, tarih- kültür, sağlık (hastane), kongre-incentive turizmi tiplerini geliştirecek şekilde hizmetler sektörünün iyileştirilmesi, yüksek öğretimde kalitenin ve kapasitenin artırılması, ve erişilebilirliğin kolaylaştırılması ile bahsi geçen coğrafyada cazibe merkezi konumuna yükselecektir.

6.4. DEĞERLENDİRMELER

Erzurum'daki istihdam yapısı tarım ya da hizmetler sektöründe, lise altı eğitim almış, 25 – 54 yaş aralıklarında erkek çalışan şeklindedir. Erzurum ilinde işgücüne katılım oranı ülke ortalamasına yakın olup işsizlik oranı ise ülke ortalamasından düşüktür. İlde özellikle kadınlar işgücü piyasasının dışındadır. Dezavantajlı gruplar arasında sayılan kadınların işgücüne çekilmesi önem arz etmektedir.

Erzurum'da ve bölge genelinde eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin istihdam oranları da artmaktadır. Kayıt dışılık ve tarım dışı istihdam oranı gibi göstergeler merkez ilçeler ile kırsal arasında önemli farklılıklar göstermektedir.

7. SOSYAL GÜVENLİK

7.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKÂNSAL DAĞILIM

Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre Erzurum’da 2014 yılında sosyal güvenlik kapsamındaki 739.895 kişi bulunmaktadır (Tablo 37). İlde sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan kişi sayısı 18.226 olurken sosyal güvenlik kapsamındaki kişi sayısının toplam nüfusa oranında Erzurum %71,52 ile Türkiye ortalaması %81,42’nin altında yer almaktadır. Sosyal güvenlik kapsamında yer alan nüfusun 37.591’i Emekli Sandığı, 19.056’sı Bağ-Kur ve 83.016’sı ise SSK sigortalısıdır.

Tablo 37. Sosyal güvenlik kapsamındaki nüfus bilgileri (SGK, 2014)

	Toplam Sosyal Güvenlik Kapsamı	Toplam Sosyal Güvenlik Kapsamı (GSS Kapsamında Tescil Edilenler Hariç)	Sosyal Güvenlik Kapsamının (GSS Kapsamında Tescil Edilenler Hariç) Toplam İl Nüfusuna Oranı (%)	Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfus
Erzurum	739.196	545.916	71,52	23,425
Erzincan	208.593	178.947	80,02	15.040
Bayburt	69.858	56.275	69,81	10.749

Türkiye’de 1.679.990 iş yeri ve 19.821.822 aktif sigortalı bulunmaktadır. Buna karşılık 2014 yılı verilerine göre Erzurum’da bulunan iş yeri sayısı 8.679 olup 131.658 aktif sigortalı bulunmaktadır. Aylık alan kişi sayısı ise Türkiye’de 10.225.718 iken bakmakla yükümlü olunan 33.940.086 kişi yer almaktadır. Erzurum’da 74.193 aylık alan ve 334.888 bakmakla yükümlü olunan kişi bulunmaktadır (Tablo 38) .

Tablo 38. SGK İstatistikleri(2014)

	İl Nüfusu	İş yeri Sayısı	Aktif Sigortalı Sayısı	Aylık Alan Kişi Sayısı	Bakmakla Yükümlü Sayısı
Erzurum	763.320	8.785	139.663	74.193	334.888
Erzincan	223.633	3.071	49.366	31.409	98.172
Bayburt	80.607	981	15.021	10.032	31.222
Türkiye	77.695.904		19.821.822	10.225.718	33.940.086

Erzurum’da aktif çalışan sayısının toplam nüfusa oranı incelendiğinde ülke ortalaması %19 iken ilde bu oran %17’dir. Aylık alanların toplam nüfus içindeki payı ilde %9,7 ile ülke ortalamasının oldukça altındadır. Aktif sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişilerin toplam nüfus içindeki payı incelendiğinde Erzurum’da bu oranın %44 ile ülke ortalamasına yakın olduğu görülmektedir.

Sosyal güvenlik kapsamındaki emeklilerin il nüfusuna oranı Erzurum'da %10 olarak tespit edilmiştir. Sigortalının bakmakla yükümlü olduğu nüfusun oranına bakıldığında ise TRA1 Bölgesi içinde %44 ile en yüksek orana sahip il Erzurum'dur. Bu oranın yüksek çıkmasında ilde bağımlı nüfusun yüksek olmasının payı vardır (Tablo 39).

Tablo 39. Erzurum'da aktif çalışanlar ve emekliler (SGK, 2014)

	Aktif Çalışanların Toplam il Nüfusuna Oranı(%)	Emeklilerin Toplam il Nüfusuna Oranı(%)	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Bakmakla Yükümlü Tutulanların Oranı (%)
Erzurum	17	10	44
Erzincan	22,07	14,04	43,90
Bayburt	18,63	12,45	38,73
Türkiye	25,50	13,20	43,70

Bölge istihdamının %56,3'ü kayıt dışındadır. Erzurum'da tarım sektörünün istihdam içindeki payı çok yüksektir ve istihdamda tarım sektörünün payının yüksek olması ücretsiz aile işçiliğini beraberinde getirmektedir. Tarım sektöründe çalışan ücretsiz aile işçilerinin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum tüm bölgede olduğu gibi tarım sektöründe kayıt dışı çalışmayı doğuran önemli sebeplerdendir. Kent merkezlerinde %50 civarında olan kayıt dışılık kırsal alanlarda artmaktadır.

7.2. ÖNCELİKLİ OLARAK ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR

Sosyal güvenlik kapsamına alınan nüfusta artış olmasına karşın Erzurum'da kayıt dışı istihdam oranı ülke ortalamalarının üzerindedir. Tarım sektörünün istihdam içindeki payının yüksek olması ve aile işçiliğinin yaygın olması bunun en önemli sebebidir. Kayıt dışı istihdam konusunda kadınlar ve gençler dezavantajlı konumdadır.

8. GELİR DAĞILIMI VE FIRSAT EŞİTLİĞİ

8.1. MECUT DURUM, EĞİTİM VE MEKANSAL DAĞILIM

GELİR DAĞILIMI

2014 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen Gelir ve Yaşam Araştırması sonucuna göre Türkiye’de ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri 2014 yılında 14.553 TL olarak açıklanmıştır. TRA1 Düzey 2 Bölgesinde bu değer 11.667 TL olarak hesaplanmıştır.

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sifıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1’e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. Gini katsayısı Türkiye’de 2014 yılı itibarıyla 0,391 iken, TRA1 Düzey 2 Bölgesi 0,413 değeri ile gelir eşitsizliğinin en yüksek görüldüğü bölge olmuştur.

Her bölge için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %50’si temelinde hesaplanan yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölge de %15,3 ile TRA1 Bölgesi olmuştur.

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından TRA1 Düzey 2 Bölgesi’nde merkez ilçeler hariç diğer 27 ilçenin ekonomi, demografi ve eğitim göstergelerinin ele alınarak sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından sıralamasını yapmak, bu sıralamayı mekânsal boyuta taşımak amacıyla gerçekleştirilen analiz sonucunda en yüksek değere sahip ilçe Erzurum’un Oltu ilçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent nüfusu fazla olan Oltu, hizmetlere erişim açısından ulaşılabilir ve kişi başı ortalama kazancı yüksek bir ilçedir. Sosyo-ekonomik gelişmişliğe göre sıralamada en sonda Pazaryolu ilçesi yer almaktadır.

İŞLETMELERİN DURUMU VE SEKTÖREL DAĞILIM

TRA1 Düzey 2 Bölgesi’nde öne çıkan sektörler tarım, turizm, sanayi ve hizmetler sektörleridir. Gayrisafi katma değer içinde sektörlerin paylarına bakıldığında tarımın %17, sanayinin %20 ve hizmetler sektörünün de %63 paya sahip olduğu görülmektedir.

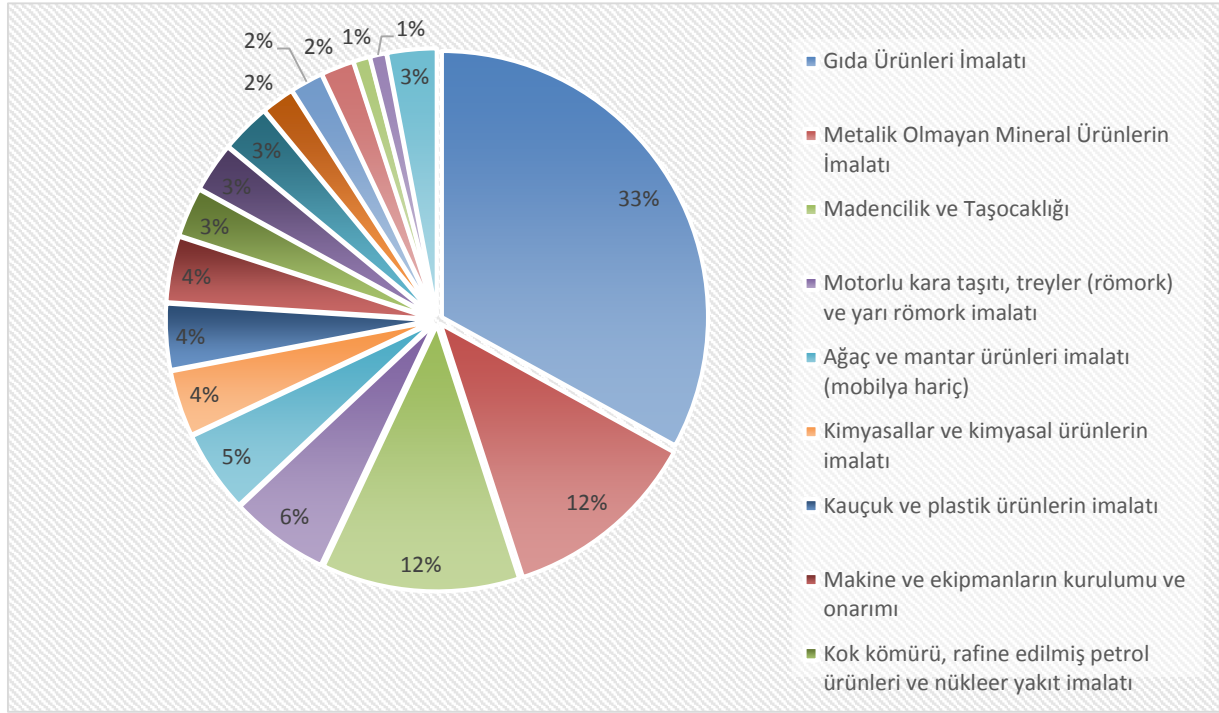
Bölge genelinde ağırlıklı olarak çayır ve meraya dayalı hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Çayır meraların yoğunlukta olduğu ve yem bitkisi yetiştiriciliği yapılan Erzurum’un güneyinde

yer alan Çat, Tekman, Hınıs, Karaçoban ve Karayazı ilçelerinden kuzeyde Oltu, Şenkaya'ya kadar uzanan geniş bir alanda hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir.

Bölgede tarım sektörü içerisinde, hayvancılık (kırmızı et ve süt ürünleri), organik tarım, su ürünleri, yem bitkileri, tıbbi ve aromatik bitkiler, arıcılık ve arı ürünleri ile tohumculuk sektörleri faaliyet yoğunluğu ve potansiyeli olan alt sektörlerdir. Geleneksel hayvancılık faaliyetleri ile uğraşan çiftçilerin yaş ortalamasının 43 civarındadır. Bölgede yöresel ürün üretimi konusunda tulum peyniri ve civil peynir gibi marka değeri taşıyan ürünler mevcuttur. Türkiye'nin zengin akarsu havzalarının başlangıç noktasında bulunduğu için bölgenin tamamında su ürünleri üretimi yapılabilecek alanlar mevcuttur. Bölgede arı ürünleri üretimi gelişmeye açık bir alandır. Bununla beraber, arı ürünleri çeşitliliğinin azlığı ve bu ürünlerin ikincil ürünlere dönüştürülememesi bölgeye ve sektöre olumsuz yansımaktadır. Bölgenin yüksek rakım ve düşük nem şartları gibi çevresel avantajları tohumculuk faaliyetlerini bölge ekonomisine katkı veren bir sektör haline getirebilecek potansiyele sahiptir.

Erzurum'da sanayileşme süreci 1950 yılında et kombinasyonunun kuruluşu ile başlamış, şeker ve yem fabrikaları yatırımları ile devam etmiştir. 2013 yılında yayınlanan çalışmaya göre, sanayi sektörü payının ülke geneline oranı 2008 yılı itibarıyla %0,55 olup, GSKD sıralamasında bölge, ülke genelinde yer alan 26 Düzey 2 Bölgesi içerisinde 24'üncü sırada yer almaktadır. Bölge içi gayri safi katma değerine ise sanayi ürünleri başta gelmekte bunu %12 ile metaller olmayan mineral ürünlerin imalatı ve madencilik ve taş ocaklığı takip etmektedir. Erzurum'da ayrıca mobilya sektörü son yıllarda büyük bir gelişme gösterirken özellikle yurtdışına ihracat yapar bir hale gelmiştir.

Sanayi üretimi bölge içerisinde yapılan özel sektör yatırımları ile nispeten daha yavaş bir gelişim seyri izlemektedir. İmalat sanayi üretiminde bölge ülke geneline göre geri kalmış durumdadır. Erzurum'da yer alan firmaların sektörel dağılımı incelendiğinde %33 ile gıda sektörü önde gelmektedir (Şekil 23).

Şekil 23. Erzurum'da yer alan firmaların sektörel dağılımı (BTSB, 2012)

Bölgede kış mevsiminin uzunluğu, demir ve tuğla gibi malzemelerin bölge dışından temini, kalifiye iş gücünün inşaat sezonunun uzun ve talebinin yüksek olduğu bölgelere göç etmesi inşaat sektörünün yeterince gelişmemesine neden olurken sektörün temel girdi maddesi olan çimentonun bölgeden karşılanması önemli bir avantajdır. Bölge endüstriyel hammadde potansiyeli bakımından oldukça zengin olmasına rağmen bölgenin coğrafi şartları, iklim koşulları, inşaat ve madencilik sanayinde pazarlama imkânlarının kısıtlı olması gibi nedenlerle endüstriyel hammaddelerin büyük çoğunluğu kullanılamamaktadır. Bölgedeki özel sanayi kuruluşlarının büyük çoğunluğu teknik kapasite ve finansman sıkıntısı çekmektedir.

Bölgede ticarete dayanan hizmetler sektörü yüzyıllardır devam eden ekonomik faaliyetlerdir. Erzurum başta olmak üzere il merkezlerinde hizmet sunum olanakları nedeniyle çok önemli bir sektör olma özelliği taşımaktadır. Bölgenin ürettiği katma değer içinde tarım sektörünün payı %16,8 iken bölge GSKD'sinin %66,4'ünü hizmetler sektörü oluşturmaktadır. Bölgede öne çıkan alt hizmet sektörleri ticaret, otel ve lokantacılık, lojistik ve çağrı merkezleri olarak verilebilir.

Üniversitelerin, kamu kurumlarının ve özel sektör kuruluşlarının bölge idarelerinin neden olduğu öğrenci, memur ve asker yoğunluğu bölgede Erzurum kent merkezini en önemli hizmet sunum merkezi haline getirmiştir. Bu açıdan hizmetler sektörü mevcut nüfusun ihtiyaçlarının yerinde karşılanarak bölge dışından gelen sermayenin bölge içinde birikimini sağlaması nedeniyle kilit bir sektördür.

Son dönemde gelişme gösteren turizm ise mevcut potansiyelden yararlanılarak sosyoekonomik kalkınmaya katkı sağlayabilecek önemli bir sektör haline gelmiştir. Türkiye'nin önemli kış turizm merkezlerinden Palandöken Kış Turizm Merkezi'nin yer aldığı Erzurum, 2011 UNIVERSIADE Kış Oyunlarının ardından güçlü bir kış turizm altyapısına kavuşmuştur. Ayrıca kültür, doğa ve spor turizminde önemli bir potansiyele sahiptir.

Erzurum 2013 yılında 426.404 turist tarafından ziyaret edilmiş olup bunun %90'ını yerli turistler oluşturmaktadır. İl bölge illeri arasında turistik aktivite sayısı bakımından avantajlı olmasına rağmen Türkiye ile karşılaştırıldığında tesise geliş sayısı, geceleme sayısı ve ortalama kalış süresi bakımından çok geridedir (Tablo 40).

Tablo 40. Turistlerin ortalama geceleme ve kalış süreleri (TÜİK, 2013)

	TESİSE GELİŞ SAYISI			GECELEME SAYISI			ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ (gece)		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
Erzurum	44.050	382.354	426.404	85.081	491.230	576.311	1,9	1,3	1,4
Erzincan	1.787	97.541	99.328	5.761	160.432	166.193	3,2	1,6	1,7
Bayburt	0	9.345	9.345	0	10.454	10.454	0,0	1,1	1,1
TRA1 Düzyey 2 Bölgesi	45.837	489.240	535.077	90.842	662.116	752.958	2,0	1,4	1,4
Türkiye	26.110.532	29.915.244	56.025.776	101.551.112	54.683.603	156.234.715	3,9	1,8	2,8

Bölge genelinde olduğu gibi Erzurum'da bulunan turistik tesislerin doluluk oranları genel olarak Türkiye ortalamasının altındadır. Erzurum'un belediye işletmeli belgeli konaklama tesislerinde %32,6; turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde ise %30,5 doluluk oranı yaşanmaktadır (Tablo 41).

Tablo 41. Bölge illeri ve Türkiye'nin 2009 yılı tesis doluluk oranları (KTB 2011)

	Erzurum	Erzincan	Bayburt	Türkiye
Belediye işletme belgeli konaklama tesisleri (%)	32,6	29,4	17,1	32,8
Turizm işletme belgeli konaklama tesisleri (%)	30,5	23,0	-	48,9

SOSYAL HİZMET KURUMLARININ MEKANSAL DAĞILIMI

TRA1 Bölgesi illerinde bulunan başlıca sosyal hizmet kurumları; aile ve sosyal politikalar il müdürlüğü, sosyal yardımlaşmayı dayanışmayı teşvik fonu, il ve ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, çocuk yuvaları, çocuk evleri, yetiştirme yurtları, huzurevleri, toplum merkezleri, kadın sığınma evleri, özürli rehabilitasyon merkezi, yaşlı dayanışma merkezleri, sokak çocukları merkezi, aile planlaması ve ana çocuk sağlığı merkezleri ve sosyal güvenlik merkezleri olarak sayılabilir. Ayrıca bölgede bulunan dernekler de sosyal hizmetler yürütmektedirler.

Bölgede ayrıca sosyal güvenlik kurumunun işlerini kolaylaştırıp, vatandaşa yerinden destek olmak için illerde Sosyal Güvenlik Merkezleri bulunmaktadır. Erzincan'da sadece Tercan ilçesinde bulunurken, Erzurum'da ise İspir, Yakutiye, Tekman, Oltu, Hınıs ve Pasinler ilçelerinde bulunmaktadır.

8.2. ÖNCELİKLİ OLARAK ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR

Gelir dağılımı eşitsizliğinin en yüksek yaşandığı bölgede Türkiye ortalamasının üzerinde yoksulluk oranı görülmektedir. İlçeler düzeyinde sosyo ekonomik gelişmişlik sıralamasında nüfusu az, hizmet sunumunu yeterli olmadığı ve sürekli göç veren ilçeler bölgede ön plana çıkmaktadır.

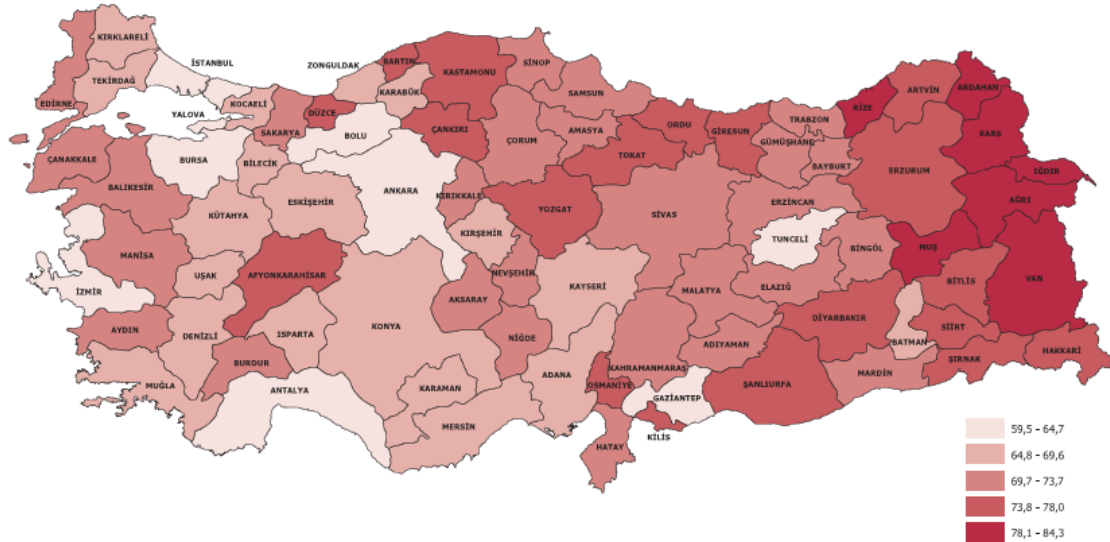
9. KONUT

9.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM

Erzurum kent merkezine kırsaldan ve diğer illerden göçle gelen nüfusun barınma ihtiyacı inşaat sektörünün gelişmesinde rol oynamaktadır. Bunun yanında gayrimenkulün yatırım aracı olarak çoğunlukla tercih edilmesi nedeniyle konut üretimi inşaat sezonunun kısıtlı olmasına rağmen fazladır.

2011 Nüfus ve Konut Araştırmasına göre Erzurum'da ev sahipliği oranı %73,3 olup bu değer Türkiye ortalamasının (%67,3) üzerindedir. Oturdıkları konutta kiracı olan hane halklarının oranları iller bazında gösterilmiştir. Buna göre Erzurum'da oturdıkları konutta kiracı olan hane halklarının oranı %17,7 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 24).

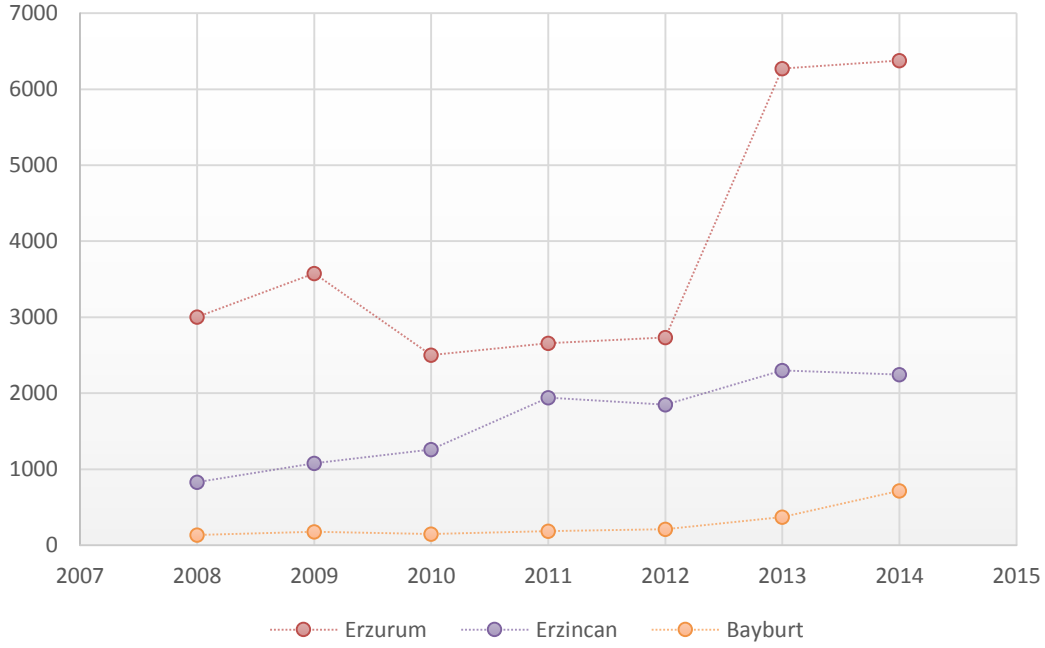
Erzurum'da konutların fiziki şartları ve kullanım özellikleri incelendiğinde; borulu su sisteminin konut içerisinde bulunma oranının %96,1; tuvaletin konutun içinde bulunma oranının ise %86,7 olduğu görülmektedir. Bu değerler %92,5 ve %97,2 olan konut içerisinde su ve tuvalet bulunma ülke ortalamalarına yakındır. Isınma %60 oranında soba ile sağlanmakta olup %57,1 olan ülke ortalamasına yakın bir değerdedir.

Şekil 24. Oturdıkları konutta ev sahibi olan hane halkının oranları (TÜİK, 2011)

Erzurum kent merkezinde ve merkeze yakın ilçe merkezlerinde temel hizmetlere erişim ve yeni konut özellikleri iyi özellikler göstermektedir ancak özellikle erişilebilirliği düşük olan ilçe merkezlerinde ve kırsalda içmesuyu, kanalizasyon, köy ve mezra yolu, dere ıslahı vb. altyapı hizmetleri yetersizdir.

2008-2012 yılları arasında konut satışlarında düşüş yaşanan ilde 2013 yılından sonra hızlı bir yükseliş gözlenmektedir (Şekil 25).

Şekil 25. 2008-2014 yılları arası Erzurum'da konut satış miktarı (İŞKUR 2014)

Erzurum'da 1970 sonrası kırsaldan alınan yoğun göç sonucunda gecekondulaşma başlamış ve kentleşme sürecine yön vermiştir. 1980 sonrası gecekondulaşmayı engellemek için kurulan Yenişehir ve Dadaşkent Toplu Konut Bölgeleri şehre düzenli yapılaşma anlamında önemli bir görünüm kazandırmış, gecekondu yapmaya niyetli kişilerin bu bölgelerdeki düşük kirali konutlarda oturmaya başlamasıyla gecekondulaşma yavaşlamıştır (KOCAMAN, 2008). Yerel yönetimlerin 1990-2004 yıllarında yürüttüğü kentsel dönüşüm projelerine rağmen kent merkezinde gecekonduların ve tapulu olmasına karşın gecekondu niteliğindeki konutların sayısı oldukça fazladır.

Günümüzde yapılaşma hızla devam etmekte olup kent merkezi Palandöken Dağı ve Erzurum Ovasına doğru yüksek katlı modern binalarla genişlemektedir. Şehrin çevresine yayılan modern yapılaşmalar merkezde görülen gecekondu karakterindeki konutlar kentin çirkin görüntüsünün en önemli sebebidir.

9.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

İl merkezinde konut yapımının önündeki en önemli engel arsa üretiminin yeterli olmamasıdır. Bu durum arsa fiyatlarının yükselmesine, beraberinde konut fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır.

Çevre il ve ilçelerden alınan göçler sonucunda Erzurum kentinin demografik yapısı, mahalle kültürü ve ekonomik dengesi değişmiştir. Kent dokusunun batıya doğru kaymasıyla merkezin kuzeyinde ve doğusunda ortaya çıkan gecekondu bölgelerinde halk yaşanabilir konut ve çevre şartlarından yoksundur.

Kent merkezi başta olmak üzere gecekondu ve bu nitelikteki konutların altyapı ve çevresel sorunların giderilmesi yanında kent estetiğinin iyileştirilmesi için giderilmesi gerekmektedir.

Kentin doğusunda yer alan Mecidiye, Aziziye, Gaziler ve Veyisefendi mahallelerini kapsayan 97 hektarlık Mahallebaşı bölgesi ile Gölbaşı semti fiziksel ve sosyo-kültürel açıdan büyük ölçüde hasar görmüş ve dışlanmış alanlardır. Bu bölgedeki konutların büyük bir bölümü müstakil bina ya da gecekondudur. İç içe evlerin bulunduğu ve ticaret ile konut alanlarının bir arada bulunduğu bu bölgeler oyun alanı, yeşil alan ve kültürel donatılardan yoksundur (MAH-GES, 2014).

9.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

Kent merkezinde kentsel dönüşüm projeleri ile Cazibe Merkezlerini Destekleme Programının uygulanıyor olması nitelikli konut ve yaşanabilir mekanların oluşması açısından önemli fırsatlardır.

10. YOKSULLUK

Yoksullukla ilgili resmi istatistikler Düzey 1 seviyesinde yayınlandığı için Düzey 2 ve 3 seviyesinde doyurucu değerlendirmelerin yapılmasına izin vermemektedir. Konuyla ilgili araştırma, yayın ve proje sonuçlarının da sayıca ve kalitece yetersiz olması çalışmanın kapsamını daraltmaktadır.

10.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM

Erzurum'un da içerisinde yer aldığı Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi (TRA) 2013 verilerine göre yoksulluk riski %50 ve %60 olan yoksul sayısı sırasıyla 242.000 ve 412.000 kişidir. Bu rakamlar ışığında yoksulluk oranları da %11,8 ve %20 olarak gerçekleşmiştir.

Bununla beraber Erzurum'da kır ve kent ayrımı yapılmadan halkın sosyal yardımlara ve doğrudan gelir desteklerine eriştiği gözlemlendiğinden yukarıda bahsi geçen oranların Erzurum özelinde daha düşük olduğu düşünülmektedir.

Gelir temelli yoksulluk yanında sosyal refahı ve mutluluğu yansıtan çok boyutlu yoksulluğun Erzurum ve Mersin illerinde ölçülmesi amacıyla 2011 yılında bir araştırma çalışması yürütülmüştür. İstihdam, iş ve işyeri kalitesi; gelir; sağlık; güçlendirme; fiziksel güvenlik; utanma hissetmeden yer alma; yaşamsal anlam ve değer; hanenin sosyo-ekonomik yapısı göstergeleri kullanılarak alanda yürütülen çalışmanın sonuçlarına göre Erzurum'da ilk sırada gelir yoksunluğu yer almaktadır (Tablo 42). Bunu bireyin özgür olup olmadığının göstergesi olan güçlendirme yoksunluğu boyutu izlemektedir. Erzurum kadınlarının güçlendirme boyutundaki yoksunluk oranı ise %28'dir. Bunun nedenleri arasında, bölgede yaşayanların geleneksel aile yapısına bağlı ve karar mekanizmalarında erkeğin ön plana çıkarıldığı bir anlayışı benimsemiş olmaları gösterilebilir.

Tablo 42. Yoksunluk boyutları ve yoksunluk sıralaması (ZANBAK, 2011)

	İstihdam, İş ve İşyeri Güvenliği	Gelir	Sağlık	Güçlendirme	Utanma Hissetmeden Yer Alma	Yaşamsal	Fiziksel Güvenlik	Hanenin Sosyo- ekonomik Yapısı
Yoksun kişi sayısı	158	391	92	357	318	226	285	79
Yoksunluk sıralaması	6	1	8	2	3	5	4	7

İnsani yoksulluğun ölçülmesine yönelik yapılan başka bir çalışmada ise insani yoksulluğu etkileyen göstergeler değerlendirilerek insani yoksulluk endeksi hesaplanmıştır. Buna göre tüm iller içerisinde Erzurum 0,81 değeri ile 25. sırada yer almaktadır. İllerin insani yoksulluk ve gelir yoksulluğu derecelerinin birlikte değerlendirilmesi sonucunda ise Erzurum'un her iki yoksulluk türünün yüksek olduğu grupta yer aldığı görülmektedir (DOĞAN, 2014).

10.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

Hem Düzey 2 hem de iller ölçeğinde yoksulluğun derecesini ve dağılımını belirleyecek veriler üretilmemektedir. Bu bakımdan yoksullukla mücadele stratejilerini belirleyebilecek nitelikte veri ve çalışma eksiliği nedeniyle mevcut durumda amacı yoksullukla mücadele etmek olan sosyal yardımların dahi bölgede bu amaca hizmet edecek şekilde yapılıp yapılmadığı tespit edilememektedir.

11. SOSYAL YARDIMLAR

Toplumda çeşitli sebeplerle geçinme güçlüğü çeken kesimlerin gerek kişisel tepkilerinin gerekse toplumdaki dışlanma tehlikesiyle meydana gelebilecek olumsuzlukların giderilmesi ve bu kesimlerin yaşamlarının güvence altına alınması konusunda başta kamu olmak üzere o toplumda yaşayan herkes sorumlu ve görevlidir. Bu bağlamda sosyal devlet ilkesi gereğince kamu yardımları organize edilirken bir yandan da gönüllü kuruluşlar aracılığıyla sivil vatandaşın destekleri sağlanmaktadır (ASPB, 2013).

11.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL DAĞILIM

Ülkemizde sosyal yardım dağıtan kurumlar her geçen gün artmaktadır. Aşağıda sosyal yardım konusunda faaliyet veren kuruluşlar Tablo 43'te verilmiştir.

Tablo 43. Sosyal yardım sistemine dahil olan kuruluşlar (ASPB M. Ç., 2013)

KURUM/KURULUŞ	YARDIM ARACI
Sağlık Bakanlığı	Yeşil kart uygulaması
Milli Eğitim Bakanlığı	Pansiyon, burs, ücretsiz kitap ve diğer sosyal yardım
Adalet Bakanlığı	Tutuklu ve hükümlülere yönelik sosyal hizmet ve yardım
Milli Savunma Bakanlığı	Muhtaç asker ailelerine sağlık yardımı faaliyeti
Özürlüler İdaresi Başkanlığı	Tüm faaliyetleri
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Tüm faaliyetleri
Aile Ve Sosyal Arşt. Gen. Müd.	Tüm faaliyetleri
Kalkınma Bakanlığı	GAP Sosyal Destek Prog. AB Eğitim ve Gençlik Projeleri
Çalışma Ve Sosyal Güv. Bakanlığı	Çalışan çocuklara yönelik faaliyetler
Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı	Doğrudan Gelir Desteği ve tabi afetlere yönelik faal.
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Afetlere ilişkin sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri
Emniyet Genel Müdürlüğü	Mülteci, sığınmacı, yasadışı göçmenler, çocuklar
Yüksek Öğr. Kredi Yurtlar Kurumu	Tüm faaliyetleri
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri
Gençlik Ve Spor Bakanlığı	Gençlik ve izcilik faaliyetleri
Üniversiteler	Öğrencilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri
Toplu Konut İdaresi	Alt gelir gruplarına yönelik konut faaliyetleri
Belediyeler	Tüm sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri
İl Özel İdareleri	Tüm sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri

Erzurum'da yukarıda bahsi geçen kurumların sağladığı sosyal yardımların tamamı verilmektedir. SGK 2010 yılı verilerine göre TRA1 illerine ait bazı göstergeler Tablo 44'te verilmiştir.

Tablo 44. Sosyal yardımlar ve dağılımı

	İller	Aktif Sigortalı	Aylık Alanlar				Toplam Aylık Alanlar (Kişi) (III+IV+VI)	Sosyal Güvenlik Kapsamı
			Malül (III)	Yaşlı (IV)	Ölüm			
					Ölüm (Dosya) (V)	Haksahibi (VI)		
24	ERZİNCAN	6.735	18	741	254	390	1.149	22.195
25	ERZURUM	10.954	12	854	387	739	1.605	35.425
69	BAYBURT	3.451	6	553	336	454	1.013	11.982
Türkiye TOPLAM		1.101.131	2.749	296.955	104.054	130.805	430.509	4.052.073

Buna göre Erzurum genelinde sosyal güvenlik kapsamında 35.425 kişi bulunmaktadır. Sosyal yardımlardan faydalananlar ise toplamda 1605 kişidir. Sosyal yardım kapsamında maaş alanlar sosyal güvenlik kapsamında bulunanların % 4,5'ine karşılık gelmektedir.

Tablo 45'te bazı sosyal güvenlik parametrelerine göre Erzurum'da yaşayanların 2015 yılı Aralık ayındaki durumları verilmektedir (SGK 2015; www.sgk.gov.tr). Buna göre GSS dışında sosyal güvenliği olan kişiler toplam nüfusun %71.52'si iken toplamda 193.979 kişi GSS kapsamında ve bunlardan 26.499 (%3,5) kişinin ise sigorta primleri devlet tarafından ödenmektedir.

Tablo 45. Erzurum ili sosyal güvenlik bilgileri

İl Nüfusu	763.320
İş Yeri Sayısı	8.785
Toplam Sosyal Güvenlik Kapsamı (Aktif+Pasif+GSS Kapsamında Tescil Edilenler)	739.895
Toplam Sosyal Güvenlik Kapsamı (GSS Kapsamında Tescil Edilenler Hariç)	545.916
Sosyal Güvenlik Kapsamının (GSS Kapsamında Tescil Edilenler Hariç) Toplam İl Nüfusuna Oranı (%)	71,52
Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfus	23.425
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan Kişi Sayısı	
Emekli Sandığı (4/c)	37.591
Bağ-Kur (4/b)	19.056
SSK (4/a)	83.016
Toplam	139.663
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam il Nüfusuna Oranı(%)	18,30
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aylık Alan Kişi Sayısı	
Emekli Sandığı (4/c)	14.623
Bağ-Kur (4/b)	21.975
SSK (4/a)	38.820
Toplam	75.418
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Emeklilerin Toplam il Nüfusuna Oranı(%)	9,88
Sosyal Güvenlik Kapsamında Bakmakla Yükümlü Tutulanların (Yararlanıcıların) Sayısı	
Emekli Sandığı (4/c)	87.301
Bağ-Kur (4/b)	58.376
SSK (4/a)	185.157
Toplam	330.835
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Bakmakla Yükümlü Tutulanların Oranı (%)	43,34
Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Tescil Edilenler	
Genel Sağlık Sigortası Primi Devlet Tarafından Ödenenler	167.480
Genel Sağlık Sigortası Primleri Kendileri Tarafından Ödenenler	26.499
Toplam	193.979

Tablo 46'da Erzurum'a 2014 yılında sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları üzerinden aktarılan sosyal yardım miktarları ilçelere göre verilmiştir. Buna göre hane başına düşen ortalama miktar yıllık olarak 1853 ile 3566 TL arası değişmektedir. Toplam miktar ise oldukça önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Örneğin Erzurum için 2012 yılı kamu yatırımlarının toplam miktarı yaklaşık 249 milyon iken 2014 yılı sosyal yardımlarının miktarı 151 milyon gibi önemli bir miktarı oluşturmaktadır.

Tablo 46. İlçeler bazında SYDV'lere aktarılan paylar (2014)

İlçe	Hane sayısı	Tutar (TL)	Hane Başına Ortalama (TL)
Aşkale	2.256	4.537.225,70	2011.18
Aziziye	2.306	4.274.569,24	1853.67
Çat	3.033	8.241.328,10	2717.22
Valilik	0	1.665.820,00	
Hınıs	3.577	8.660.442,66	2421.15
Horasan	5.887	12.603.440,36	2140.89
İspir	1.202	3.508.940,02	2919.25
Karaçoban	3.363	8.131.143,71	2417.82
Karayazı	4.001	10.951.586,86	2737.21
Köprüköy	2.824	7.485.763,15	2650.77
Narman	2.061	3.984.548,92	1933.31
Oltu	2.463	6.677.434,79	2711.10
Olur	1.146	4.087.404,15	3566.67
Palandöken	6.060	12.212.198,87	2015.21
Pasinler	4.004	9.131.562,02	2280.61
Pazaryolu	411	1.124.948,45	2737.10
Şenkaya	4.226	9.969.851,29	2359.17
Tekman	3876	10.738.030,36	2770.39
Tortum	1.774	4.704.255,95	2651.78
Uzundere	911	2.373.133,62	2604.98
Yakutiye	7.487	16.098.313,77	2150.17
Toplam		151.161.941,99	

11.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

Bölge beşeri, sosyal ve psikososyal sermaye açısından geliştirilmeye muhtaç bir konumda bulunması nedeniyle özellikle ortak iş yapma becerisi ve girişimcilik açısından insanlarda güven duygusunun inşa edilmesi gerekmektedir. Uygulanan doğrudan yardımlar (SYDV, Doğrudan Gelir Desteği, İş-Kur Toplum Yararına Çalışma vb.) bölgede zaten yetersiz olan girişimciliği köreltmekte ve insanları yardımlar öncesinde yaptıkları rutin işlerinden de alıkoyabilmektedir. Özellikle kırdan tarımsal üretimin miktar ve kalite olarak arttırılması hedeflenen bölgede üretimden zevk alma, üretmek var olma, yaşam boyu öğrenme, yenilenme ve üretme gibi kavramların giderek unutulduğu görülmektedir. Böyle bir durumda kültürel olarak da insanların atalet ve üretimden vazgeçmeye yönelmesi ülke ve bölge geleceği açısından olumlu bir durum değildir. Özellikle genç nüfusun kırdan göçünün kaygı verici boyutta olması ve bunun önüne geçme çabalarına sosyal yardımlar lehte katkı sağlamamaktadır. Düzenli gelir

elde eden kır nüfusu aynı gelirle kentte daha rahat bir yaşam süreceğine inanarak yine göç etmektedir.

11.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

Bölge genelinde; girişimciliğin artırılması, insanların üretime ve üretkenliğe yönlendirilmesi, üretmekten haz almasının sağlanması ve bunu bir kültür haline dönüştürmesi orta ve uzun vadede yapılması gerçekleştirilmesi gereken hedefler olmalıdır. Bunun için ise yerel aktörleri girişime teşvik edecek uygulamaların doğrudan gelir dışındaki yollarla yapılması gerekmektedir. Esas teşvikin üretene ve üretime olduğu, doğrudan gelirin ise gerçek ihtiyaç sahiplerine yapıldığı bir sistemin ivedilikle, detaylı ve nokta atışı sonuçlara neden olacak biçimde kurulması en temel ihtiyaçtır ve çözüm araç olacaktır.

12. SOSYAL HİZMETLER

12.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA

Erzurum’da nitelikli bir yaşam sürdürmekte güçlük çeken birey ve grupların; maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak yatılı bakım, gündüzlü bakım, ekonomik destek, danışmanlık, rehberlik gibi alanlarda kamu tarafından sosyal hizmetler yürütülmektedir. Bu hizmetler Erzurum’da yer alan sosyal hizmet merkezleri, engelsiz yaşam merkezi, kadın konukevi, yetiştirme yurdu ve çocuk yuvası, engelsiz yaşam merkezi ve bakım ve rehabilitasyon merkezi ile yürütülmektedir.

2015 yılı verilerine göre engelli ve yaşlı hizmetleri alanında evde bakım hizmetinden yararlanan engelli sayısı 7404’e ulaştırılmış ve bu alanda 17.356.493,20 TL ödenek kullanılmıştır. İlde engelli kimlik kartı olan engelli sayısı ise 3568’e ulaşmıştır. Erzurum’da 261’i resmi bakım merkezinde, 28’i özel bakım merkezinde olmak üzere toplam 289 engelli koruma altında bulunmaktadır (Tablo 47). İlimizde engelli ve yaşlı hizmetlerine 2007 yılında yapılan başvuruların %71 i reddedilirken 2014 yılında bu oran %6,1’lere inmiştir.

Tablo 47. Engellilerin bakım merkezlerinde bakımı

	Engelli Sayısı		Kullanılan Ödenek Miktarı (TL)
	K	E	
2010	59	60	1.340.654,28
2011	36	60	2.334.884,10
2012	8	7	3.938.100,75
2013	99	151	4.978.984,00
2014	109	151	5.057.011,10
2015	109	151	1.317.871,85
Mevcut	109	152	
TOPLAM			18.967.506,08TL

Bölgemizde “yoksunluk” olgusundan çocuklarla beraber en fazla etkilenen kesim kadınlardır. Kadınların sosyo-kültürel yapı gereğince yeterince temsil edilememeleri bakım ve yardıma ihtiyaçlarını artırmaktadır. Kadınlarla beraber kadınlara bağlı olarak çocuklar da bu olumsuzluktan fazlasıyla etkilenmektedir. Kadın Konukevine aile içi şiddet dolayısıyla gelenler %52 gibi yüksek oranı kapsamaktadır. Barınma ihtiyacından dolayı gelenlerin oranı ise %44 dür. Erzurum’da kadınlara yönelik alınan önleyici ve tedbir kararlarında bir önceki yıla göre %49 artış yaşanmış ve yıl içinde 1432 önleyici ve tedbir kararı alınmıştır. İlde bulunan kadın konukevi kapasitesi 20 kadın ve 15 çocuk için yeterlidir (Tablo 48).

Tablo 48. Erzurum’da yürütülen kadına yönelik sosyal hizmetler (EASPİM, 2015)

Kuruluş Adı	2011 – 2014		KURULUŞA KABUL NEDENLERİ						KURULUŞTAN AYRILIŞ NEDENLERİ			
	Kapasite	Kayıtlı Kadın Sayısı	Kayıtlı Çocuk Sayısı	Fiilen Barınan Kadın	Fiilen Barınan Çocuk	6284 SK Gereği Kuruma Yerleştirilen	Aile İçi Şiddet	Barınma İhtiyacı	İl Dışından Nakil	İl Dışına Nakil Giden	Kendi isteğiyle	Diğer Nedenlerle
Kadın Konukevi ve İlk Kabul Birimi	45	896	758	12	15	246	468	399	29	47	816	21
Toplam		1654		27		246		896			884	

Sosyal hizmet merkezleri tarafından yürütülen alan taraması faaliyetleri kapsamında önceki yıllara beraber yıl içinde yaklaşık 16 bin aileye ulaşılmıştır. Yine aynı merkezlerin yürüttüğü aile eğitimi programlarına yaklaşık 6 bin kişi katılmış, evlilik öncesi eğitim programlarına ise yaklaşık 55 bin kişi katılmıştır (EASPİM, 2015).

Çocuklara yönelik sosyal hizmetler incelendiğinde ilde bulunan yetiştirme yurdu, çocuk yurdu ve çocuk evlerinin kapasitesinin 237 olduğu ve bu kuruluşlarda toplam 191 çocuğun fiilen kaldığı görülmektedir (Tablo 49).

Tablo 49. Çocuk hizmetleri kuruluş kapasiteleri ve kalan sayıları

Kuruluş Adı	Kapasite	Kayıtlı Sayısı	Fiilen Kalan
Nenehatun Kız Yetiştirme Yurdu ve Çocuk Yuvası	90	71	56
Atatürk Erkek Yetiştirme Yurdu	40	39	35
Erzurum Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi	67	66	65
Çocuk Destek Merkezi Müdürlüğü (BSRM)	40	15	14
TOPLAM	237	191	170

13. SİVİL TOPLUM VE SOSYAL HAREKETLER

13.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA

Birlikte çalışma kültürünün zayıf olduğu ilde sosyal sermayenin değerlendirilmesinde sivil toplum kuruluşu faaliyetleri önemli bir yere sahiptir. Erzurum ilinde faaliyet gösteren dernek sayılarına bakıldığında ülke genelinde kurulu ve faal olan derneklerin ancak %0,85'inin ilde yer aldığı görülmektedir. Erzurum ilinde 2015 yılı verilerine göre faal dernek sayısı 905'dir.

Derneklerin dağılımına bakıldığında nüfusun fazla ve kurumsal kapasitenin daha gelişmiş olduğu il merkezinde dernekleşmenin ilçelere göre daha yaygın olduğu görülmektedir.

13.2. ÖNCELİKLİ ÇÖZÜLMESİ GEREKLİ SORUNLAR

Bölgede yerel aktörler arasında sağlıklı ve güvene dayalı güçlü bir bilgi ağının kurulamadığı, kamu-özel sektör, sivil toplum, üniversiteler ve araştırma-geliştirme merkezleri arasında bilgi ve iyi tecrübelerin paylaşımı, koordinasyon ve işbirliği alanlarında zafiyetlerin olduğu görülmektedir.

Bölgede sivil toplum kuruluşlarının sayısının az olması dikkat çeken bir husus ilde faal olarak görülen derneklerin büyük bir bölümünün dini, sosyal dayanışma ve yardımlaşma alanında faaliyet gösteren sosyal ve ekonomik kalkınma amaçlarına hizmet etmekte yetersiz özellikle kuruluşlar olmasıdır.

Bölge ve il genelinde iş yapma kültürünün yetersiz oluşu özellikle tarımsal ve girdiye dayalı sanayi üretiminde girdi maliyetlerinin yükselmesine ve ürün satış fiyatlarının ise düşük olmasına neden olmaktadır. Bu durum bölgenin rekabet edebilirliğini olumsuz etkilemektedir.

13.3. ÇÖZÜM İÇİN TEMEL ARAÇLAR ve FIRSATLAR

Özellikle üretici birlikleri ve kooperatiflerin kurumsal ve finansal kapasitelerinin artırılması ve insanların ve bu kuruluşların ortak iş yapmalarını teşvik edecek program ve proje kurgularının geliştirilmesi gerekmektedir. Ortak iş yapacak program kurguları hazırlayabilecek bölge kalkınma idaresinin varlığı bir fırsattır. Bölgeden daha önce çıkmış ve memleketi için bir şeyler yapmak isteyen bölge diasporasının harekete geçirilerek ilgilerinin çekilmesi ve yatırım kararı almalarının sağlanması ya da lobi faaliyetlerinde kullanılması bir fırsat niteliği gösterebilir.

14. KÜLTÜR

14.1. MEVCUT DURUM, EĞİLİM VE MEKANSAL FARKLILAŞMA

Bu bölümde Erzurum'da yaşanan kültür ele alınmıştır. Elbette bu günlere gelen kültür tarihsel süreçler boyunca değişmiş, dönüşmüş ve farklı sosyal, felsefi akımlarla etkileşim yaşamıştır. Bu gün yaşayan kültürü oluşturan bireyler ise hem bu tarihten bir miras olarak gelen kültürden etkilenmiş hem de bu kültüre kendi çağının rengiyle etki etmişlerdir.

Ebetteki bu alanın tüm detaylarının incelenmesi mümkün olmamaktadır. Erzurum kültürünü değerlendirmemiz daha çok kişisel gözlem ve bazı yayınlara dayanmaktadır.

Erzurum insanı bir olgunluk seviyesi göstergesi olarak "Dadaş" olarak nitelendirilmiştir. Dadaş; yaren, kardeş, ağabey, bey gibi anlamlara gelmektedir. Aynı zamanda maddiyatı önemsemeyen, çevik, arkadaşlıkları güçlü, mazlumun yanında, zora ve güce karşı durmaktan çekinmeyen anlamıyla kendini göstermektedir.

Yurdumuzun her yöresi gibi Erzurum kişiliği de kahramanlık, yiğitlik, mertlik gibi özellikleri kendisinde en belirgin biçimde yansıtır. Erzurum dadaşı ve Aziziye dendiğinde bu nitelikler açık biçimde dile getirilir. Erzurum halk oyunları, Bar'ı, hep bu niteliklerle doludur. Atlı cirit oyunu, Türklerin en sevdiği geleneksel spor türlerindedir. Erzurum, bu sporu günümüze kadar sürdüren ender illerimizden birisidir. Bu spora karşı ilginin Erzurum'daki güçlülüğü, kuşkusuz yiğitlik, güçlülük, dövüşkenliğe verilen önemden ileri gelmektedir (Tezcan, 1987).

Erzurumluyu karakterize eden bir başka husus da, kadını ile erkeği ile sanatkârlık ve ince zevk sahibi oluşlarıdır. Bu husus hem maddî kültür, hem de manevi kültür açısındandır. Maddî kültür açısından siyah *Oltu taşı* başta gelir bunu sırasıyla fildişi ve kahve renkli yün ehramlar, kar başlıkları, yün çoraplar ve av derileridir. Hele Ehram, Erzurumlu kadının kendine özgü (Tezcan, 1987)

Erzurumlu ticarete deneyimsiz sayılabilir, şöyle ki; tüccar malını satmak yönünden pek istekli davranmaz, çaba sarf etmez. Bu sebeple Erzurum'da ticaret yeni gelişen ticaret portföyüne yeterince uyum sağlayamamakta ve tüketici davranışları bakımından yeterince karşılık bulamamaktadır. Ulusal yâda uluslararası şirketlerin profesyonelliği karşısında Erzurumlu ticaret erbabı çoğu alanda yetersiz kalmaktadır.

Kültürümüzdeki neşe ve keder ikilemi, Erzurum müzik yaşamında da yer almıştır. Hüzün, ıstırap, acılar, savaş, göç, esaret, grubet ve gariplik, uzun havalara ve folklorla yansımıştır. Ayrıca, Erzurum'a özgü maya, divan, yayla havası, lavik, yanık ve tatyan gibi ezgiler Türk halk müziğinde özel bir yer tutar. Bütün bu parçalarda halkın iç âlemindeki eziklik, (Tezcan, 1987) duygusallık ve özlemde lirizm açıkça görülür (Tezcan, 1987).

Erzurum kültürünün karakteristiklerinden birisi de çay içme geleneğidir. Çay, bir kültür karmaşığı oluşturmuştur. Ülkemizin en çok çay içilen, çayı seven illerinden birisidir. Karadeniz'de yetiştirilen çay, Doğu Anadolu'da içilir. Erzurum bunların başında gelmektedir. Erzurum'da çay şekeri de farklıdır. Erzurum fabrikasında yapılan ve çuvallarla satılan sert kelle şeker, özel bir çekiçle, "Taka tuka" denilen özel bir kabin içinde kırılır (Tezcan, 1987). Bu şekerin bir parçası çaya batırılıp dilin altına konur ve bu şekilde içilen çaya yöreye özgü olarak "kıtlama" çay denir.

Erzurumlu, dinine bağlı, ibadetini genellikle yerine getirir. Kırsal bir kesim olarak toprak, doğa sevgisi, onda kutsallık derecesindedir. Bu da Tanrı sevgisini güçlendirmiştir. Bu nedenle samimî olarak dinine bağlı bir karaktere sahiptir. Halkın dindarlığı, yardımlaşma ve hayırseverlik gibi geleneklerin de köklü olarak yerleşmesini sağlamıştır (Tezcan, 1987)

Samimiyet, Erzurumlunun en yaygın davranışları arasındadır. Dürüştür, içtenlikle davranır. Başkasının dertlerine ortak olur. İçtenlikle hal hatır sorar. Sevdiğini candan sever (Tezcan, 1987).

KAYNAKÇA

- Aktürk, Zekeriya. 2012. Aile Hekimliği. Erzurum : Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği AD, 2012.
- IBU. 2012. İnsan Hakları ve Karşılaştırmalı Sosyal Politika Yaklaşımı Işığında Türkiye'de Ruh Sağlığı Politikaları: Tespitler ve Önerileri. İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2012.
- SAR. 2010. Sosyolojik bakış ve Araştırmalar raporu. Internet : <https://tekniksosyoloji.wordpress.com/2010/04/26/saglik-sosyoloji-ve-gelismisi/>, 2010.
- SB. 2012. Sağlık İstatistikleri. Ankara : Sağlık Bakanlığı, 2012.
- SB. 2009. Temel İstatistikler. Ankara : Sağlık Bakanlığı, 2009.
- SİY. 2013. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2013. Ankara : Sağlık Bakanlığı, 2013.
- TUIK. 2014. Yayınlanmış İstatistikler. Erzurum: Türkiye İstatistik Kurumu, 2014.
- Selçuk, N.G., 2013. Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Analizi ve Erzurum Ekonomisine Katkısı Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2012 16 (3): 317-330
- BİB 1995. T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası <http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Shared/DepremHaritalari.aspx>
- U.B. 2011. Türkiye Ulaşım Ve İletişim Stratejisi, Hedef 2023. 168 sayfa.
- TÜİK 2012. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059
- TÜİK 2013. Nüfus Projeksiyonları. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027
- TÜİK 2012a. Bölgesel İstatistikler. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=216&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- TÜİK 2011. Bölgesel İstatistikler. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do>
- TÜİK 2012b. Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1>
- TÜİK 2012c. Bölgesel İstatistikler, İşgücü. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=129&altMenuGoster=1>
- TÜİK 2012d. Bölgesel İstatistikler Hanehalkı İşgücü İstatistikleri. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=129&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- İŞKUR 2013. İşgücü Piyasası Araştırması Erzurum İli Sonuç Raporu. http://statik.iskur.gov.tr/tr/isgucu_piyasasi/isgucu_piyasasi_analiz_sonuc_2011/iller/ERZURUM.pdf
- TÜİK 2012e. Bölgesel İstatistikler, Eğitim. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=210&altMenuGoster=1>
- S.B, 2012. Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı. Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, 190 sayfa. <http://saglik.gov.tr/TR/dosya/1-87578/h/istaturk2012.pdf>
- TÜİK 2012f. Bölgesel İstatistikler, Tarım. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=191&altMenuGoster=1>
- GTHB 2012. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Üretim Verileri. <http://www.tarim.gov.tr/Sayfalar/Anasayfa.aspx>
- TÜİK 2012f. Bölgesel İstatistikler, Tarım. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=191&altMenuGoster=1>
- Tan, M. 2012. Erzurum ZMO Tarım Raporu. Erzurum.
- DATAE 2012. Doğu Anadolu Bölgesi Kaba Yem Üretimini Artırma Potansiyeli. Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum.
- Yücer, A., Altıntaş, G. 2012. Türkiye'nin Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Dış Ticareti. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 13-15 Eylül, Tokat. http://www.tibbassempozyum.com/downloads/bildiri_kitabi.pdf
- GIA 2011. Honey product of World. Global International Analysis.
- FAO 2011. Top Production of Honey. <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>
- MTO, 2012. Türkiye Arıcılığı. Marmaris Ticaret Odası.
- TIBS 2010. Trade Information Brief: HONEY. Trade and Industrial Policy Strategies (TIPS), Australian Government AUSAID.

- DATAE 2012a. Türkiye’de Tohumculuk, Erzurum, Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum.
- TİGEM 2011. Tohumculuk Sektör Raporu, Tarımsal İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ISF 2012. Exports of seed for sowing by country - Calendar year 2011. Switzerland International Seed Federation.
- Turk-Ted 2009. Türkiye Tohum Sektörü. Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Derneği, Ankara.
- GTHB 2013. Yetkilendirilmiş Tohumcu Kuruluşlar. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tohumculuk Daire Başkanlığı. http://www.tohum.bugem.gov.tr/pdf/tohumcu_kuruluslar.pdf
- Çakal, Ş. 2011. Bölgesel Kalkınmada Tohumculuğun Önemi (Sunu). Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. Erzurum.
- TÜİK 2013a. Bölgesel Gayrisafi Katma Değer, 2009-2010. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13596>
- TÜİK 2011. Bölgesel İstatistikler. Enerji. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloyilSutunGetir.do?durum=acKapa&menuNo=213&altMenuGoster=0>
- BSTB 2012. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. Planlar Raporlar. <http://www.sanayi.gov.tr/DocumentList.aspx?catID=188&lng=tr>
- ETSO 2011. Erzincan Sanayi Envanteri ve Stratejisi Projesi Faaliyet Sonuç Raporu, Erzincan Ticaret ve Sanayi Odası. 112 sayfa.
- TÜİK 2012. Bölgesel İstatistikler. İş kayıtlarına göre girişim sayıları. İmalat.
- TÜİK 2012. Bölgesel İstatistikler. İş kayıtlarına göre girişim sayıları. İnşaat
- TİM 2012. <http://www.tim.org.tr/>
- Ekonomi Bakanlığı 2012. <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=index&CFID=11437903&CFTOKEN=94811688>
- MTA 2013. <http://www.mta.gov.tr/v2.0/index.php>
- TÜİK 2013. Bölgesel Göstergeler. Turzim. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo>
- KTB 2011. İstatistikler. <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html>
- <http://osbbs.osbuk.org.tr/arama.php?anaMod=8>
- (Bülten 55 / Kasım-Aralık 2007 TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi).
- (Balıkesir ili kırsalında kişilere ve mal varlığına karşı işlenen suçlar (2004–2008) : coğrafi bir yaklaşım yüksek lisans tezi M. Levent YILTIRAK).
- (http://www.turkmetaldergi.com/Turkiyede-gelir-dagilimi-ve-degisimi-uzerine_makale_46.html)
- TÜİK 2014. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- TÜİK 2014. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem. Nüfus Projeksiyonları <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do>
- TÜİK 2014. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem. Bölge Kaba Doğum Hızı <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- TÜİK 2014. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem. Bölge Göç Durumu <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- TÜİK 2014 Bölgedeki 60 yaş üstü bireylerin yaş dağılımı <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- TÜİK 2014 Bölgedeki yaş bağımlılık oranı istatistikleri <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- TÜİK 2014 Bölge Evlenme – Boşanma İstatistikleri <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>
- TÜİK 2014 Bölge Hanehalkı verileri <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=122&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>

- Tezcan, Mahmut. 1987. Erzurum Kültürü Ve Kişiliği (Tarihi Akış İçinde Erzurum Simpozyumu). Ankara : Ankara Üniversitesi, 1987.
- ASPB, Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı. 2013. Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı 2013 faaliyet raporu. Ankara : Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı, 2013.
- ASPB, Mehmet Çağlar ÇİNAR 2013. 2013. Mobil Teknolojilerin Sosyal Yardımlar Alanında Kullanılması . Ankara : T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013.
- BOYBEK, Semiha. 2009. Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği . Ankara : yazarı bilinmiyor, 2009.
- EASPiM, Erzurum Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı. 2015. Sosyal Analiz Verileri (resmi yazışma). Erzurum : Erzurum Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı, 2015.
- Kalağan, Gökhan. 2009. TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI BÜROKRATİK DÖNÜŞÜM:SOSYAL YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (SYDGM) ÖRNEĞİ. Isparta : Süleyman Demirel Üniversitesi, 2
- Gök, Y. ve Kayserili, A., 2010. Cumhuriyet Döneminde (1927-2008) Erzurum İlinin Kır-Şehir Nüfus Değişimi. Doğu Coğrafya Dergisi. 15 (24) 1-18 sayfa.
- http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/il_mudurlukleri/erzurum_sosyal_guvenlik_il_mudurlugu/il_mudurlugu/tum_istatistikler
- Kocaman, S., Zaman, S., Kara, F., Keçeli, A. 2008. Erzurum Kentinde Gecekondu Önleme Ve Kentsel Dönüşüm Çalışmaları. Marmara Coğrafya Dergisi, 18: S:179 - 210